

Universitatea
Ștefan cel Mare
Suceava

Facultatea de Litere și Științe ale Comunicării

**CENTRUL DE ÎNVĂȚĂMÎNT LA DISTANȚĂ ȘI FORMARE
CONTINUĂ**

**Program de studii: Limba și literatura română – O limbă și literatură
modernă (franceză/germană)**

Anul II, sem. 4

Limba Română Contemporană ***Sintaxa I***

Prof. univ. dr. Rodica NAGY

CUPRINS

OBIECTUL CERCETĂRII	5
§1. Conceptul de sintaxă	5
§2. Metode în sintaxă.....	6
§3. Interdependența sintaxei cu alte componente ale limbii	7
Sintaxa și morfologia.....	8
Sintaxa și pragmatica.....	10
 II. UNITĂȚI SINTACTICE.....	11
§4. Enunțul.....	11
§5. Partea de propoziție	13
§6. Substitutul de propoziție/frază.....	16
§7. Sintagma	18
§8. Propoziția.....	19
§9. Fraza.....	30
§10. Textul.....	35
 III. RAPORTURI SINTACTICE	39
Generalități.....	39
§11. Raportul de inerență	42
§12. Raportul de subordonare.....	45
§13. Raportul de coordonare.....	47
§14. Raportul intențional	50
§15. Raportul apozitiv (de apozitionare)	51
§16. Raportul de dublare	52
§17. Raportul mixt	54
 BIBLIOGRAFIE	56

OBIECTUL CERCETĂRII

§1. Conceptul de sintaxă

Termenul *sintaxă* are, în general, două accepții: a) nivel al limbii, într-o concepție asupra organizării stratificate, care, împreună cu morfologia, formează gramatica unei limbi; b) disciplină a lingvisticii, ramură a gramaticii care are ca obiect acest nivel, adică „regulile privitoare la îmbinarea cuvintelor în propoziții și în fraze”¹ sau, mai precis, „regulile de îmbinare a cuvintelor în unități sintactice”.²

Termenul *sintaxă* își are originea în grecescul *syntaxis*, care înseamnă „a construi” sau „construcție” accepție cu care apare la Apollonius Dyscolos, care s-a ocupat de descrierea gramaticală a limbii grecești, din perspectiva combinării cuvintelor în propoziții și în fraze. Forma originală *syntaxis* s-a folosit în paralel, în limba română, cu forma *sintaxă* până în secolul al XIX-lea³.

În Evul Mediu, studiul limbii latine a determinat o direcție nouă în conceperea gramaticii ca știință «speculativă» (care reflectă realitatea), sau ca „teorie filozofică a părților de vorbire și a modurilor de semnificare caracteristice”⁴, teorie care se divide în sintaxă, ortografie, morfologie (analogie, etimologie) și prozodie. Gramatica «speculativă» este asimilată în viziunea renascentistă asupra limbii care statua relația dintre structura logică și cea lingvistică drept principiu director al oricărei gramatici «raționale». Lucrarea (considerată clasică) *Grammaire generale et raisonnee*, alcătuită de Arnould și Lancelot, Duclos, publicată la Port Royal, 1660, reprezintă un moment de referință în evoluția cercetării limbii, cu ecouri în sintaxa generativă și transformațională din secolul al XX-lea. Datorită autorilor gramaticii de la Port Royal, sintaxa este concepută ca o ramură a gramaticii care tratează nu numai combinarea cuvintelor în frază și ordinea cuvintelor, ci și fenomenele de acord și de rectiune⁵. Plecând de la termenii unei propoziții, începând cu secolul al XVII-lea, sintaxa a abordat problema funcțiilor gramaticale ale cuvintelor în comunicare, pentru ca secolul al XIX-lea să fie considerat⁶ al «gramaticii funcțiilor».

Lingvistica modernă, în care domină principiul priorității abordării sincronice, conferă sintaxei o nouă perspectivă, aceea prin care limba ca sistem are o structură bazată pe relații⁷. Distanța saussuriană *langue/parole* amplifică domeniul de cercetare, facilitând apariția de lângă lucrări consacrate în majoritate sintaxei și apariția primelor studii asupra relațiilor virtuale dintre semnele lingvistice complexe, autonome (cuvintele) prin relații sintagmatice externe (relații heterosintagmatice, în termenii lui Hjelm-slev), în enunțuri de diferite dezvoltări, care realizează, în interpretarea lingvistică a realității, semnificații încheiate, univoce și lipsite de ambiguitatea componentelor considerate izolate⁸.

În lingvistica românească, termenul și conceptul de sintaxă sînt atestate o dată cu apariția primelor gramatici⁹.

Se poate vorbi de mai multe tipuri de sintaxă, adică de mai multe maniere de abordare a nivelului sintactic, complementare, în funcție de metodele specifice și de țelurile propuse: perspectiva poate fi descriptivă sau normativă, structurală/categorială (dacă sînt relevante combinațiile de elemente din punctul de vedere al distribuției și al relațiilor sintagmatice), funcțională (a funcțiilor fiecărui

¹ *Gramatica limbii române*, vol al II-lea, Editura Academiei, București, 1966, [=GA, II], p. 7.

² C.Dimitriu, *Tratat de gramatică a Limbii Române II Sintaxa*, Institutul European, Iași, 2002, [Dimitriu, *Tratat*, II] p 857.

³ Ion Diaconescu, *Sintaxa limbii române*, Editura Enciclopedică București, 1995, [=Diaconescu, *Sintaxa*], p. 7.

⁴ J. Lyons, *Introducere în lingvistica teoretică*, Editura Științifică, București, 1995, [=Lyons, *Introducere*], p. 27,

⁵ NDES, p.81

⁶ Pierre Le Goffic, *Grammaire de la Phrase Francaise*, Hachette, Paris, 1993, [=Le Goffic, *Grammaire*], p. 13.

⁷ Lyons, *Introducere*, p. 65.

⁸ D.Irimia, *Curs de lingvistică generală*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1986, [=Irimia, *Curs*], p. 271.

⁹ Vezi, pentru istoricul problemei, Diaconescu, *Sintaxa*, p. 11.

segment în cadrul ansamblului), actanțială, discursivă, frastică, transfrastică, sintetică /generativă, universală etc.¹⁰

O definiție care să aibă în vedere elementele care formează structura sintactică ar fi una de lucru (perfectibilă): SINTAXA este o parte a gramaticii care se ocupă cu studiul unităților sintactice, al raporturilor sintactice și al funcțiilor sintactice pe care le actualizează.

§2. Metode în sintaxă

Și studiul unităților sintactice, ca și la al celorlalte nivele, poate urma o cale *inductivă* de la individual la general, de la parte la întreg, de la unități minimale de rang inferior la unități maximale de rang superior, prin operații de tip sintetic urmărind «producerea» propozițiilor gramaticale, sau o cale *deductivă* de la general la particular, de la întreg la parte, de la unitățile de tip superior la unitățile de tip inferior, prin operații de tip analitic, ducând la «recunoașterea» unui corp de enunțuri¹¹.

În sintaxă, *analiza* trebuie „să descrie corect competența lingvistică a vorbitorului nativ ideal, să găsească mijloacele care să deosebească enunțurile gramaticale dintr-o limbă de cele negramaticale”¹². În cercetarea analitică se pornește de la descrierea organizării sintagmatice spre ordonarea faptelor paradigmatică, frazele fiind supuse unor segmentări succesive, pînă la stabilirea unităților minimale și a relațiilor dintre ele. Majoritatea lucrărilor de sintaxă românești constituie modele analitice, fie că sînt descriptive, fie că sînt normative, (*GA*, Mioara Avram, *Gramatica pentru toți*, Editura Humanitas, București, 1997, [=Avram, *Gramatica*]), oferind avantajul de a releva și de a inventaria unitățile constitutive ale structurii, funcțiile și raporturile sintactice. Metoda analizei prezintă însă și riscul de „a desincroniza datele analitice obținute, fără a fi corelate cu alte date: inconsecvențe în operațiile de clasificare, absolutizarea unor aspecte în detrimentul altora” (Diaconescu, *Sintaxa*, p. 16).

Abordarea sintaxei din perspectivă *structuralistă* se bazează pe descoperirea unităților caracteristice fiecărui nivel, a relațiilor dintre ele, și pe stabilirea combinațiilor care se realizează la fiecare nivel. Structuralismul „clasic” oferă un model taxinomic al limbii¹³ care operează o descriere a organizării sintagmatice, unitățile intrînd în „tipare de co-ocurență”, și o descriere a organizării paradigmatică, prin gruparea unităților în clase și subclase ale limbii¹⁴. După prioritatea care se acordă elementelor de bază ale unei structuri - unități, relații, funcții - se disting mai multe variante:

1. Metoda *distribuțională* propusă de orientarea descriptivistă americană (L. Bloomfield, Ch. Hockett, Z. Harris), privește axa sintagmatică și elimină integral sensul din analiză, încît interesează numai distribuția elementelor în co-ocurențe (*DSL*, p. 47). Conform *DSL*, analiza distribuțională, aplicată la început în fonetică, s-a extins la diferite nivele lingvistice, oferind o procedură imanentă, bazată pe relațiile interne, și formală (tară raportare la sens) pentru stabilirea inventarului de unități și clasificarea lor, indiferent de nivel.

Contextele (vecinătățile) diferite în care apar elementele limbii determină identificarea mai multor tipuri de distribuție: *complementară* (dacă elementele nu au nici un context comun, excluzîndu-se reciproc) și *defectivă* (două unități sînt în distribuție complementară dacă în unele contexte se pot substitui unele cu altele, iar în celelalte contexte se exclud)¹⁵.

Delimitarea claselor de unități prin metoda distribuțională pune în evidență faptul că nu există granițe ferme între acestea, clasele caracterizîndu-se printr-un centru și o periferie, periferia realizînd tranziția la o clasă vecină. În lingvistica românească, un model de analiză distribuțională oferă studiul Valeriei Guțu Romalo asupra însușirilor combinatorii ale verbelor¹⁶. Metoda *analizei în constituenți imediați*, avînd ca punct de plecare ideea structurării sintagmelor, delimitează succesiv enunțurile în grupuri binare (grup nominal, grup verbal) pînă la constituenții imediați ultiimi - morfemele¹⁷. Scopul analizei în constituenți imediați este de a reduce infinitatea enunțurilor la o serie de scheme (modele) cu

¹⁰ Vezi *DSL*, p. 461

¹¹ Vezi Lyons, *Introducere*, p. 181 și Diaconescu, *Sintaxa*, p. 16

¹² Vezi și C. Frîncu, *Curentele*, p. 75

¹³ N. Chomsky. Current issues in linguistic theory, Haga, 1957, p. II. Apud. TLG, p. 121.

¹⁴ CI TLG, p. 121.

¹⁵ *Ibidem*, p. 127.

¹⁶ *ELS*, p. 291-305.

¹⁷ *DSL*, p. 46.

aplicabilitate vastă și cu putere de generalizare superioară¹⁸. Orice enunț se poate segmenta în două componente, care la rândul lor se pot segmenta în alte segmente.

În legătură cu avantajele pe care le aduce metoda analizei distribuționale, este valabilă opinia lui Ion Diaconescu, care consideră că „modelul distribuțional supus criticii) are meritul de a fi atras atenția asupra condițiilor selective sau restrictive care domină procesele combinatorii. Schemele construite, în general, pe secvențe lingvistice simple, convenabile, se dovedesc a fi inoperante la secvențe lingvistice mai ample” (*Sintaxa*, p. 22).

2. Modelul *glosematic* acordă prioritate formei, și nu substanței, în măsura în care unitățile limbii trebuie să se definească prin regulile după care pot fi combinate, după relațiile care reunesc părțile unui text. În viziunea Școlii de la Copenhaga, raporturile sînt funcții (de interdependență, de dependență și de constelație). De aceea, L. Hjelmslev propune o gramatică generală elaborată pe baza metodei *empirice* și *deductive* și respinge modelele tradiționale ale gramaticii logice, filozofice, psihologice.

Potrivit acestei concepții, componentele textului sînt segmentabile în conținut și expresie, fiecare subcategorizîndu-se în formă și substanță. Dacă se elimină însă substanța, prin absolutizarea formei, modelul devine inoperant în definirea și clasificarea unor unități opozabile prin distincții de semnificații.

3. În analiza *funcțională* (lansată de Școala structuralistă de la Praga și dezvoltată de Andre Martinet se optează pentru metoda de „reducere a infinității datelor particulare și concrete la un număr finit de unități generale și abstracte”¹⁹ prin comutare, obținîndu-se o ierarhie de invariante: partea de propoziție, sintagmemul (ale cărui variante sînt sintagmele), tipul de propoziție și sintaxemul (ale cărui variante sînt enunțurile). Limba privită din perspectiva funcției comunicative, are ca unități constitutive monemele (marcate prin formă și prin sens) care se definesc prin *funcțiile* pe care le actualizează, granițele dintre nivelul morfologic și cel sintactic fiind mai puțin rigide.²⁰

În opoziție cu modelul analitic, cercetarea de tip *sintetic* abordează nivelul sintactic de la aspectele paradigmatic la cele sintagmatic, avînd ca obiectiv generarea, pe baza unui număr finit de reguli, a infinității de enunțuri. Gramatica generativ-transformațională, inițiată de N. Chomsky, concepe limba ca pe un proces generativ, dinamic (*energeia*, după concepția hum-boldtiană), alcătuită din două componente: partea care cuprinde regulile de structurare a frazei sau a sintagmelor și partea care cuprinde regulile de transformare. Operația de sinteză nu constituie însă o noutate, nici în funcționarea limbii, nici în cercetarea ei: în comunicarea prin limbaj, reprezintă efortul cognitiv spre generalizare și abstractizare, complementar operațiilor de tip analitic, care-i furnizează datele necesare. În secolul al XVII-lea, prin modelul raționalist care stă la baza *Gramaticii de la Port-Royal*, cercetarea de tip sintetic se impune ca metodă explicită în știința limbii. Viziunea de tip logicist, coroborată cu ideea existenței unor principii raționale cu valoare universalizatoare, conferă demersului sintetic posibilitatea evaluării creativității limbajului, a dihotomiei structură de adîncime/structură de suprafață și a principiului transformațional.

În lingvistica românească, cercetările limbii din perspectivă generativ-transformațională au făcut obiectul unor lucrări speciale, încercîndu-se o inventariere a regulilor și a operațiilor implicate în producerea structurii sintactice sub formă de grupuri (verbale, nominale etc.) sau sub formă de propoziții sau fraze.

În demersul pe care îl întreprindem, se va adopta *analiza* ca principiu metodologic în descrierea structurii sintactice, iar pentru generalizarea datelor, se va da curs operațiilor de sinteză. Obiectul descrierii este sintaxa limbii române actuale, abordată din perspectiva totalității variantelor și aspectelor ei funcționale.

§3. Interdependența sintaxei cu alte componente ale limbii

Limba constituie un sistem în cadrul căruia funcționează mai multe subsisteme interrelaționate, încît delimitarea netă a unora dintre ele devine o operație dificilă. Preluînd ideea că

¹⁸Vezi și *Tratat de lingv.*, p. 131.

¹⁹ *Tratat de lingv.*, p.123.

²⁰ Vezi și *DLS*, p.215

„ansamblul unităților de același fel definește un *nivel*, iar ansamblul nivelelor definește o *ierarhie*”²¹, considerăm că sintaxa ocupă o poziție privilegiată, superioară, implicând și fundamentându-se pe celelalte nivele: fonologie, morfologic, lexical și semantic.

Sintaxa și morfologia

Sintaxa operează cu *cuvinte*, care sînt „segmente fonice, principial accentuate, izolabile prin pauză în limbajul natural și transmițînd în regulă generală o informație semantică, gramaticală (morfologică, sintactică), logică (afirmația, negația) și/sau stilistică”²², aspecte care aparțin în mare măsură și nivelului morfologic. Legătura sintaxei cu morfologia se actualizează în primul rînd în actul comunicării, combinațiile de cuvinte «morfosintactice» antrenînd flexiunea, realizată pozitiv sau negativ²³. În lingvistica tradițională, sintaxa și morfologia sînt considerate părți ale structurii gramaticale legate prin raportul de complementaritate; morfologia cuprinde reguli de modificare a formei cuvintelor, iar sintaxa cuprinde reguli de îmbinare a cuvintelor în propoziții și fraze.

Lingvistica structurală socotește cele două părți ca fiind o singură componentă, funcțiile și formele fiind solidare; metodologic acestea pot fi descrise însă separat. Lingvistica generativ-transformațională înglobează morfologia în compozanta fonologică prin reguli morfo-fonologice cu ajutorul cărora se produce procesul de convertire a unităților din structura de adîncime în structura de suprafață.

Ca atare, sintaxa și morfologia sînt în relație de complementaritate, fiecare beneficiind în organizarea și funcționarea propriului sistem, de mijloacele celuilalt sistem²⁴. În limbă, flexiunea, caracteristică unor părți de vorbire, aferentă deci nivelului morfologic, constituie o marcă a raporturilor sintactice, asociată sau nu cu acordul (de inerentă, de subordonare, de dublare etc). Joncțiunea, ca marcă raportuală, operează cu *părți de vorbire* vide semantic sau cu anumite informații semantice²⁵: prepoziții, conjuncții, verbe copulative, pronume și adverbe relative etc. De asemenea, recțiunea asociată cu flexiunea, proiectează nivelul morfologic în nivelul sintactic, operînd conexiuni de tip sintactic. În știința limbii, subcategorizarea unor realități sintactice se realizează și după criteriul morfologic, pentru că suportul material al funcțiilor îl constituie și părțile de vorbire: predicat verbal, adverbial, nominal, interjecțional, atribut substantival, adjectival etc. Insuficiența semantico-gramaticală a verbelor și a altor părți de vorbire are relevanță sintactică, încît capacitățile combinatorii ale unor elemente morfologice, în calitate de regente, impun restricții selective funcțiilor sintactice derivate din subordonarea față de acestea (propozițiile subiective depind de verbe la diateza impersonală, de adverbe predicative, complementele directe, de verbe «tranzitive» etc). Organizarea sintactică distinge uneori statutul morfologic al unor elemente: de exemplu, în *A venit iarna*, cuvîntul *iarna* cu funcția de subiect se va considera substantiv, iar cu funcția de circumstanțial de timp se va considera adverb.

Sintaxa și lexicologia

Relația dintre sintaxă și lexic se fundamentează pe capacitatea cuvintelor *lexematice* și *categorematică*²⁶, dotate cu sens lexical și categorial (substantive, adjective, verbe, adverbe, pronume) și care transmit o informație semantică, de a îndeplini funcții sintactice, pe de o parte, și pe capacitatea cuvintelor *morfematice* de a îndeplini funcții de marcă, la nivel sintactic, pe de altă parte. În plus, unele cuvinte fonetico-lexicale *sintetice* se pot distinge de *îmbinările stabile/în curs de a deveni stabile* în procesul elaborării unei comunicări, structurate sintactic {*ochiul boului/ochiul-boului*). Constituirea îmbinărilor stabile/în curs de a deveni stabile reflectă regulile combinatorii de tip sintagmatic: *Facultatea de Litere, în ceea ce privește etc*. Conversiunea, procedeu intern de îmbogățire a vocabularului, se bazează pe rolul distinct al aceluiași element în lanțul comunicativ structurat: *timp*

²¹ Diaconescu, *Sintaxa*, p. 36.

²² Dimitriu, *Tratat*, II, p. 858.

²³ *Ibidem*, p. 863.

²⁴ Diaconescu, *Sintaxa*, p. 37.

²⁵ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1137.

²⁶ Vezi, pentru clasificarea cuvintelor, E. Coșeriu, *Prelegeri*, p. 68 și Dimitriu, *Tratat*, II, p. 860.

frumos I cîntă frumos. Unele structuri sintactice eliptice devin îmbinări stabile, un procedeu de natură sintactică - elipsa - avînd repercusiuni asupra inventarului lexical {*da' de unde, nici vorbă*}²⁷. De altfel, sintaxa constituie o sursă permanentă de îmbogățire a lexicului prin structuri fixe, decupate din cadrul frazei sau al propoziției, structuri impuse prin tradiție și devenite un «discurs repetat»²⁸.

Sintaxa și semantica

Este un truism faptul că între structura sintactică a unei limbi și structura sa semantică există o tendință, manifestată în grade diferite, de congruență, ceea ce nu înseamnă însă că nu este necesară o separare metodologică a domeniilor. Sintaxa operează cu unități sintactice marcate printr-un sens, iar semantica operează cu unități semice a căror semnificație se actualizează numai în context²⁹. Funcția denominativă (cognitivă, referențială) asigură relația cuvintelor cu realitățile, pornindu-se de la cuvînt spre realitate (prin referință), și de la realitate spre desemnarea faptului de limbă (prin nominație)³⁰. Numele referenților intră într-o rețea de relații cu obiectele pe care le numesc, prin *desemnare* și cu alte nume din sistemul lexical al limbii, prin *semnificație*³¹. Desemnarea, semnificația și sensul determină, în enunț, «relațiile presupozitionale», de afinitate dintre elementele lexicale corespunzătoare unor realități. Asemenea relații favorizează cristalizarea regulilor de proiecție concepute în cadrul sintaxei transformatoriale de către N. Chomsky³², astfel încît „studiul regularităților sintactice se transformă, pe calea lexicului, în studiu semantic” (*NDEȘL*, p.89). În relația sintaxă-semantică interesează *desemnarea, semnificația*, care aduce conținutul unui semn dat de limba însăși și, mai ales, *sensul*. *Sensul* cuvintelor influențează modalitățile de combinare, adică limitează posibilitățile de selecție: *Cursul visează/Citesc o clasă* sînt enunțuri nereperate din punct de vedere logico-semantic, sensul funcțional fiind așadar anulat. În structurarea comunicărilor, se disting sensurile unor cuvinte polisemantice, omonimele etc, cu alte cuvinte se realizează dezambiguizarea: *Răspunde foarte bine la examen/ Durerea răspunde în umăr/ Răspunde de departamentul nou înființat*. Compatibilitățile semantice asigură constituirea unor combinații, distincte funcțional, dar care reflectă o structură de adîncime unică: *Au sosit cocorii / Sosirea cocorilor, Se acordă distincțiile studenților /Acordarea de premii studenților* etc. Topica, o «caracteristică sintactică ce are o distribuție mare», relevă, în discurs, sensuri diferite ale cuvintelor: *o nouă problemă! o problemă nouă; sărmana femeie/ o femeie sărmană* etc.

Sintaxa și fonologia

Intonația fundamentală, marcă suprasegmentală, de natură fonetică, distinge propozițiile enunțative, interrogative, retorice, imperative, pe de o parte, iar, pe de altă parte, intonația suplimentară exclamativă poate apărea ca anexă a unora dintre intonațiile fundamentale³³, distingînd intențiile comunicative diferite ale vorbitorului.

Mărcile raportuale fonetice - *pauza, intonația, accentul în context obligatoriu*³⁴, utilizate în asociere cu alte mărci, apar la diferite raporturi sintactice - de inerentă, de coordonare, apozitiv, de subordonare, de incidență, intermediar-explicativ.

La raportul de subordonare și de dublare, se remarcă uneori variante ale elementului neaccentuat al pronumelui personal în acuzativ sau dativ cu funcția de complement direct/indirect, datorate ritmului rapid al vorbirii, conform principiului minimului efort (al economiei) în pronunție: *Nu îi spun nimic./ Nu îi spun lui Ion nimic./ Nu-i spun; Nu îl văd./ Nu îl văd pe Ion./ Nu-l văd (pe Ion)* sau ale jonctivului subordonator *Bine c-a venit*.

²⁷ Cf. *Tratat de lingv.*, p.293

²⁸ Vezi E. Coseriu, *Prelegeri*, p. 55 și Ioan Oprea, *Curs de filozofia limbii*, Editura Universității Suceava, 2001, [Oprea, *Curs*], p. 49 sqq

²⁹ Diaconescu, *Sintaxa*, p. 41.

³⁰ Oprea, *Curs*, p. 57

³¹ E. Coșeriu, *Prelegeri*, p. 66

³² Oprea, *Curs*, p. 197.

³³ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 939-940.

³⁴ *Ibidem*, p.1134-1136.

Eliminarea ambiguității sintactice este realizabilă uneori și prin apelul la „ierarhia accentuală sau prozodică” (NDEȘL, p. 274): *Măria, cîntăl /Măria cîntă*.

Sintaxă și stilistică

Funcția expresivă a limbii, concretizată în orientarea mesajului asupra locutorului, se realizează și prin mijloace sintactice (alături de cele fonetice, morfologice etc.) care integrează «discursul repetat», propozițiile exclamative, substituitele de propoziție/frază, cu conținut expresiv și elementele private de funcție sintactică, dar dotate cu funcție exclusiv expresivă. În limba literară, există două tipuri de expresivitate: o expresivitate a utilizării normale a limbii și o expresivitate rezultată din folosirea ei deviantă, mai ales în stilul beletristic (uneori, și în stilul publicistic și, mai rar, în textul filozofic)³⁵. În textul beletristic se realizează adesea destructurări ale discursului repetat prin folosirea de inversiuni, intercalări, sau parafrazări. Efecte neașteptate de sens produc fenomenele sintactice de elipsă, de suspensie, de expansiune, de contragere, de substituție etc.

Iorgu Iordan consideră că „sintaxa este o stilistică intelectuală, iar stilistica este o sintaxă afectivă”³⁶; se recunoaște aici, pe de o parte, existența unei stilistici sintactice ce ar urmări studiul mijloacelor și procedeele sintactice cu relevanță stilistică, iar, pe de altă parte, existența unei sintaxe stilistice al cărei obiect ar fi studiul mijloacelor și procedeele stilistice cu relevanță la nivel sintactic; și într-un caz și în celălalt însă între sintaxă și stilistică există un raport de determinare, de intercondiționare³⁷.

Economia figurilor de stil beneficiază de aportul considerabil al structurării sintactice: tautologia, pleonasmul, repetiția, anacolutul, anafora, paralelismul, metaforizarea.

Sintaxa și pragmatica

Dacă prin *pragmatică* se înțelege „tot ceea ce, în sensul unui enunț, ține de situația în care este folosit enunțul și nu doar de structura lingvistică a frazei utilizate” (NDEȘL, p.89), sau „studiul relațiilor enunțurilor cu utilizatorii lor și cu circumstanțele în care realizarea are loc”³⁸, atunci se poate stabili o relație de interdependență a acestora cu sensul care rezultă din combinarea unităților enunțurilor (sintaxă). Contextul generează unele modificări ale proiectelor inițiale de discurs, prducînd anacoluri, distorsiuni ale frazelor care ar fi trebuit să fie constituite în conformitate cu norma³⁹, dar care devin o normă nouă sau reprezintă o normă situațională⁴⁰.

Pe de altă parte, atât la polul emiterii cît și la polul receptării, pe lîngă operațiile de sinteză și de analiză efectuate de participanți se produc la actul comunicării, concretizat în discurs, influențe care duc la organizări complexe ale structurii. De exemplu, raportul sintactic intențional (vezi *infra*), care generează microtexte, este un rezultat al implicării presuposițiilor, principiilor și strategiilor comunicative; raportul sintactic apozitiv este, de asemenea, un rezultat al complementarității dintre sintaxă și pragmatică, *competența lingvistică* a vorbitorului interferînd cu *competența referențială* și *inter-personală*⁴¹ care presupun adecvarea la situație și la capacitatea de receptare a interlocutorului.

Clasa deicticelor se individualizează printr-un comportament sintactic distinct: dacă majoritatea cuvintelor care au funcție sintactică transmit direct informație semantică, deicticele cu funcție sintactică transmit indirect informația semantică, raportarea la context fiind obligatorie pentru generarea integrală a mesajului (pronumele, adjectivele pronominale, unele adverbe etc.).

Clasa pronomelor de politețe, cu un inventar diversificat în limba română, presupune un comportament sintactic special al predicatului în condițiile antrenării acestor pronume, prin acord, în raportul de inerentă: *Dumneavoastră sînteți cel ales./Înălțimea ta ești oricît de slab poștești./ Mata nu cunoști răspunsul.*

³⁵ Oprea, *Curs*, p. 62-63.

³⁶ Iorgu Iordan, *Stilistica*, p. 20

³⁷ Diaconescu, *Sintaxa*, p. 53.

³⁸ Vezi Ch. Morris, *Semiotic and Scientific Empiricism*, apud Aurelia Merlan, *Sintaxa și semantica*, p. 15. Pentru alte definiții ale pragmaticii, vezi și Mirela Ioana Borchin, *Lingvistica*, p. 32 și Hoartă, *Pragmatica*.

³⁹ Vezi Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1544.

⁴⁰ Merlan, *Discontinuitatea*, p. 159.

⁴¹ Daniela Roventă-Frumușani, *Semiotica discursului științific*, Editura Științifică, București, 1995, p. 166.

II. UNITĂȚI SINTACTICE

§4. Enunțul

Sintaxa secolului al XX-lea, prin direcția sa analitică (structuralistă și funcțională) ce urmărește identificarea elementelor constitutive ale unui **text** lingvistic, consideră, ca unitate de bază a obiectului ei, **enunțul**. Dacă unii⁴² lingviști formulează definiții convergente (în esență enunțul suprapunându-se conceptelor de propoziție, frază sau text și transmițând o comunicare), alții⁴³ opun enunțul concretizărilor sale (propoziție sau frază) conform dihotomiei saussuriene: „enunțurile sînt fapte de **parole**, pe care lingvistul le folosește ca date pentru construirea structurii subiacente comune: **langue**”⁴⁴.

Lingvistica românească recentă reflectă aceeași preocupare pentru definirea conceptului „enunț”; rezultatele acestor cercetări sînt însă ezitante și inconsecvente: Sorin Stați (Stați, *Elemente*, p. 14-20) definește enunțul ca fiind „o comunicare întreagă de sine stătătoare, **un text** care poate fi înțeles de cititor fără să se simtă nevoia unor completări” (s.ns.)- Dacă pentru trăsătura [+ cantitativ] specialistul nu identifică subclase, după calitate enunțurile sînt clasificate în propoziții, fraze, structuri nepropoziționale. Întrucît în lucrarea citată nu se face distincție între **text** și **enunț**, pe de o parte, și între **enunț** și **propoziție**, **fracă** sau **structură nepropozițională**, pe de altă parte, considerăm conceptul (și termenul) *enunț* - în această accepție - ca inoperant.

Alți specialiști⁴⁵ iau în considerare trăsături suplimentare ale enunțului, în afara „cantității” și „calității”, adăugînd contextul lingvistic și extralingvistic și acordînd enunțului statut de unitate sintactică de bază, analizabilă și divizibilă în „elemente discrete care nu coboară sub nivelul cuvintelor”⁴⁶. Conform acestei perspective, limita dintre nivelul sintactic și nivelul morfologic este anulată, opinie pe care nu o împărtășim.

Dumitru Irimia consideră enunțul „ca unitate de bază a limbii, unitate sintactică închisă”⁴⁷, caracterizată prin unitate de înțeles, de structură și prozodică, inferioară textului, realizată în diferite variante structurale și semantice. În această concepție, contradicția sesizabilă presupune emendări ale definiției enunțului, căci, dacă enunțul se poate concretiza într-o unitate inferioară textului, intrînd în relație cu alte enunțuri, atunci nu poate fi o entitate „închisă”.

Într-o perspectivă clasică a studiului sintaxei, se remarcă rezerve față de introducerea enunțului în inventarul unităților sintactice, pe baza unor argumente la care subscriem: „întrucît enunț este doar un termen nou care trimite la aceleași realități ca și termenii mai vechi propoziția și fraza [...], considerăm că termenul *enunț* nu este indispensabil în cunoașterea sistemului sintactic al limbii române”⁴⁸.

În ce ne privește, interesează enunțul nu ca unitate sintactică (deoarece el poate fi concretizat în unități sintactice distincte - text, frază, propoziție, substituit de propoziție sau frază), ci ca „act de comunicare prin vorbire” (Irimia, *GLR*, p. 352). Ideea subiacentă acestei interpretări (pe care ne-o însușim) este că se impune distincția, afirmată de viziunea pragmatică, dintre «fracă» și enunț: «fracă» (= *propoziție* și *fracă*, în gramaticile clasice), obiect de studiu al *sintaxei*, este o entitate abstractă, caracterizată prin *structură sintactică* și *semnificație*; enunțul, ca produs al enunțării unei «fracă»,

⁴² Vezi A. Martinet, *Elemente de lingvistică generală* (1960), Editura Științifică, București, 1970, p.168 și Martinet, *Syntaxe*, p. 85-87. Vezi și Sanda-Maria Ardeleanu, Simona Manolache, *Syntaxe fonctionnelle du français contemporain*, Editura Fundației Chemarea, Iași, 1998, p. 43 sqq.

⁴³ Vezi Lyons, *Introducere*, p. 66.

⁴⁴ *Ibidem*.

⁴⁵ Guțu Romalo, *Sintaxa*; p. 29-34 și Iordan, Robu, *LRC*, p. 539

⁴⁶ Guțu Romalo, *Sintaxa*, p. 34

⁴⁷ Irimia, *GLR*, p. 353-368

⁴⁸ C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Editura Junimea, Iași, 1982, [=Dimitriu, *GES*], p. 110.

rezultat din semnificația «frazei» la care se adaugă contextul lingvistic și situația, reprezintă obiectul de studiu al *pragmaticii*⁴⁹.

Propoziția, fraza și/sau îmbinarea de cuvinte, sintagma și/sau partea de propoziție și substitutul de propoziție sau frază constituie unitățile sintactice relevate în majoritatea gramaticilor românești⁵⁰.

În unele gramatici mai noi⁵¹, se consideră *textul* unitatea superioară (enunțului)⁵², fără a se opera, în identificare, cu criterii comune analizei celorlalte unități sintactice. Se admite că *discursul* (definit ca unitate egală sau superioară frazei, constituit dintr-o suită de semne lingvistice alcătuind un mesaj, cu un început și un sfârșit) redat în scris, realizează *textul*, care fiind, de obicei, repartizat unui stil funcțional, aparține unui limbaj specializat⁵³.

Asupra conceptului de „unitate sintactică” s-au exprimat mai multe opinii, fiecare oglindind perspectiva teoretică sau metodologică prin care este stabilit obiectul sintaxei. Deși divergente, opiniile prezintă o serie de idei comune. Propoziția este admisă de toate orientările lingvistice ca unitatea de bază a nivelului sintactic, după cum cuvântul este socotit drept unitate minimală de construcție la nivel sintactic. Divergențele pornesc de la inventarul unităților și de la modul de definire a lor în cadrul nivelului sintactic în operațiile de tip *analitic* sau *sintetic*⁵⁴. Viziunea *tradiționalistă*, fundamentată pe principii de ordin logico-semantic, acordă propoziției statutul de unitate de bază a sintaxei, ea fiind „cea mai mică unitate care poate apărea de sine stătătoare și care comunică o judecată logică sau o idee cu caracter afectiv sau volițional” (*GA*, II, p. 7). *Fraza* este considerată unitate superioară, iar ca unități inferioare sînt acceptate partea de propoziție și îmbinarea/grupul de cuvinte, sintagma. Ca atare, unitățile sintaxei sînt tratate reducționist, această viziune integrînd sintaxa propoziției și sintaxa frazei. *Fraza* se divide în propoziții, iar propozițiile se divid în cuvinte. Se ignoră unitatea la nivelul căreia se produc procesele combinatorii dintre cuvinte (sintagma), unitatea transfrastică (textul) și substitutul de propoziție/frază.

Orientarea structuralistă definește unitățile sintactice drept constituenți ai unui sistem organizat pe niveluri sau ranguri, în baza principiului stratificării, adică unitatea de rang inferior se integrează, în calitate de component, în unitatea de rang superior⁵⁵. De aceea, în lingvistica structurală se descrie structura prin reperarea, segmentarea, identificarea și clasificarea unităților constitutive. Etapa saussuriană și post-saussuriană, pînă în deceniul al treilea al secolului al XX-lea, a structuralismului nu a insistat în cercetare asupra structurării sintactice, în aceeași măsură în care s-a ocupat de fonetică, fonologie și morfologie și de aceea referințele la unitățile sintactice concepute global sînt vagi, propoziția sau fraza ca act combinatoriu de tip sintagmatic, fiind atribuită *vorbirii* și nu limbii, care presupune o organizare sistematică. Analiza în constituenți imediați, care nu diferențiază planul sintactic de cel morfologic, operează cu unități care aparțin morfosintaxei, și anume *propoziția-fraza*, ca unitate reprezentativă la nivel superior; *sintagma nominală-sintagma verbală*, în calitate de constituent imediat al propoziției; *clasele lexico-gramaticale* {nume, adverbe, adjective, adverbe}; *morfemele*, ca unități minimale cu care se încheie operația. După modelul oferit de fonologie și de morfologie, s-a încercat, prin analiză, să se determine și structurile sintactice pe niveluri cu unități etalon: *tagmen, taxem, sintaxem*, dar nu s-a ajuns la un rezultat eficient în privința analizei riguroase.

Funcționalismul face o delimitare netă a unităților în raport cu legăturile pe care le contractează și cu funcțiile pe care le actualizează. Astfel, se admit, în ordine ierarhică, următoarele unități: *segmentul, cuvîntul* sau *mone-mul*, ca unitate a cărei segmentare în elemente mai mici nu se poate efectua, *sintagma*, ca unitate superioară segmentului și ca nivel de actualizare a grupurilor funcționale, *propoziția-fraza*, ca unitate de rang superior sintagmei, (nivelul la care se actualizează

⁴⁹ Cf. *DEP*, p. 18.

⁵⁰ *GA*, II, p. 7, Avram, *Gramatica*, p. 299-300, Dimitriu, *GES*, p. 10-110 ș.a.

⁵¹ Guțu Romalo, *Sintaxa*, p. 29, Șerban, *Teoria*, p. 46 (V. Șerban identifică o unitate intermediară situată între frază și text, paragraful.); Ion Diaconescu, în *Sintaxa*, p. 218-242, tratează problematica textului din perspectivă stilistică.

⁵² Emanuel Vasiliu, în *Introducere în teoria textului*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1990, p. 21-39, este de părere că textul nu reprezintă o unitate sintactică, ci o unitate care poate fi definită din punct de vedere semantic și pragmatic.

⁵³ Vezi Oprea, *Curs*, p. 46-49.

⁵⁴ Cf. Diaconescu, *Sintaxa*, p. 61

⁵⁵ Diaconescu *Sintaxa*, p. 62

funcția predicativă)⁵⁶. Andre Martinet⁵⁷ identifică în enunțul actualizat (autonom, minim) fraza segmentabilă în moneme, care se constituie din succesiuni de foneme. După unii specialiști români (Valeria Guțu Romalo), *enunțul* este unitatea superioară frazei și are funcție discursivă (vezi *infra*).

Atât operația de analiză, cât și cea de sinteză, efectuate asupra unei comunicări, evidențiază existența a patru niveluri de stratificare, fiecare corespunzându-i o unitate sintactică specifică: 1) nivelul părților de propoziție cu unitatea *parte de propoziție*, 2) nivelul sintagmatic cu unitatea *sintagma*, 3) nivelul propozițional cu unitatea *propoziția* sau *substitutul de propoziție*, 4) nivelul frastic cu unitatea *frază* sau *substitut de frază*. În lucrările mai noi se încearcă depășirea nivelului frastic și înlocuirea lui cu cel transfrastic sau al textului.

Unitatea sintactică este un segment care se încadrează într-un nivel, în principiu, pe baza unui raport sintactic explicit sau implicit și caracterizat prin capacitatea de a îndeplini o funcție (sintactică, expresivă și comunicativă).

§5. Partea de propoziție

Termenul și conceptul de *parte de propoziție* au fost identificate (ca și propoziția cu judecata) cu părțile judecării (subiect, predicat, copulă), pe de o parte, și, pe de altă parte, cu funcțiile sintactice de subiect, predicat etc.

În studiile majorității lingviștilor români⁵⁸, definiția părții de propoziție nu cunoaște deosebiri esențiale. Generalizînd, părțile de propoziție sînt definite pornind de la relațiile care se stabilesc între cuvintele unei propoziții, deci de la funcțiile pe care le îndeplinesc cuvintele, opinie pe care nu o împărtășim în totalitate.

Conceptul de „parte de propoziție” este criticat de noile orientări în sintaxă fiind preferat cel de *sintagmă*⁵⁹ sau *depoziție sintactică*⁶⁰.

Deosebiri de vederi se constată în ceea ce privește importanța și locul părții de propoziție în cadrul unităților sintactice. Definirea părții de propoziție ca unitate sintactică *inferioară* propoziției s-a realizat în cele două sensuri ale relației *cuvînt-parte de propoziție* (partea de propoziție este alcătuită dintr-un singur cuvînt⁶¹/cuvîntul ca parte de propoziție⁶²).

Din punctul nostru de vedere, este nejustificată sinonimia dintre noțiunea de „parte de propoziție” și noțiunea de „cuvînt” (ca unitate lexicală) sau de „parte de vorbire” (ca unitate morfologică) bazîndu-ne pe următoarele argumente: partea de propoziție este concretizabilă prin unul, două sau mai multe cuvinte (ca unități morfo-lexicale), iar unele cuvinte nu constituie părți de propoziție⁶³.

Admitem, convențional, că *partea de propoziție* este unitatea inferioară propoziției, indivizibilă din punct de vedere sintactic, dotată cu o unică funcție sintactică, alcătuită dintr-un cuvînt⁶⁴ sintetic sau perifrastic, noțional sau substitut (însoțit sau nu de un cuvînt cu funcție de marcă).

⁵⁶ Diaconescu, *Sintaxa*, p. 62.

⁵⁷ Martinet, *Syntaxe*, p. 159, 196

⁵⁸ GA, II, definește părțile de propoziție drept „cuvintele sau grupurile de cuvinte din alcătuirea unei propoziții care pot fi identificate ca unități sintactice aparte după funcțiunea specifică îndeplinită în cadrul ei” (p. 75); S. Stați precizează că „sensul gramatical pe care îl capătă un cuvînt din enunț se numește funcție sintactică [...]. Cuvîntul privit ca purtător al unei funcții sintactice se numește parte de propoziție (Sorin Stați, *Elemente de analiză sintactică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972, [=Stați, *Elemente*], p. 117); definiții asemănătoare găsim la V. Șerban, *Sintaxa limbii române*, curs practic, Editura Didactică și Pedagogică București, 1970, [=Șerban, *Curs*], p. 41, Avram, *Gramatica*, p. 300.

⁵⁹ Iordan, Robu, *LRC*, p. 517-518

⁶⁰ Tesniere, *Elements*, p. 14-15. Vezi și Guțu Romalo, *Sintaxa*, p. 90

⁶¹ Avram, *Gramatica*, p. 255.

⁶² Șerban, *Curs*, p. 16

⁶³ Avem în vedere, conform taxinomiei cuvintelor după criteriul *funcțional* (Dimitriu, *Tratat*, I, p. 37), cuvintele cu funcție de marcă și cu funcție exclusiv expresivă și, respectiv, cuvintele cu statut de substitute de propoziție sau frază.

⁶⁴ În opinia noastră, cuvîntul ca unitate lexico-gramaticală ce transmite o informație semantico-gramaticală și/sau stilistică (Dimitriu, *Tratat*, I, p. 10) interesează numai în măsura în care este susceptibil de a funcționa ca unitate sintactică - parte de propoziție sau substitut de propoziție sau frază. Vezi și Coșeriu, *Text*, p. 207. Vezi, pentru individualizarea morfologică și gramaticală, Rodica Nagy, *Determinare completivă și determinare circumstanțială în limba română*, Editura Universității, Suceava, 2002, p. 33 sqq

Definiții asemănătoare celei din *GA* se întâlnesc și în alte lucrări de inspirație tradițională. Partea de propoziție, «submultiplu» al propoziției a fost definită convenabil⁶⁵, (motiv pentru care aderăm, în linii mari, la această definiție), ca fiind unitatea inferioară propoziției, dotată, în stadiul actual al limbii, cu o funcție sintactică, concretizată, în principiu, într-un cuvânt morfosintactic ce transmite direct/indirect informație noțională sau grama-tical-determinativă (rar, exclusiv expresivă), de regulă, în limitele propoziției.

Unele precizări din definiție cu statut de relativizări au în vedere situațiile în care unele părți de propoziție rămân în afara limitelor unor propoziții, în construcțiile anacolutice:

Dar eu, când mă gândesc la locul nașterii mele... parcă-mi saltă inima de bucurie.

(Ion Creangă, *Povești*, p. 232);

De asemenea, rezervele vizează structurile care inițial au avut în componență mai multe elemente dotate cu funcții sintactice, dar, actualmente, este identificabilă o singură funcție sintactică, indivizibilă: în *Mi-e foame*, substantivul *foame* nu mai este astăzi subiect, ci aparține predicatului *e foame*, cu realizare perifrastică.

Nu îndeplinesc calitatea de părți de propoziție elementele care nu transmit nici direct, nici indirect informație noțională, gramatical-determinativă sau exclusiv expresivă: părțile de vorbire-instrument (sincategoremata) care transmit numai informație gramaticală: articolul (care realizează *individualizarea morfologică*), prepozițiile, conjuncțiile coordonatoare, subordonatoare, mixte, pronumele reflexive ca morfeme ale diatezei, verbele auxiliare (*a fi, a avea, a vrea*) ca morfeme ale modalității și ale timpurilor compuse, unele adverbe ca morfeme ale comparației sau ale categoriei logice a negației. Unele cuvinte care transmit un anumit tip de informație (de substitut), precum adverbele de afirmație și de negație (*da, ba, firește, desigur* etc), adverbele-«apozeme» (*adică, anume* etc), adverbele incidente care «enumeră argumentele» (*întîi, al doilea* etc.) interjecțiile neintegrate în propoziție (*vai, ah, o/etc.*) și vocativul numelor, nu întrunesc calitatea de părți de propoziție.

Părțile de propoziție se pot concretiza în cuvinte morfosintactice sintetice/perifrastice și cu determinare obligatorie ce transmit 1) în mod direct noțiuni («cuvinte noționale»): substantivele comune și proprii, numerele, verbele, adverbele, adjectivele; 2) în mod indirect noțiuni («cuvinte-substitut»): pronume, numere cu valoare pronominală, adverbe pronominale, pro-verbe, interjecțiile onomatopее-substitute de verbe⁶⁶. Părțile de propoziție pot transmite și informație gramatical-determinativă (apropierea, depărtarea, identitatea etc), prin care se constituie o *individualizare gramaticală*⁶⁷, dacă sînt actualizate prin adjective pronominale demonstrative, de întărire, relative, interogative, nehotărîte⁶⁸ :

Acești studenți vor fi premiați.

El însuși se consideră vinovat.

Care student a întârziat?

Orice răspuns este inutil.

Nu știu care student a lipsit.

Cuvintele care au exclusiv informație expresivă -dativul etic, acuzativul etic și pseudoadverbele emfaticе -sînt integrabile părților de propoziție cu funcție exclusiv expresivă, ca atare, rămîn în afara funcției sintactice:

Eu mi-s ardelean.

Dă-i înainte!

Le are cu matematica.

O ia la sănătoasa.

A venit și el.

⁶⁵Dimitriu, *Tratat*, II, p. 983-984. 64

⁶⁶ Cf. Dimitriu, *Tratat*, II, p. 990

⁶⁷ Vezi, pentru individualizarea morfologică și gramaticală, Rodica Nagy, *Determinare completivă și determinare circumstanțială în limba română*, Editura Universității, Suceava, 2002, p. 33 sqq.

⁶⁸ În legătură cu adjectivele pronominale posesive, ne raliem opiniei lui C. Dimitriu care consideră că „pe lângă informația gramaticală determinativă, conștind în posesie, adjectivele posesive transmit și informație noțională indirectă, fiind și cuvinte-substitut.” (*Ibidem*, p. 991).

Chiar tu lipsești?

Tocmai acum îmi spui?

Se poate admite că toate părțile de propoziție sînt părți de vorbire și toate părțile de vorbire sînt cuvinte, în timp ce nu toate cuvintele sînt părți de propoziție. Părțile de propoziție folosesc ca bază de expresie părțile de vorbire: substantiv, pronume, numeral, cele din urmă avînd și alte funcții. Actualizarea funcțiilor sintactice ale părților de propoziție este condiționată de trăsăturile părților de vorbire, atît în calitate de regent, cît și în calitate de subordonat, încît realizarea, de exemplu, a funcției de atribut este condiționată de prezența unui substantiv regent.

Gramaticile românești⁶⁹ curente disting în general două tipuri de părți de propoziție: principale (subiectul și predicatul) și secundare (atribut, complement), concepție considerată în *mod justificat* inoperantă de unii lingviști care reproșează dihotomiei *principal-secundar* supralicitea criteriului logic în detrimentul celui gramatical⁷⁰

Dacă în multitudinea propozițiilor din limba actualizată de vorbire se poate identifica un *nucleu* de propoziții-tip, considerăm că acestea vor integra părțile de propoziție *necesare* funcției de comunicare, care părți vor fi **principale**. Celelalte părți sînt, în *principiu*, facultative - **părți secundare**⁷¹.

În ce ne privește, optăm, convențional, pentru repartitia și terminologia clasică, facînd precizarea că alte criterii de clasificare a părților de propoziție nu sînt pertinente în discuția de față.

În privința numărului părților de propoziție, se constată, în literatura de specialitate românească, divergențe care vizează atît criteriile de identificare, cît și terminologia.

Optînd pentru filiația sintaxei cu logica aristotelică, unii lingviști consideră că există două părți de propoziție -subiectul și predicatul, respectiv grupul subiectului și al predicatului⁷².

Problema numărului părților de propoziție cunoaște însă rezolvări variate în gramatica românească.

La unii specialiști, cele două părți secundare (atributul și complementul) nu sînt considerate izolat, ci apar sub denumiri diferite și adesea ezitante. T. Cipariu susține că părțile neesențiale (accidentale) de propoziție se numesc *atribute*, întrucît „atribuie ceva la determinarea vreunui cuvînt din propoziție”⁷³, dar și că se numesc *complemente* cuvintele „care completează semnificațiunea cuvîntului la cari se adaug, [...]chiar și atributele”(Cipariu, *Opere*, II, p. 273-274). La Sextil Pușcariu și G. Ivănescu, atît complementul, cît și atributul sînt *complemente*, adică sînt completări ale unui substantiv, verb sau adjectiv⁷⁴, respectiv toate cuvintele care servesc la umplerea golurilor sînt *complemente*⁷⁵. La 1822, Constantin Diaconovici-Loga adăuga *ojetul* celorlalte părți ale încheieturii⁷⁶. în lingvistica actuală, P. Zugun vorbește tot despre o singură parte de propoziție secundară, *adjunctul*⁷⁷. întrucît aceste direcții au ca finalitate delimitarea unui segment al propoziției de mare eterogenitate nu le considerăm operante. în unele gramatici se consideră că există *două* părți de propoziție secundare, definite prin raportare la două tipuri de regenți: nominal - *atributul* și verbal -*complementul*⁷⁸. De mare circulație este, în ultimul timp, punctul de vedere din *GA* (*GA*, II, p. 74) potrivit căruia există *trei* părți

⁶⁹ Bazîndu-se pe analogia cu știința logicii, autorii *GA* (ed. I) disting în cadrul propoziției (căreia îi corespunde, din punct de vedere logic, o judecată) două părți principale, echivalente cu subiectul și predicatul judecății, și părți secundare, fără corespondent pe plan logic. Această fundamentare logică este abandonată în ediția a II-a (p.74), substituindu-se prin criteriul importanței în procesul comunicării.

⁷⁰ Al. Graur, *Părțile principale de propoziție*, în LL, VI, 1962, p. 47-52, Valeria Guțu Romalo, *Despre clasificarea părților secundare de propoziție*, în LR, XII, 1963, nr.1, p. 25-35 ș. a.

⁷¹ După rolul structurant în propoziție, I. Diaconescu, (Diaconescu, *Sintaxa*, p. 88-89) găsește mai operațională recunoașterea a două tipuri de părți de propoziție, denumite *primare* (predicatul) și *derivate* (subiectul, complementul, atributul și numele predicativ).

⁷² G. Ivănescu, *Gramatica și logica* (I), în AUT, An I, 1963, p. 259-267 și (II), 1964, p. 193 și B.B. Berceanu, *Sistemul gramatical al limbii române*, Editura Științifică, București, 1971, p. 81-82.

⁷³ Cipariu, *Opere*, II, p. 271

⁷⁴ *Gramatica și logica* (II), AUT, 1963, p. 195.

⁷⁵ Sextil Pușcariu, *Limba română*, voi. I, 1940, [=Pușcariu, LR,I], p. 149.

⁷⁶ *Gramatica românească pentru îndreptarea tinerilor*, Editura Facla, 1973, p. 145

⁷⁷ *Părțile de propoziție*, în CL, XXIII, 1978, nr. 1, p. 103-104.

⁷⁸ Drăganu, *Elemente*, p. 10-11, Iordan, LRC, p. 534 ș.a.

secundare de propoziție: atributul, complementul și elementul predicativ suplimentar (Avram, *Gramatica*, p. 322.). Dar opțiunea pentru același număr apărea deja în gramatica lui Tiktin, care găsea, însă, o altă distribuție: pe lângă *atribut și complement*, o a treia parte secundară o constituie *circumstanțialul*⁷⁹. După alți sintacticieni români, există *patru* părți secundare: *atributul, complementul, apozitia și atributul circumstanțial* (Dimitriu, *GES*, p. 98.), *cinci*: prin adăugarea *circumstanțialului*⁸⁰ sau *șase*: *atributul, complementul, circumstanțialul, atributul circumstanțial, complementul predicativ și apozitia*⁸¹.

Din prezentarea opiniilor rezultă că problema numărului părților de propoziție secundare este în atenția specialiștilor și că nu există o soluție general acceptată.

Dacă admitem că există numai patru părți de propoziție, observăm că se creează contradicții între expunerea teoretică și faptele de limbă: în *Să ne vedem sănătoși*, cuvântul *sănătoși* exprimă o modalitate, are marca acordului, desinența trimițând la un regent nominal; este atribut, complement sau altă parte de propoziție? Ca atare, se poate admite și partea de propoziție cu dublă subordonare, atributul circumstanțial.

De asemenea, în *Domnitorul Moldovei, Ștefan cel Mare, a luptat pentru țară*, complexul *Ștefan cel Mare* nu este atribut, ci un alt nume al aceleiași realități. Considerăm că apozitia este distinctă de atribut, cu atât mai mult cu cât o apozitie nu se referă doar la un nume, ci și la alte părți de vorbire.

În legătură cu distincția complement/circumstanțial adoptăm clasificarea verbelor noționale în *suficiente* (fără valențe obligatorii, precum *se întunecă, se imprimă-vărează*), completabile prin valențe facultative concretizate în *circumstanțial*, și *insuficiente*, acestea din urmă având o valență obligatorie (consumată de subiect sau complement indirect: *el aleargă, îmi pasa*), două valențe obligatorii (una consumată de subiect, cealaltă consumată de complement sau de circumstanțial: *cartea îmi aparține, el locuiește la țară*), trei valențe obligatorii (una consumată de subiect, celelalte două consumate prin determinări complementive și/sau circumstanțiale: *el îmi dă o carte, l-am crezut deștept*).

Verbele noționale suficiente semantico-gramatical nu au „goluri” interioare, primind determinări facultative (*se imprimă-vărează devreme*).

Numim determinările în principiu *facultative* ale verbului, comutabile cu zero într-o unitate minimă completă, *circumstanțiale*, care reprezintă un *grup de funcții* identificabile, în urma unei etape ulterioare a analizei, mai ales pe baza informației semantice.

În opoziție cu determinarea circumstanțială, *complementul* consumă principial valența (valențele) *obligatorie* (obligatorii)⁸² din dreapta verbului insuficient semantico-gramatical, *grup de funcții* identificabile, în urma unei etape ulterioare a analizei, pe baza relației *semantico-gramaticale* dintre determinat și determinant⁸³

§6. Substitutul de propoziție/frază

Substitutul de propoziție/frază, numit și *cuvînt-propoziție/cuvînt-frază*⁸⁴ sau *propoziție neanalizabilă*⁸⁵, a fost definit de către C. Dimitriu (în *GES*, p. 99) ca fiind o unitate sintactică de sine

⁷⁹ H. Tiktin, *Gramatica română pentru învățământul secundar. Teorie și practică*, voi. II, *Sintaxa*, București, (ed. I, 1893, ed. a II-a, 1895), ed. a III-a, 1945, [=Tiktin, *Gramatica*], p. 2.

⁸⁰ C. Dimitriu, *Actualitatea sintaxei lui Timotei Cipariu*, în LR, nr. 2, 1988, p. 161

⁸¹ Irîmia, *GLR*, p. 335 și 406, 512 sqq, vorbește despre cinci *funcții sintactice* rezultate din relația de dependență, respectiv, șase *funcții*, prin adăugarea *opozitiei* rezultată din relația de apozitie relativă. D. Irîmia nu include, însă, *partea de propoziție* printre unitățile sintactice admise.

⁸² Teza distincției dintre determinarea completivă și determinarea circumstanțială câștigă prestigiu în lingvistica străină, din perspectiva clasică sau modernă a studiului sintaxei. Vezi, de exemplu, Chomsky, *Aspects*, p. 143-145, (complemente *subcategorizate /nesubcategorizate*), Marc Wilmet, *Grammaire critique v du français*, Duculot, Hachette Superieure, Paris, 1997, p. 495, Rudolf Hoberg, Ursula Hoberg, *Der kleine Duden, Gramatica limbii germane*, Polirom, Iași, 1998, [=Hoberg, *Duden*], p. 285, 306 sqq. (autorii disting *complînirile de circumstanțiale*) ș. a.

⁸³ Vezi Rodica Nagy, *op. cit.* p. 78 sqq. 71

⁸⁴ Ivănescu, *Gram. și logica*, I, p. 262

⁸⁵ GA, II, p. 64-65

stătătoare, indivizibilă la nivel sintactic și nedevelopabilă în propoziție sau frază, unitate care în contextul dat ține locul unei propoziții sau al unei fraze⁸⁶:

Ei, ce-ați făcut la stîna negrenilor? (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 168)

Acestea se concretizează, la nivel morfologic, prin:

1) adverbele de afirmație / negație {*ba, da, ba da*):

Da, se poate; însă dumneata să știi, presviteră, că-s numai niște năluciri. (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 221);

2) interjecții exterioare propoziției sau primare {*ah, oh, vai*):

He-he! Eu socot că tot m-a pune să zbor căpățîna cuiva. (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 116);

3) substantive și substitute ale acestora în cazul vocativ

Stăpîne, a zis el, îngăduie să mă amestec iar cu vorbele mele. (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 165);

Măria-ta, eu am săvîrșit asemenea trebi. (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 165);

4) adverbele substitut emfatice incidente (*desigur, firește*):

Laudele lor desigur m-ar mîhni peste măsură. (M. Eminescu, *Opere*, p.);

Să-mi poruncești, firește. (I. L. Caragiale, *Opere*, I, p. 40).

Substitutul de propoziție sau de frază este indivizibil deoarece este un grup de cuvinte stabil, care, din punct de vedere sintactic, constituie o singură unitate:

-Nu ai înțeles! -Ba da.

Substitutul de propoziție este nedevelopabil în propoziție sau în frază pentru că nu i se pot adăuga elemente deductibile din context. De exemplu, în enunțul *Ți-aș da sfaturi utile. Dar nu, tu te ții la distanță, nu te-ai plînge cum fac alții.* (Magda Ursache, *Astă-vară*, p. 54), propoziția *nu*, marcată printr-un conectiv coordonator și realizată prin adverbul de negație *nu*, presupune predatul (și subiectul), doar că acestea nu sînt exprimate, ci rezultă din context. Acest fenomen sintactic, în care o structură poate fi dezvoltată ușor în propoziție, este specific majorității construcțiilor numite *nonpropoziționale* (Iordan, Robu, *LRC*, p. 558-561): numele instituțiilor (*Universitatea „Ștefan cel Mare”*), titlurile de cărți, articole, publicații (*Gramatica și logica, Limba română*), formulele de întîmpinare, de despărțire, de urare (*Noapte bună, Bună ziua, Noroc*), comunicările expresive scurte (*Ajutor! Repede!*); ele reprezintă resturi de propoziție, pentru că se pot reconstitui propozițiile inițiale din care provin (*Îți doresc mult noroc.*) sau chiar propoziții (*îngerul a strigat*). Prin urmare, în toate aceste structuri nu avem a face cu substitute de propoziție sau frază⁸⁷.

Se poate aprecia, după C. Dimitriu, că substitutul de propoziție sau de frază este o unitate cu puține posibilități de actualizare, dar cu o mare frecvență în limba vorbită.

Substitutul de propoziție/frază care preia informația semantică a unei propoziții se poate clasifica în aceeași manieră ca și propoziția corespunzătoare, după criteriul dependenței/ independenței:

- substitute principale independente, cînd țin locul unor propoziții independente:

-Pînă la plinirea vieții mai am mult, și mormîntul îmi va fi aiurea.

-Poate. (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 35);

-substitute principale neindependente coordonate:

-Da, diece, dar mă duc iar cu domnul nostru Nicoară. (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 35);

-substitute principale neindependente în raport intențional:

-Ziua lui cea rea s-a isprăvit, zise moș Mitrea. Mîni dimineață se scoală înseninat.

-Da, a răspuns domol negreanu. (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 172);

-substitute principale neindependente în raport apozitiv (ca antecedent sau ca apozitie):

Măi, măi -poznă mare! (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 17);

- substitute principale neindependente în raport de subordonare, în calitate de regente:

⁸⁶ Și în lingvistica străină (de orientare funcționalistă) se identifică „veritabile echivalente ale propoziției”, numite *substitute hiperonimice ale propoziției* sau *moneme propoziționale*. (Martinet, *Syntaxe*, p. 126.)

⁸⁷ Vezi și Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1076 sqq. 75

-Ba da, precum sărbătoarea de ieri e tot una cu cea de azi. (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 85);

- substitute secundare:

Se pare că da.

Dacă ține locul unei fraze, substitutul de frază devine element component al textului, întrînd în diverse raporturi sintactice cu celelalte unități.

§7. Sintagma

În literatura de specialitate românească, în inventarul unităților sintactice se include și unitatea sintactică intitulată sintagmă⁸⁸/îmbinare de cuvinte⁸⁹. Termenul *sintagmă*, impus prin teoria saussuriană, trimite la orice „succesiune de două sau mai multe unități consecutive”⁹⁰. În gramatica românească, termenul *sintagmă* are accepții variate: sintagma este o suită de două sau mai multe unități ale limbii care poate fi subcategorizată în *sintagme interne* (Iordan, *LRC*, p. 500-503) reprezentate prin cuvinte cu forme flexionare în cadrul cărora se identifică radicalul și afixele lexice/gramaticale (*citesc*, alcătuit din două unități concrete - radicalul *cit-* + sufixul *-esc* - și desi-nența zero) și în *sintagme externe*, care sînt considerate îmbinări de cuvinte la diverse nivele, alcătuite din două sau mai multe cuvinte noționale sau dintr-un cuvînt noțional și un instrument gramatical: *carte frumoasă*, *ca pe roate*; tot aici se discută locuțiunile, expresiile, îmbinările stabile (*a-și aduce aminte*, *a o rupe la fugă*). În mod similar, ca sintagmă este admisă și structura «discursului repetat», reprezentată prin două sau mai multe propoziții (*Cine se scoală de dimineață departe ajunge*).

Imbinarea de cuvinte reprezintă, în general, dubletul terminologic, pentru sintagmă, vehiculat în lingvistica străină și este definit ca „cea mai mică unitate sintactică în interiorul căreia se poate stabili un raport sintactic” (*GA*, II, p. 7), lipsită de predicție și diferită funcțional de locuțiuni sau de cuvinte compuse.

În opinia noastră, nu se justifică circulația paralelă a doi termeni cu accepții similare în discursul științific, pe de o parte, și ca atare, dacă realitatea sintactică desemnată are o bază obiectivă, trebuie să optăm pentru un singur termen (sintagmă), pe de altă parte, sintagma ca unitate sintactică nu poate fi validată decît dacă reprezintă o unitate distinctă, individualizată în opoziție cu celelalte unități admise (partea de propoziție, propoziția, fraza, substitutul de propoziție/frază, textul). Definită ca îmbinare a două sau mai multe unități ale limbii, principial consecutive, sintagma nu trebuie să se suprapună, desigur, cuvîntului sintetic/perifrastic.

Din punctul nostru de vedere, criteriul după care ar trebui să delimităm sintagma de celelalte unități ar fi unul semantico-funcțional, în sensul că, pe de o parte, pentru simetria sistemului unităților sintactice, ar fi admisibilă ca unitate minimală la nivelul căreia se desfășoară un raport sintactic (exclusiv de subordonare) și, pe de altă parte, examinarea semantico-sintactică a unor segmente care nu răspund testelor de identificare proprii celorlalte unități ne determină să acceptăm că termenul *sintagmă* este motivat pentru desemnarea a două tipuri de combinații: «substitutul de propoziție cu determinare obligatorie»⁹¹ și «partea de propoziție (îmbinare)⁹² cu determinare obligatorie», unități cu caracter hibrid. Substitutul de propoziție cu determinare obligatorie este alcătuit dintr-un substantiv în vocativ și un adjectiv determinativ sau un alt substantiv cu funcție de atribut: *iubite cititorule*, *dragul mamei*, *domnule Ionescu*. Al doilea termen, prin funcția sintactică de atribut, ar aparține propoziției, constituindu-se într-o parte de propoziție, dar ideea de propoziție este anulată de absența predicției. Partea de propoziție cu determinare obligatorie (distinctă de partea de vorbire cu determinare obligatorie, vezi Dimitriu, *Tratat*, I, p. 50 sqq.) se instituie ca unitate distinctă datorită semantismului îmbinării care nu trebuie să fie în contradicție cu conținutul specific funcției sintactice concretizate prin

⁸⁸ Iordan, *LRC*, p. 500 ș.a.

⁸⁹ *GA*, II, p. 8. V. Șerban (*Teoria*, p. 45 sqq.) identifică și *configurația*, *sintagmoidul*, *paragraful/alineatul*, unități care considerăm că nu răspund criteriilor de definire cu care operăm. Pentru *configurație*, vezi și Lyons, *Introducere*, p. 203

⁹⁰ Saussure, *Curs*, p. 135. Vezi, pentru comentarii, Martinet, *Syntaxe*, p. 83

⁹¹ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1080

⁹² La Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1460 apare termenul îmbinare cu determinare obligatorie; date fiind statutul sintactic cert al primului termen al îmbinării și analogia posibilă cu substitutul cu determinare obligatorie, optăm pentru sintagma terminologică parte de propoziție cu determinare obligatorie.

unitatea dată: în *în pofida timpului nefavorabil, hai la plimbare* (exemplu preluat de la Dimitriu, *Tratat*, II, p. 460), circumstanțialul concesiv este, din punct de vedere logico-semantic, în *pofida timpului nefavorabil*. Analogic, în *Din cauza vremii urâte, excursia s-a anulat*, sintagma *din cauza vremii urâte* constituie circumstanțialul de cauză, în cadrul căruia se identifică circumstanțialul «propriu-zis», *din cauza vremii*, și partea de propoziție cu funcția de atribut, *urâte*.

Cele expuse anterior ne determină să apreciem că, pe lângă celelalte unități sintactice, este întemeiată admiterea *sintagmei* definite ca unitate cu determinare obligatorie, indivizibile logico-semantic, divizibile funcțional, la nivelul căreia se desfășoară exclusiv raportul de subordonare, și care se actualizează prin substitute și părți de propoziție, ambele cu determinare obligatorie.

§8. Propoziția

Raportul judecată - propoziție

Între judecata logică și propoziție există congruențe, care au determinat confuzia celor două concepte și interferența exagerată a logicului în lingvistică. Judecata, ca formă logică a gândirii (alături de noțiune și de raționament), obiect de studiu al logicii, „se constituie, se transmite și se receptează”⁹³, însă, doar prin unele tipuri de propoziții. După Aristotel, judecata (logosul apofantic, cu caracter adevărat sau fals) este un act de gândire prin care „se enunță că ceva aparține la altceva sau că ceva nu aparține la altceva”⁹⁴. Această definiție trimite la doi termeni ai judecății: subiectul și predicatul, un al treilea termen fiind copula judecății. Subiectul judecății reprezintă noțiunea obiectului despre care se comunică ceva (*cartea*, noțiunea de „carte”). În legătură cu acest element se face comunicarea, predicatul fiind un element nou, obținut printr-un act de gândire. Așadar, subiectul judecății ocupă primul loc în gândire, iar predicatul judecății este punctul de sosire, elementul secund, nou și exprimă noțiunea prin care se face comunicarea despre subiectul judecății. Acești doi termeni sînt inerente în judecată, fiindcă unul îl implică pe celălalt. Copula judecății înseamnă pentru vorbitor că unei noțiuni îi este proprie la un moment dat o caracteristică. Dar gândirea nu se manifestă numai prin logos apofantic, rugămintea și întrebarea nefiind nici adevărate, nici false.

După cum se poate observa, sintaxa a preluat o serie de concepte și de termeni de la știința logicii și, de aceea, adesea se confundă termenii și conceptele din cele două științe. Totuși, din punctul de vedere al specializării, termenii din sintaxă sînt diferiți de termenii din logică: de exemplu, subiectul propoziției trebuie definit nu doar ca punct de plecare a gândirii, ci și din punct de vedere formal, impunînd o anumită formă predicatului; predicatul primește categoriile gramaticale comune și impune subiectului un anumit caz (nominativul).

Se poate admite că o propoziție se poate caracteriza din punct de vedere logic, dar această caracterizare nu este suficientă. Din acest motiv, Iorgu Iordan consideră că „orice judecată este o propoziție, dar nu orice propoziție reprezintă o judecată” (*LRC*, p. 497). Dacă, logic, în judecată se spune ceva despre altceva, este constatabil faptul că o judecată se poate realiza și sintetic și perifrastic în virtutea corespondenței din limba română între partea de propoziție și propoziție. Dacă, de exemplu, comparăm *Citesc o carte* cu *Citesc ce am găsit*, remarcăm că aceeași judecată se exprimă printr-o propoziție în prima comunicare și printr-o frază în a doua. Același lucru se observă și dacă punem în opoziție enunțurile: *Omul harnic obține tot. Cine se scoală de dimineață obține tot*.

În actul vorbirii, interesează atît vorbitorul și intenția sa comunicativă, cît și interlocutorul. Înțelegerea mesajului este rezultatul utilizării aceluiași cod de către cei doi, vorbitor și interlocutor. Sînt însă și cazuri particulare, în care vorbitorul știe precis ce vrea să comunice, dar utilizează un cod pe care interlocutorul nu îl poate decoda în mod cert. Este cazul în care vorbitorul utilizează substitutul de propoziție: *Vai!* Substitutul de propoziție transmite o judecată, clară pentru vorbitor, și care urmează a fi decodată de interlocutor. Ca atare, nu orice judecată constituie o propoziție, forma logică actualizîndu-se inclusiv prin substitute de propoziție sau prin fraze.

În privința celei de a doua părți a afirmației lui Iorgu Iordan, ea este unanim acceptată de către specialiști, dar în mod diferit. Se apreciază că propozițiile pot reprezenta judecăți, dar și alte realități ale

⁹³ Dimitriu *Tratat*, II, p. 902 sqq

⁹⁴ Aristotel, *Organon*, I, p. 165.

gîndirii. Se spune în acest sens că, după înțelesul lor, după felul în care comunică sau nu o judecată, propozițiile sînt: *enunțiative, interogative, imperative* etc.

Propoziția enunțiativă transmite o judecată (considerată «vorbită enunțiativă»), spre deosebire de cele exclamative care nu transmit însă judecăți. De fapt, în acest caz, intervine participarea afectivă a vorbitorului. Subiectivitatea poate să fie prezentă însă și la propozițiile interogative. Mai mult, propozițiile imperative și cele interogative, nu transmit judecăți, ci voința vorbitorului ori cer informații⁹⁵. Pentru delimitarea planului logic de cel lingvistic, în definirea și clasificarea propozițiilor trebuie să se țină seama atît de conținutul logico-semantic, cît și de mărcile gramaticale pe care le are propoziția.

În definirea *propoziției*, mai cu seamă în ultimele două secole, o dată cu lărgirea orizontului de cunoaștere a limbii, ca principal mijloc de comunicare, se constată divergențe și controverse. S-au înregistrat pînă acum peste 300 de definiții ale propoziției.

Orientarea *logicistă*, datînd din antichitate (de la Platon și Aristotel) și generalizată ca principiu fundamental al gramaticii raționaliste din secolul al XVII-lea cu ecouri pînă azi, definește propoziția ca o judecată, o gîndire spusă sau scrisă, o unitate logică, o cugetare, o judecată logică făcută despre un lucru.

Cînd s-a instituit principiul priorității criteriului *semantic* în analiza limbii, definirea propoziției învedera sensul unitar și autonom, ca notă a diferenței specifice. Din această perspectivă, o propoziție este cea mai mică unitate de limbă sau un grup de cuvinte care are un înțeles deplin sau care exprimă o comunicare completă, precizare care eludează posibilitatea de distincție a propoziției de frază, care are, de asemenea, sens autonom.

Perspectiva *psihologistă* a impus, ca necesare în definiția semantică, referirile la atitudinea vorbitorului și, din acest punct de vedere o propoziție poate fi enunțul lingvistic al unui conținut psihic care exprimă o idee afectivă ori volițională (o stare afectivă a vorbitorului). Orientarea *structuralistă*,⁹⁶ acordînd prioritate expresiei în analiza limbii, ignoră în definirea propoziției tot ceea ce se referă la conținut. Definițiile anterioare asupra propoziției sînt considerate ca inoperabile, unilaterale, deoarece sînt formulate în baza unui singur criteriu care nu răspunde organizării structurale a unităților sintactice. Luîndu-se în discuție organizarea structurilor sintactice, se recunoaște implicit existența unităților sintactice, a relațiilor și a funcțiilor sintactice ca elemente definitorii la acest nivel pentru propoziție. Se insistă însă asupra distincției limbă-vorbire căreia îi corespunde disjuncția propoziție/enunț. Din această perspectivă, propoziția este o unitate sintactică, o combinație de sintagme, un ansamblu de moneme, un enunț lingvistic sau o unitate sintactică ce conține un singur act predicativ sau nucleu predicțional.⁹⁷

În gramaticile *generativ-transformaționale* nu figurează definiții ale elementelor cu care se operează, importanță prezentînd regulile cu ajutorul cărora se pot produce noi propoziții într-o limbă dată. Propoziția apare, în orientarea generativ-transformațională, ca o suită de elemente minimale concatenate, reprezentată, în structura de adîncime, printr-o combinație de funcții, iar, în cea de suprafață, printr-o combinație de cuvinte⁹⁸. Ca atare, în acest tip de gramatică, propoziția este un dat aprioric, supus analizei.

Pentru definirea propoziției este necesar să se facă apel atît la latura formală, care ne interesează în mod special în sintaxă, cît și la cea de Conținut, care constituie obiectul de studiu al logicii și al semanticii.

Considerăm *propoziția o unitate sintactică de bază cu un indice predicțional prin care se transmite o judecată sau voința vorbitorului, ori prin care se cer informații*.

Pentru ca definiția propusă să vizeze toate tipurile de propoziții din limba română, aderăm la opinia întîlnită la Dimitriu, *Tratat*, II, p. 903 sqq., conform căreia indicele predicțional nu se reduce la un verb-predicat sau la un verb copulativ din structura predicatului nominal, ci include și interjecțiile/onomatopeele-predicat, conectivul subordonator *că* pe lîngă adverbele-predicat și intonația

⁹⁵ Vezi, pentru detalii în legătură cu relația propoziție-judecată, Dimitriu, *Tratat*, II, p. 909 sqq.

⁹⁶ Cf. Diaconescu, *Sintaxa*, p. 117.

⁹⁷ Vezi și Irimia, *GLR*, p. 330.

⁹⁸ (Vezi și Lyons ; *Introducere*, p. 427

fundamentală enunțiativă și interogativă, asociată cu intonația suplimentară exclamativă în propozițiile eliptice:

Haidem drept lângă apă, a dat sfat pădurarul. (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 156);

-Eu? a zis Cubi venind repede la ei cu mina pe inimă.

-Cine chiuia?

-Eu, a răspuns diacul.

-Strașnic glas! (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 134).

Propoziția, ca unitate superioară părții de propoziție (și unui anumit tip de sintagmă) și inferioară frazei, se definește prin următoarele trăsături fundamentale: indicele de predicatie, scopul comunicării, structura, calitatea sau conformitatea (categoria logică a negației și a afirmației), toate acestea nefiind trăsături care să se instituie în indici de descriere și de clasificare.

Indicele de predicatie este procedeul prin care un cuvânt, o combinație de cuvinte (părți de propoziție, sintagme) este ridicată la rangul de propoziție. Prin acest act se validează calitatea de propoziție, cu alte cuvinte se conferă „unei secvențe de semne putere de comunicare”⁹⁹, adică se produce raportarea comunicării la realitate. Predicația îndeplinește un dublu rol: „unul structural, în planul limbii, ca fundament al propoziției prin care se asigură coeziunea structurală și altul referențial, în planul extralingvistic, ca actualizator prin care se asigură coeziunea semantică”¹⁰⁰. În accepția noastră, indicele de predicatie se poate realiza prin raportul de inerentă, în care este implicat predicatul (verbal, nominal, interjecțional), prin raportul de subordonare marcat prin conectivul *că*, la predicatul adverbial, și prin intonația fundamentală și, eventual, suplimentară.

Taxinomia propozițiilor după *scopul comunicării* generează clase cu omogenitate relativă¹⁰¹. Propozițiile care comunică judecăți sînt propoziții prin care se urmărește transmiterea de informații. Propozițiile care nu transmit judecăți pot avea scopuri diferite: unul este concretizat în cele prin care se urmărește să se transmită voința vorbitorului (un ordin, o rugăminte), celălalt îl constituie dorința de informare, în funcție de care propozițiile se grupează în unități prin care se urmărește cererea de informații. Fiecăruia dintre aceste trei scopuri ale comunicării îi corespunde, ca marcă suprasegmentală o anumită intonație, numită *intonație fundamentală*. Există intonație *enunțiativă* (asertivă) caracterizată printr-o curbă melodică descendentă, la propozițiile enunțiative, dar și la propozițiile care transmit voința vorbitorului și la cele interogative care nu cer un răspuns, intonație *imperativă* avînd o curbă melodică descendentă, însă caracterizată printr-o intensitate mai mare, la propozițiile care transmit voința vorbitorului, și intonație *interogativă*, unde apare o curbă melodică ascendentă în final sau pe o anumită porțiune, la propozițiile care cer informații, dar și la unele propoziții care transmit judecăți.

În funcție de scopul comunicării, asociat cu marca suprasegmentală, intonația, propozițiile pot fi subcategorizate în:

1) *enunțiative*, prin care se transmit judecăți, informații, cu intonație fundamentală enunțiativă:

Minciuna este cea mai proasta apărare;

2) *imperative*, prin care se transmite voința vorbitorului, un ordin, o rugăminte, cu intonație fundamentală imperativă:

Nu te supăra, domnule notar, răspunse săteanul, aș vrea să-ți spun o vorbă. (M. Sadoveanu, *Romane*, p. 261);

3) *interogative*, prin care se cer informații și care au, în principiu, intonație interogativă:

Așa? Ai vreun act de jactanță? Vreun proces? (M. Sadoveanu, *Romane*, p. 87);

4) *retorice*, prin care se transmit informații și care au intonație fundamentală enunțiativă, asociată cu o intonație suplimentară exclamativă, marcată sau nu în scris:

Ei, cuvioșia ta parcă nu știi? Sînt dușmani și dușmance pe lumea asta, care n-au hodină cit te văd mulțumit. (M. Sadoveanu, *Romane*, p. 339).

⁹⁹ M. Dessaintes, *Recherches*, p. 208, apud Diaconescu, *Sintaxa*, p. 122

¹⁰⁰ Diaconescu, *Sintaxa*, p. 12

¹⁰¹ Pentru a oferi un tablou care să acopere integral speciile propozițiilor după scopul comunicării, renunțăm la alte puncte de vedere, în favoarea clasificării necontradictorii, propuse de C. Dimitriu, în *Tratat*, II, p. 937 sqq.

Propozițiile enunțiative

Propozițiile enunțiative, în funcție de participarea afectivă a vorbitorului concretizată printr-o intonație suplimentară exclamativă, adăugată sau nu celei fundamentale enunțiative, se clasifică în enunțiative neexclamative și enunțiative exclamative:

Ce ironic e cuvântul ăsta astăzi: „din aceeași familie ”. (M. Sebastian, *Jurnal*, p. 149)

În cadrul propozițiilor enunțiative neexclamative se poate opera o clasificare folosind drept criteriu felul în care vorbitorul consideră acțiunea din punctul de vedere al îndeplinirii ei în realitate: *reale, ireale, realizabile* (potențiale).

Propozițiile enunțiative neexclamative (principale, secundare, intermediare-explicative) propriu-zise reale, care exprimă o acțiune prezentată ca fiind reală, au verbul predicat la modul indicativ sau la modul gerunziu:

Înțelegînd că oaspetele domnesc e nerăbdător ori trudit, prea cuvioșia sa Paisie l-a indemnă să treacă înainte. (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 339)

Propoziția enunțiativă neexclamativă reală poate apărea și cu un predicat adverbial sau interjecțional:

Desigur că e prostie.

Pupăza zbrîrl pe-o dugheană. (Ion Creangă, *Opere*, p. 210)

Propozițiile enunțiative neexclamative ireale, exprimînd irealitatea unei acțiuni, au verbul predicat la conjunctiv perfect, condițional optativ prezent și perfect și, în mod excepțional, la unele timpuri ale indicativului:

Dacă i-aș avea... a adăugit el, cîrnind din nasu-i ascuțit. (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 82);

Parcă am murit demult.

Propozițiile enunțiative neexclamative realizabile (potențiale) la care acțiunea, starea, existența este posibilă au fost clasificate¹⁰² în:

a) Propoziții potențiale optative la care acțiunea posibilă este și dorită și în care verbul predicat este la condițional optativ prezent:

Ei șoptesc, multe și-ar spune... (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 64);

b) Propoziții potențiale dubitative, la care acțiunea posibilă apare ca nesigură și la care verbul predicat este la prezumtiv prezent ori perfect {*Va fi ajungînd/va fi ajuns el*}. Uneori, verbul din aceste propoziții poate fi la un alt mod cu valoare de prezumtiv: la conjunctiv (*Doar acolo să găsească așa ceva*), ori indicativ (*Poate va înceta ploaia*). De asemenea, o propoziție potențială dubitativă poate avea un predicat adverbial (*Probabil că va veni*).

c) Propoziții potențiale propriu-zise, care exprimă o acțiune pur și simplu posibilă, verbul predicat fiind la condițional prezent, la conjunctiv prezent sau la infinitiv prezent:

Laudele lor desigur m-ar mîhni peste măsură. (M. Eminescu, *op. cit.*, p. 110);

Să plece acum sau să rămîină i se părea același lucru.

A ierta (să ierți) mereu pare imposibil.

Propozițiile enunțiative exclamative se clasifică după aceleași criterii și în aceeași manieră ca și propozițiile enunțiative neexclamative, cu diferența că apare o intonație suplimentară exclamativă, iar participarea afectivă a vorbitorului este relevată uneori prin intermediul unor adverbe sintetice sau perifrastice, de tipul *ce, ce mai, ce de, așa de, cît de* etc:

- exclamative reale:

Ce bine lucrează el cîntînd! Desigur că vine! Pleosc o palmă!

- exclamative ireale:

Chiar așa să fi fost, tot nu te înțeleg!

- exclamative realizabile (potențiale) optative:

Ce mare nevoie ar fi de un Socrate, azi! exclamă N. (O. Paler, *Aventuri*, p. 81);

- exclamative realizabile (potențiale) dubitative:

Cîtă dreptate va fi avînd! Va înțelege poate cîndva!

¹⁰² Dimitriu, *Tratat*, II, p. 943-944.

- exclamative realizabile (potențiale) propriu-zise:
- *Așa de tare s-ar bucura!*

Propozițiile imperative

Față de propozițiile enunțative, care pot fi principale, secundare sau intermediare-explicative, clasa propozițiilor imperative este omogenă și cuprinde exclusiv propoziții principale. Modul verbal cel mai frecvent folosit este imperativul, dar se poate utiliza și modul conjunctiv cu valoare de imperativ și, sporadic, indicativul cu formele de prezent și de viitor:

*Domnule, eu nu exist. Nu **insistați**.* (O. Paler, *Aventuri*, p. 81);

*Acolo **să mă duceți** pe mine mai întâi și mai întâi.* (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 382);

***Să regresăm** spre Grecia!* (hapax legomenon) (O. Paler, *Aventuri*, p. 99);

*-**Dai** cartea asta, **căpitane** Cozmuță.* (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 176);

***Veți pleca** imediat!*

În limba română, mai ales în aspectul ei vorbit, apar propoziții imperative cu predicat interjecțional sau cu predicat exprimat prin verb la infinitiv:

***Hai** fără întârziere, **că se face** ziua mare.* (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 383); ***A se agita** înainte de folosire]*

Propozițiile interogative

Formulează, *de regulă*, o întrebare în scopul de a implica în actul comunicării interlocutorul, solicitat să dea un răspuns. Relativizarea anunțată vizează interogativele care deși cer informații, nu implică o clarificare sau un răspuns. Propozițiile interogative constituie un factor generator de dialog, avînd funcție discursivă. După modul de implicare a interlocutorului în actul comunicării și după intonația fundamentală, propozițiile interogative pot fi *directe* și *indirecte*.

Propozițiile interogative directe implică prezența interlocutorului căruia îi este adresată direct întrebarea, în scopul de a declanșa un răspuns imediat:

Măria-ta nu mă cunoști pe mine? (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 158);

Ce a însemnat moartea lui Icar? (O. Paler, *Aventuri*, p. 68).

După sfera de extensie a interogației și după răspunsul declanșat, propozițiile interogative directe se pot clasifica în *totale* și *parțiale*¹⁰³.

Propozițiile interogative directe totale cuprind în sfera de extensie a interogației întreaga propoziție, întrebarea vizînd predicatul. Sînt propoziții principale și se construiesc fără elemente interogative; în plus, răspunsul concretizat se poate realiza, în afară de propoziții/fraze complete, și prin substitute de propoziție sau prin propoziții eliptice:

*Mergi **mîine** la teatrul*

-Da. /- Ba. /- Nu (merg).

Propozițiile interogative directe parțiale cuprind în sfera interogației o altă parte de propoziție decît predicatul și se construiesc cu elemente interogative. Sînt, de asemenea, propoziții principale:

***De ce ar trebui** să alegem între Acropole și Golgota?* (O. Paler, *Aventuri*, p. 81);

***Unde dormim în seara asta**, prietino Agapie?* (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 166).

Răspunsul declanșat va fi unul explicit, în care apar informații noi.

Propoziții interogative indirecte nu implică prezența interlocutorului în momentul vorbirii și nu cer un răspuns, scopul comunicării fiind „indicarea necunoașterii unei informații în legătură cu care nu se așteaptă clarificarea”¹⁰⁴, iar intonația fundamentală este enunțativă. Interogativele indirecte apar ca rezultat al transformării interogativelor directe, o dată cu transpunerea vorbirii directe în vorbire indirectă, prin intermediul unui «termen mijlocitor» regent (de regulă, un verb de informare sau de declarație), față de care clasa interogativelor indirecte se constituie, în totalitate, în propoziții subordonate:

¹⁰³GA, II, p. 37-41.

¹⁰⁴ Dimitriu, *Tratat*, II, p.951

Îl întreb pe V. I. cu ce s-a dus la Tulcea. (O. Paler, *Aventuri*, p. 158).

Propozițiile interogative directe totale se transpun în propoziții subordonate interogative indirecte cu ajutorul conjuncției *dacă* (în limba populară și *de*):

Ai văzut acest film! => *M-a întrebat dacă/de am văzut acest film.*

Propozițiile interogative directe parțiale se transformă în subordonate interogative indirecte cu ajutorul aceluiași pronume, adjective și adverbe interogative:¹⁰⁵

L-am întrebat când va reveni.

Propozițiile interogative indirecte pot să depindă și de un substantiv al cărui semantism este înrudit cu al verbelor de informare (problemă, chestiune) sau care provine din infinitivul lung al verbului (întrebare):

Întrebarea dacă va veni era în mintea lui.

Interogativele indirecte, din punctul de vedere al funcției sintactice secundare pe care o actualizează, sînt:

-atributive:

Chestiunea dacă va veni îl preocupa de mult timp.

-subiective:

Nu se știe când va veni. -predicative:

Întrebarea era dacă va veni.

-completive directe:

Mă întreb dacă va veni.

-circumstanțiale de relație:

Mă gîndesc dacă va veni.

Propozițiile retorice

Raliindu-ne opiniei lui C. Dimitriu (*Tratat*, II, p. 945), considerăm că pe baza caracteristicilor de conținut (scopul comunicării) și de natură intonațională, propozițiile retorice constituie o clasă distinctă de clasa interogativelor, în care au fost incluse prin tradiție. Propozițiile retorice poartă această denumire deoarece se consideră că aparțin prin excelență artei oratorice în cadrul căreia constituie un mijloc expresiv de convingere. Propozițiile retorice nu cer informații, nici nu indică absența unei informații la care nu se așteaptă clarificarea, ci transmit informații, intonația fundamentală fiind însă interogativă, asociată cu intonația suplimentară exclamativă:

Dar cine a deschis ochii numai pentru a iubi? (O. Paler, *Aventuri*, p. 158);

Cine n-a auzit de acest războinic? Și unde n-a pătruns faima lui? (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 216);

Prezența «interogației» retorice, mai ales în limba vorbită, este motivată stilistic de posibilitatea subiectului vorbitor de a se implica afectiv în actul comunicării, astfel încît raportul logic pozitiv/negativ este opus celui formal negativ/afirmativ, încît o afirmație traduce o negație și invers:

Cum să fi fost senini grecii cu miturile lor pline de păcate și cu tragediile lor care adunau într-un singur spectacol toate durerile și crimele cu puțință? (O. Paler, *Aventuri*, p. 158);

Și unde n-a pătruns faima lui? (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 216).

Propozițiile retorice se realizează numai ca propoziții principale și pot avea în structura lor elemente interogative sau pot avea *aspectul* de interogații totale. Dar fiind propoziții care transmit informații, cu conținut enunțiativ, retoricele nu sînt subcategorizabile în totale sau parțiale.

Clasificarea propozițiilor după calitatea afirmativă/negativă

Conceptualizarea afirmației/negației cunoaște diverse forme de manifestare în limbă, la nivel morfologic, lexical sintactic, stilistic, pragmatic. Distincția preluată din modelul logic (judecată pozitivă sau negativă) ar trebui să caracterizeze exclusiv propoziția enunțiativă.¹⁰⁶ Este însă, în opinia noastră,

¹⁰⁵ Pentru argumentele în favoarea ideii că elementele interogative în discuție nu devin relative în propozițiile interogative indirecte, vezi Dimitriu, *Tratat*, II, p. 951.

¹⁰⁶ în *DLS*, se remarcă opinii contradictorii în legătură cu termenii opoziției afirmație/negație: la p. 31 (s. v. *afirmație*) se acceptă că, tradițional „afirmația este termen sinonim cu propoziția enunțiativă afirmativă, în opoziție cu negația” (s. ns., R.

proprietatea inerentă de a confirma sau infirma orice act de comunicare, orice propoziție putînd fi *afirmativă* sau *negativă* din acest punct de vedere (enuțiativă, interogativă, imperativă, retorică; principală, secundară, intermediară-explicativă). În alte limbi, opoziția afirmativ-negativ se realizează printr-o organizare specifică a propoziției, cu mijloace gramaticalizate (verbul are forme diferite la negativ). În limba română, *propozițiile afirmative* sînt marcate abstract, prin zero, dar ele se individualizează prin opoziție cu cele *negative*, care sînt marcate concret, prin marca tipică a categoriei logice a negației, adverbul *nu*.

Afirmația, manifestă la nivelul propoziției, este subcategorizată în majoritatea gramaticilor românești, în funcție de gradul de intensitate al informației semantice afirmative în *sigură* și *nesigură*¹⁰⁷, sau mai adecvat, în afirmație *fermă* și *atenuată*¹⁰⁸ (distincția este operantă și în cazul propozițiilor negative).

Această deosebire este marcată prin procedee stilistice complexe și diversificate în limba vorbită. Afirmația *fermă*, marcată prin zero, vizează predicatul verbal, nominal, adverbial și, rar, interjecțional al unei propoziții (ca răspuns al unei propoziții interogative, dar și în alte situații, cînd comunicarea nu aparține unui dialog):

Apoi m-am gîndit mai puțin la mizeria vieții și mai mult la doctori, la meseria lor sacrificială... (Gabriela Melinescu, *Jurnal*, p. 50);

Obiectul examenului nostru filosofic este de astă dată religia. (L. Blaga, *Opere*, ? 341);

-Te interesează povestea?

-Firește că mă interesează.

-Știe adevărul?

-Zău că știe.

Afirmația *fermă* se poate comunica, în dialog, prin *reluarea totală* (eventual, cu determinări noi) sau *parțială*, în forma *enuțiativă* sau în formă *exclamativă* a unei propoziții *interogative directe totale*:

-Ți-i urît?

-Mi-i urît de moarte; nu pot dormi, umblu de colo-colo și n-am ce face. (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 264);

-Ai avut dumneata doua pîini?

-Da, domnule judecător, două am avut. (I. Creangă, *Povești*, p. 263).

Uneori, reluarea parțială a predicatului se actualizează prin fragmente morfologice ale unei forme compuse sau sintactice, la predicatul nominal; răspunsul poate reprezenta un rest de propoziție (subiect, atribut, complement, circumstanțial, atribut circumstanțial, apozitie), în care se concretizează informația nouă:

-Rostit-a într-adevăr nevasta dumatile Căprioara asemenea vorbe?

-Rostit, măria-ta... (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 163);

-Ești trist?

-Trist...

-Cunoașteți bine potecile?

-Ca niște căpriori sălbatici, a rînjit Florea. (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 382).

Frecvent, însă, comunicarea afirmativă, în calitate de răspuns, dezvoltă în ansamblu o informație nouă, (uneori transmițînd ezitarea implicită), fără a relua, exprimat sau neexprimat, elementul component central (predicatul) al propoziției interogative directe, într-un schimb lingvistic în care răspunsul este relativ independent de întrebare:

-Îți place fata lui Rezeda?

Filip se smulse din farmecul priveliștii.

-E o fată frumoasă. (Mircea Streinul, *Drama casei Timoteu*, p. 141).

N.), iar la p. 319 (s. v. *negație*), se apreciază că „o propoziție este mai întîi negativă sau afirmativă, ulterior se pot opera și alte clasificări, propoziția fiind una *enuțiativă*, interogativă, exclamativă etc.” (s. ns., R. N.).

¹⁰⁷ Vezi GA, II, p.s.a.

¹⁰⁸ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1549-1550.

Verbele sintetice sau perifrastice de confirmare *a se înțelege, a fi, a nu încăpea îndoială*, pot constitui predicatul unor propoziții afirmative ferme ca răspuns:

-*Te duci și tu?*

-*Se înțelege.*

Conținutul semantic de certitudine al unor peri-fraze verbale (expresii verbale) conferă, prin sensul lor, propozițiilor care le integrează, în calitate de predicate, valoare afirmativă fermă a ceea ce se comunică:

(E) *bine*

(E) *adevărat.*

(E) *sigur.*

Fermitatea afirmației se dezvoltă și în propoziții interogative negative eliptice, specifice limbii vorbite:

-*Și mai ții minte domniile voastre, bătrânilor, limba neamului de care v-ați deslipit?*

-**Cum nu**, *prea cinstite, grăim ș-acum limba...* (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 152).

Perifrază *unde nu*, cu sens afirmativ puternic, este frecventă în limba vorbită populară și familiară:

Și unde nu *ne trezim într-o bună dimineață plini ciucur de rîie...* (I. Creangă, *Povești*, p. 46)

Afirmația *atenuată* dispune de un inventar mai redus de «mijloace», în limba română: modul prezumtiv al verbului predicat, verbele sintetice sau perifrastice al căror semantism indică incertitudinea (*s-ar putea, să (mai) vedem, să admitem, să zicem etc, (e) posibil, (e) probabil* etc), adverbe sintetice sau perifrastice, cu funcția sintactică de circumstanțial de mod sau cantitativ care exprimă incertitudinea a ceea ce se confirmă, în calitate de determinanți ai verbului-predicat (*așa și așa, cam așa ceva, aproximativ, cu aproximație*) sau prin pseudoadverbe emfaticе (*cam, mai, parcă* etc):

Se poate asta?

-*După cum vezi, se poate.* (M. Sadoveanu, *Romane*, p. 127);

-*Poate că înțelegi că și eu și acea căpităneasă ne avem bine?*

-**Cam așa**, *bade Ghiță.* (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 83).

Calitatea negativă este actualizată prin propoziții în care se infirmă ceea ce se comunică, sub forma unei judecăți, a cererii de informații etc:

Azi nu se întîrzie.

-*Te-ai oprit și ți-a vorbit? -Nu m-a oprit și nu mi-a vorbit.* (M. Sadoveanu, *Romane*, p. 83)

Adverbul *nu* poate însoți un verb predicativ și, în acest caz, se vorbește în lucrările de specialitate despre o *negație totală*¹⁰⁹, dar adverbul *nu* poate însoți și un constituent oarecare al propoziției, rezultînd o *negație parțială* (C. Dimitriu consideră că, în acest caz, se produce un anacolut generalizat, cauzat de sărirea peste o parte a comunicării¹¹⁰):

Și după ce l-oi purta, ce să fac cu el?

-*Nu tîrzie vreme, vei afla.* (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 116);

Am văzut nu o dată sămînța mirabilă Ce-nchide în sine suprema putere. (L. Blaga, *Opere*, I, p. 107);

Nu pe acolo *trebuie să o luați. Nu voi sînteți cei aleși.*

Negația *fermă* vizează predicatul care are în structură marca logică neutră *nu* și alte mărci ale negației:

- adverbul *nici*, asociat astăzi cu adverbul *nu* (pentru dubla negație în limba română, vezi și *DLS*, p. 319):

Nu mai sînt convins nici că slăbiciunea asumată devine putere. (O. Paler, *Aventuri*, p. 76);

- adverbe cu conținut negativ *niciunde, nicicînd, nicicum, nicăieri, defel*:

O mănăstire pe țărmul unei mări n-am văzut nicăieri. (O. Paler, *Aventuri*, p. 77);

¹⁰⁹ *GA*, II, p. 63 sqq

¹¹⁰ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1553. Gramaticile generative noi, de tip categorial și tipologic, investigînd sintetic nivelul sintactic, ajung la o concluzie similară în privința negației: „categoriile Timp, Aspect și Negație par să apară mereu împreună, ceea ce ar putea indica un proces de încorporare” (Dobrovie, *Sintaxa*, p. 33)

- pronume sau adjective pronominale negative: *nimeni, nimic, nici unul, nici una, pe dracu ghem*:

Despre cinstiți oaspeții noștri nu știe nimenea nimic în Dăvideni. (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 59);

Nimic în mine nu mă îmbie

Să cred în viitoarea mea mumie. (Al. Philippide, *Cele mai frumoase poezii*, p. 120);

-Ați prins mult pește?

-Am prins pe dracu ghem! (M. Preda, *Moromeții*, I, p. 17);

Poate de aceea nu era nici țipenie de om înjur. (O. Paler, *Aventuri*, p. 65);-

- prepoziții: *fără (fără de)*:

Nu putea trăi fără ea.

Dacă se admite predicativitatea verbelor la modurile infinitiv și gerunziu, atunci negația fermă a acestor propoziții se marchează prin operatori de natură diferită, *-nu* - cu topică fixă¹¹¹ obligatorie după prepoziția-morfem *a*, în cazul infinitivului, și afixul negativ *ne-* la gerunziu:

A nu-l mai ajuta ar fi o prostie.

Neajungând la timp acasă, m-am gândit să o caut.

Predicatele interjecționale sînt incompatibile cu marca tipică a negației, încît propozițiile care le integrează sînt exclusiv afirmative:

Hai mai repede!

-Nu hai mai repede!

Propozițiile secundare (de regulă, circumstanțiale), în *frază*, marcate prin perifrază (locuțiunea) conjuncțională *fără să* dezvoltă un conținut negativ:

H. L. prăbușit în fotoliu, pe terasă, cu ochii pironiți în gol, fără să vadă pe nimeni. (O. Paler, *Aventuri*, p. 76)

În dialog, negația fermă este concretizată și prin «resturi» de propoziții, concretizate prin adverbul *nu*, prin adverbul *nici* sau prin părți de propoziție cu conținut negativ, interpretabile sintactic exclusiv în funcție de ceea ce a exprimat anterior sau de ceea ce urmează să fie exprimat:

-Nu-ți aduci aminte?

-Nu; dar de astăzi am să-mi aduc... (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 158);

-Ai găsit ceva?

-Nimic.

Negația *atenuată* dispune de mai puține mijloace de realizare decît negația fermă: modul prezumtiv al verbului predicat, unele adverbe care, determinînd verbul negativ, îi relativizează marca logică:

Nu o va fi înțeles.

Nu prea mai avea încredere în el.

În opinia noastră, o negație atenuată apare și în propozițiile în care adverbul *nu* se asociază cu restrictivul *decît* (cărui îi corespunde, în propozițiile afirmative, *numai*):

Războiul troian îmi apărea acum despuat de orice aură; un conflict între regi provinciali și impulsivi care n-au cunoscut, se pare, altă lege decît aceea a forței. (O. Paler, *Aventuri*, p. 76)

Uneori, planul conținutului și planul expresiei nu sînt convergente în ceea ce privește distincția afirmativ/ negativ. Numeroase propoziții exclamative «sinonime» pot avea formă afirmativă sau negativă:

Cîte s-au întîmplat în viața lui! Cîte nu s-au întîmplat în viața lui!

O altă contradicție apare în propozițiile enunțiative cu numele predicativ realizat prin părți de vorbire la care sensul negativ este conferit de către un afix lexical, încît unei forme afirmative a verbului copulativ, îi corespunde sensul negativ al comunicării:

Cartea aceasta este inutilă. (= Cartea aceasta nu este utilă)

¹¹¹ În legătură cu poziția adverbului de negație *nu*, vezi și Dobrovie, *Sintaxa*, p. 110.

La nivel propozițional, afirmația și negația vizează atât propoziția, cât și unitatea sintactică echivalentă acesteia, substitutul de propoziție, la care sînt identificabile opozițiile afirmație fermă/atenuată-negație fermă/atenuată¹¹². Substitutesle de propoziție, implicit afirmative sau negative, frecvente în dialog, se materializează în adverbe sintetice sau perifrastice de afirmație/negație¹¹³ {*da, ba da, firește, cu siguranță, poate/ba, nici pomeneală, da de unde* etc.) sau prin interjecții sintetice și perifrastice de afirmație/negație (*ași, îhî, Doamne ferește, pe naiba* etc.):

A te apropia de zei ar însemna, așadar, după teoria lor, a te interesa cît mai puțin pe unde calci. Am avut, cu siguranță, și eu asemenea momente. (O. Paler, *Aventuri*, p. 87);

Te-a urmărit cineva?

-Poate, răspunse Annette, cu o voce fără nici o semnificație. (M. Sadoveanu, *Romane*, p. 180);

-Tot ar fi fost ceva.

-Da de unde-i (T. Mazilu, *Nuvele*, p. 81);

-Am nevoie să trec Nistrul chiar în sară asta.

-Ihî, cogîl! *A înghițit moșul cu greutate.* (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 180).

Despre incidența afirmației/negației la nivelul frazei sau la nivelul textului apreciem, în consonanță cu opinia altor specialiști¹¹⁴, că distincția de natură logică, aplicabilă, în principiu, judecății, nu poate viza ansamblul unei comunicări de tip frastic sau transfrastic, ci segmentele care le compun, respectiv, propozițiile care transpun în limbă modelul judecății.

ÎNTREBĂRI ȘI TEME:

- 1) Care sînt principalele perspective lingvistice ce au contribuit la definirea propoziției ?
- 2) Indicați diferențele și notele comune în relația propoziție-enunț.
- 3) Precizați trăsăturile propozițiilor enunțiative.
- 4) Propozițiile interogative. Tipuri și exemple.
- 5) Indicați mărcile negației ferme în propoziție, cu exemple

Structura propoziției

Structura propoziției interesează în mod special studiul nivelului sintactic, întrucît propoziția este o unitate sintactică structurată pe baza indicelui de predicatie (vezi *supra*). Organizarea structurală se produce în momentul vorbirii, motiv pentru care manifestarea nivelului sintactic a fost considerat apanajul studiului vorbirii și nu al limbii, în calitate de pivot structurant al propoziției a fost admis elementul central predicativ sau baza predicativă. Ca atare, se vorbește¹¹⁵ despre o structură *de bază* sau primară, în opoziție cu o structură *derivată* sau *secundară*. *Structura de bază* se organizează în jurul nucleului predicational și conține toate unitățile dominate direct de baza predicativă. *Structura derivată* rezultă din expansiunea structurii de bază, față de care îndeplinește o funcție de determinare:

Cartea se citește.

Cartea aceasta se citește ușor. În legătură cu componența *structurii de bază* apreciem că nu există unitate de vedere: după unii specialiști, ea este alcătuită din subiect și predicat, la cele două segmente adăugîndu-se și altele¹¹⁶: complementul direct, complementul indirect, complementul de agent, circumstanțialele. În opinia Gabrielei Pană Dindelegan¹¹⁷ există 22 de structuri de bază posibile, din perspectivă generativ-transformațională, iar, după Valeria Guțu Romalo¹¹⁸, 16 structuri de bază.

În mod tradițional (*GA*, II, p. 64-65 ș. a.; vezi și Diaconescu, *Sintaxa*, p. 171), din perspectiva structurii, propozițiile sînt clasificate în: *analizabile* și *neanalizabile*. Cele *analizabile* au o structură determinabilă a unităților, iar cele *neanalizabile* sînt unități indivizibile:

¹¹² Vezi și Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1554.

¹¹³ În legătură cu afirmația și negația gradate și cu asocierea mijloacelor extralingvistice «cinetice», în codul oral, vezi Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1554-1555.

¹¹⁴ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1554.

¹¹⁵ Tesniere, *Elements*, p. 105-115

¹¹⁶ Șerban, *Teoria*, p. 55-78.

¹¹⁷ *Sintaxa*, p. 110-113

¹¹⁸ *În problema clasificării verbelor*, p. 291-305.

Bună, zise el. (*bună* este o propoziție neanalizabilă, iar *zise el* este o propoziție analizabilă).

Propozițiile analizabile sînt subcategorizate în *propoziții simple*, alcătuite numai din părțile principale de propoziție (subiect și predicat); propozițiile *dezvoltate*, pe lângă părțile principale de propoziție, au și părți secundare (atribut, complement etc.).

O altă clasificare tradițională (GA, II, p. 69 ș. a.) împarte propozițiile în *monomembre* (cele constituite numai din subiect sau predicat, cu sau fără determinanți) și *bimembre*, cele constituite din ambele părți principale de propoziție. *Propoziția monomembră* este considerată ca fiind concretizată fie prin grupul subiectului (*propoziție nominală*), fie prin grupul predicatului (*propoziție verbală*):

(1) *Toamnă.*

(2) *Se înserează.*

Cuvîntul *toamnă* este, după GA, o propoziție monomembră reprezentată prin subiect, iar (2) reprezintă o propoziție monomembră concretizată prin predicat. Propoziția (1) este, însă, o propoziție eliptică, un rest de propoziție, predicatul complet, cu actualizare morfologică de tip perifrastic, fiind ușor de reconstituit: *e toamnă.* în stadiul actual al limbii, pentru vorbitor, elementele componente în discuție (inițial, subiecte) ale perifrazelor stabile *ipso facto* și-au pierdut funcțiile sintactice inițiale, în concordanță cu statutul morfolexical nou care antrenează o semnificație proprie:

Îi (îmi) rîde inima de bucurie. Mi-e foame/ sete/frig.

Ca atare, uneori în limbă, structuri care, inițial, au reprezentat o propoziție bimembră au ajuns să se constituie în structuri monomembre cu funcție de *predicat*. Cînd din această funcție unică de predicat nu se exprimă verbul (*a fi*), ceea ce rămîne este, de fapt, un rest de *predicat*.

În opinia noastră, *propoziția monomembră* are identitate sintactică dacă poate fi materializată printr-o singură parte de propoziție principală cu funcția sintactică de *predicat*, care poate fi *exprimat* sau *eliptic*. Predicatul propoziției monomembre poate avea diverse realizări, fiind concretizat frecvent prin verbe sintetice *suficiente semantico-gramatical*, *avalente* (care nu au valențe obligatorii: *plouă*, *ninge* etc.) sau prin verbe perifrastice *suficiente/insuficiente semantico-gramatical* (*expresii verbale impersonale*: *e bine*, *e ușor* etc). Verbele insuficiente, în conformitate cu intenția comunicativă a vorbitorului, sînt regente pentru propozițiile subiective:

Dar e greu să te minți pînă la capăt. (O. Paler, *Aventuri*, p. 72)

Pe baza posibilităților de combinare ale verbului sintetic/perifrastic, taxinomia¹¹⁹ propozițiilor monomembre vizează clasa monomembrelor *suficiente*, întotdeauna sau uneori, dacă sensul lor este autonom (*Se înserează! Plouă*) și *insuficiente*, dacă sensul lor este întregit prin elemente exterioare.

Propoziția monomembră poate conține numai o parte de propoziție, adică numai predicatul (parte principală de propoziție), caz în care este considerată propoziție *semplă*, sau, pe lângă predicat, mai conține și părți secundare, în acest caz fiind *propoziție monomembră dezvoltată*:

Ploua. - propoziție monomembră simplă suficientă;

Unde plouai - propoziție monomembră dezvoltată;

Aici. - propoziție monomembră dezvoltată eliptică.

Propozițiile monomembre se pot concretiza și prin adverbe sintetice sau perifrastice (locuțiuni adverbiale) predicative (predicate «analogice», vezi *infra*) urmate de o conjuncție subordonatoare și cerînd o subiectivă, fiind în acest caz *monomembre insuficiente*:

Poate că forța Americii stă într-o sinteză ciudată. (O. Paler, *Aventuri*, p. 72);

*De bună seamă că a înțeles tot.*¹²⁰

Pe de altă parte, ni se pare avantajoasă opinia¹²¹ conform căreia propoziția monomembră (a cărei fenomenalizare este condiționată de existența predicatului) este o *propoziție analogică* prin raportare la *prototipul de propoziție*, care conține ambele părți principale de propoziție, subiectul și predicatul, exprimate sau neexprimate. Ca urmare, considerăm că se poate renunța la distribuția propozițiilor în clasa monomembrelor (definite, în general, contradictoriu), respectiv a bimembrelor, în favoarea repartizării mulțimii propozițiilor în categoria prototipului de propoziție și a propozițiilor analogice.

¹¹⁹ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 978

¹²⁰ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 978

¹²¹ *Ibidem*, p. 954

§9. Fraza

Definirea frazei presupune, pe de o parte, stabilirea poziției ierarhice a acesteia în cadrul unităților sintactice și, pe de altă parte, luarea în considerație a caracteristicilor tuturor combinațiilor susceptibile de a reprezenta nivelul frastic. Ca atare, optăm pentru o definiție¹²² a frazei conform căreia aceasta este unitatea sintactică superioară propoziției («multiplu» al propoziției), alcătuită dintr-o îmbinare de două sau mai multe propoziții și/sau substitute de propoziție/frază, intrate în raporturi sintactice, (avînd cel puțin o propoziție care se constituie în bază) și care transmite un raționament, un șir de judecăți/acte de voință/cereri de informații sau o singură judecată.

Raționamentul, „forma logică prin care se obțin cunoștințe/adevăruri noi pe baza cunoștințelor/adevărurilor date, fără apelul la realitate”¹²³ alcătuit din premisa majoră și premisa minoră, concluzie și o axiomă care operează inferența, se transpune în plan lingvistic, prin excelență, prin intermediul frazei, cu o frecvență limitată, însă, la variantele stilului științific:

(1) *Fluturile are aripi și zboară, rîndunica are aripi și zboară, (2) deci tot ce are aripi zboară.*

Se recunosc premisele raționamentului (1) și concluzia (2), axioma fiind întotdeauna implicită; aici, axioma este: *Dacă două entități au caracteristici comune cu a treia, atunci toate cele trei au caracteristici comune*

Raționamentele se clasifică în (1) *inductive*, cînd *inferența* în raționament pornește de la particular spre general și (2) *deductive*, cînd se urmează calea de la general la particular (silogism¹²⁴):

(1) *Studentii citesc, elevii citesc, deci tinerii citesc.*

(2) *Tinerii sînt entuziaști, amicul meu tînr, deci amicul meu este entuziast.*

Între raționament și șirul de judecăți, diferențele sînt importante: într-un șir de judecăți topica este relativ indiferentă; pe de altă parte, șirul de judecăți nu poate fi considerat raționament pentru că prin judecăți *se comunică informații*, prin raportare la realitate, dar nu se obțin informații noi. Relativizarea anunțată are în vedere cazurile în care topica este obligatorie în cadrul șirului de judecăți, datorită compatibilității/incompatibilității informațiilor semantice ale propozițiilor:

Se culcă și doarme un somn bun.

Din aceleași considerente de natură logico-semantică, nu orice îmbinare de propoziții este frază:

*Merele sînt roșii, dar apariția ei este condiționată de un nume în calitate de regent.

Fraza poate transmite o singură judecată, ca și propoziția, „model relativ rar, utilizat în formulări *cu predilecție* sentențioase, de factură populară sau cultă”¹²⁵, modelul în discuție vizînd frazele în structura cărora există următoarele combinații:

- subiectivă + regentă:

Cine se scoală de dimineață departe ajunge;

- regentă + predicativă:

Problema este dacă ne înțelegem;

- subiectivă + regentă + predicativă:

Privești și te întrebi: oare Zeus știe că patronează o înșelăciune? Dacă știe înseamnă că și zeii mint. Dacă nu știe înseamnă că nici zeii nu sînt atotputernici. (O. Paler, *Aventuri*, p. 70)

Propozițiile din fraze nu au toate aceeași importanță, în sensul că această importanță vizează sistemul, și nu actualizarea sistemului în vorbire, încît vorbitorul are libertatea să dea o importanță mai mare sau mai mică oricărui element din frază. Importanța propoziției într-o frază se identifică prin *testul comutării cu zero*. Propozițiile *comutabile cu zero* fără distrugerea frazei sînt considerate propoziții *secundare*, iar cele *necomutabile cu zero* sînt propoziții *indispensabile, principale și intermediare-explicative*, în anumite situații (cînd se constituie în bază a frazei):

Vorbește cînd vrea, cum vrea, unde vrea. Căci așa ne amăgea mama cu o pupăză care-și făcea cuib într-un tei... (I. Creangă, *Opere*, p. 246)

¹²² Vezi și Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1018

¹²³ *Ibidem*, p. 1019.

¹²⁴ Vezi și *DSL*, p.451

¹²⁵ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1022 .

Propoziția cu importanță mai mare reprezintă baza frazei, față de care se structurează rețeaua de raporturi sintactice, și aceasta este, de regulă, o propoziție *principală*. Propozițiile cu importanță mai mică sînt *secundare*. Baza unei fraze poate fi și o propoziție *intermediar explicativă*¹²⁶, într-o frază explicativă în care nu există o propoziție principală, fenomen rezultat prin anacolul generalizat:

Căci dacă e să judecăm după dreptate întreaga valoare a publicării poeziilor populare, așa cum a fost făcută de Alecsandri, nu ne putem mărgini la efectul ei asupra străinătății... (Titu Maiorescu, *Opere*, II, p. 235)

Pe de altă parte, există fraze incidente care nu au în componență nici o propoziție principală, adică fraze incidente care încep cu un conectiv subordonator în frază:

După cum spunea cineva care nu mai este, viața, ca și moartea, ne ia prin surprindere...

În acest caz, nu se exprimă propoziția principală și regentă pentru propoziția bază a frazei incidente, pentru că aceasta transmite o informație foarte generală care poate fi omisă de vorbitor. În stadiul actual al limbii române, această propoziție principală suprimată aproape că nu mai poate fi reconstituită, întrucît conține o referință generală. Prin urmare, există fraze incidente în care bază este o propoziție cu aspect de *secundară*, numită "propoziție incidentă legată la stînga", avînd în alcătuire un element subordonator.

În *fraza anacolutică*¹²⁷ vorbitorul poate începe comunicarea cu o propoziție secundară la care apar multe determinări și datorită aglomerației de subordonate fraza rămîne fără propoziție principală:

Cine a întîlnit vreodată în calea sa un popă, îmbrăcat în straie sărăcuțe, scurt la stat, smolît la față, cu capul pleș, mergînd cu pas rar, încet și gînditor, răspunzînd îndesat sluga dumitale cui nu-l trecea cu vederea...dezmiardînd iarba și florile cîmpului, icoane ale vieții omenеști, pe care le uda cîte o lacrimă fierbinte din ochii săi și apoi cuprins de foame și obosit de osteneală și gîndire, își lua drumul spre gazdă, unde-l aștepta sărăcia cu masa întinsă. Acesta era părintele Isaia Duhu... (I. Creangă, *Opere*, p. 346, după Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1543).

Propoziția principală

Renunțînd la alte teoretizări, apreciem că ideea potrivit căreia *propoziția principală* este propoziția a cărei informație nu depinde¹²⁸ direct de vreun element exterior ei, necesită emendări. La nivelul formei, propoziția principală se caracterizează prin absența conectivelor subordonatoare în frază. În funcție de apartenența sau nonapartenența propozițiilor principale la unitatea superioară (fraza), de scopul și de autonomia comunicării, propozițiile principale se pot clasifica în *propoziții independente*, cînd la nivel semantic transmit o informație care nu depinde de nici un element din exteriorul ei, iar din punct de vedere sintactic nu contractează nici un raport sintactic cu alte propoziții, (încît propoziția principală independentă care comunică o judecată, o cerere de informații sau un act de voință nu constituie un segment al frazei) și *propoziții neindependente*:

Lăutarul cel bătrîn avea pe el cele mai umilite straie, lepădate în dar de strănepoții Călărețului, ilic fără bumbi și nădragi cusuți cu petece roșii, ș-un comanac sur de lînă împletită cu iglița. (M. Sadoveanu, *Nicoară*, p. 85)

Propozițiile principale neindependente își pierd o parte din independența semantică și gramaticală datorită raportului/raporturilor sintactice în care sînt angrenate: *raportul de coordonare, de subordonare, explicativ, mixt, intențional, apozitiv, de dublare*. Adoptînd¹²⁹ drept criterii de clasificare importanța lor *semantico-gramaticală* și *raportul/raporturile sintactice* în care sînt angrenate, se obțin trei subclase de propoziții principale neindependente: *propriu-zise, coordonate și mixte*.

Propozițiile principale neindependente *propriu-zise*, în calitate de bază a frazei, avînd importanța cea mai mare, „domină semantico-gramatical o propoziție cu care contractează unul din următoarele raporturile sintactice” (Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1061):

-de subordonare:

¹²⁶ *Ibidem*, p.1043.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 1543.

¹²⁸ Vezi și *DLS*, p. 328

¹²⁹ Vezi, pentru detalii, Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1061.

A cetit anul trecut, la sărbătoarea Sfântului Spiridon, ieromonahul Diomid de la Boureni, minunile acelui vraci și filosof iscusit, care a biruit pe necredinciosul Arie în fapte și întrebări. (M. Sadoveanu, *Nicoară*, p. 74);

-mixt:

A luat cărți și ce a mai găsit.

de dublare:

Nu i se oferă ajutorul oricui îl cere.

- intermediar-explicativ:

Ploaia stă, că nu-i potopul lui Noia. (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 75);

- apozitiv:

Nisipul fierbinte îmi dă o senzație plăcută, mai bine spus, mă liniștește. (O. Paler, *Aventuri*, p. 24);

- intențional (de incidență):

Mai ales, mi-am pus tot felul de întrebări „puerile ” (vor zice specialiștii). (O. Paler, *Aventuri*, p. 17).

Propozițiile principale coordonate sînt propoziții *neindependente*, alcătuiind o clasă în principiu omogenă, deoarece reprezintă situația în care se relaționează propoziții de aceeași importanță pentru comunicare. În cadrul acestei clase, (aderînd la opinia din Dimitriu, *GES*; p. 126), considerăm că există grade diferite de independență, care se recunosc prin următoarele teste:

A) *posibilitatea de convertire a fiecărei propoziții în unități independente;*

B) *posibilitatea de schimbare a topicii.*

În funcție de cele două teste, care evaluează gradele diferite de independență, propozițiile principale coordonate *neindependente* pot fi:

a) coordonate copulativ și disjunctiv, caz în care permit aplicarea celor două teste (schimbarea topicii și segmentarea), apropiindu-se de statutul propozițiilor independente:

Merge și cîntă. Cîntă și merge. Cîntă. Merge. Pierde timpul sau studiază? Studiază sau pierde timpul? Studiază? Pierde timpul?

b) coordonate adversativ, situație în care a doua unitate are un grad de independență diminuat: *înțelege, dar nu-i pasă.* c) coordonate conclusiv, atunci cînd testul schimbării topicii este inoperant, iar ultima propoziție nu poate deveni independentă:

Scrie lucrarea, deci o va publica.

Propozițiile *intermediare explicative*, care reflectă o realitate sintactică rezultată prin anacolul generalizat, sînt marcate printr-o conjuncție mixtă/intermediară, *că, căci* etc, și au trăsături comune atît cu mulțimea propozițiilor principale, prin calitatea de bază a unei fraze, într-o frază explicativă în care nu există o propoziție principală, cît și cu mulțimea propozițiilor secundare, fiindcă apar numai în contexte explicative:

Ploaia stă, că nu-i potopul lui Noia. (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 75).

Propoziții secundare

Propozițiile secundare identificate în cadrul frazei, unde au o importanță mai mică decît principala/ principalele, depind semantic și gramatical de un regent și au în componență un conectiv subordonator la nivel frastic. Propoziția principală este, în principiu, obligatorie în frază, pe cînd propoziția secundară, de regulă, este suprimabilă. Propoziția secundară depinde direct sau indirect de propoziția principală, adică se referă direct sau indirect la un termen din propoziția principală. Pentru a surprinde, din punct de vedere taxinomic, realitatea că o propoziție secundară depinde direct sau indirect de principală, distincția binară propoziție secundară/propoziție principală se vedește insuficientă. Ca urmare, se impune apelul la perechea terminologică propoziție regentă/ propoziție subordonată. De altfel, denumirea *propoziție secundară* vizează atît noțiunea de „propoziție subordonată”, cît și noțiunea de „propoziție regentă”:

Cei cîțiva slujitori pe care-i adusesese Cigala cu sine de la Isaccea, (propoziție secundară subordonată atributivă față de substantivul *slujitori* și regentă pentru atributivă introdusă prin adverbul

unde) unde era domn și stăpîn în numele lui Amurat-Sultan, se țineau nepăsător... (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 304).

Pe de altă parte, denumirea de *propoziție regentă*, își distribuie semnificațiile, în funcție de context, deopotrivă asupra unei propoziții *principale* sau *secundare*:

Cei cîțiva slujitori pe care-i adusesese Cigala cu sine de la Isaccea, (regentă secundară) unde era domn și stăpîn în numele lui Amurat-Sultan, *se țineau nepăsător* (regentă principală)... (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 304).

Propozițiile subordonate determină, *de regulă*, o parte de vorbire, care transmite direct sau indirect o informație semantică, integrată în propoziția regentă: substantiv, pronume, numeral, adjectiv, verb, adverb, interjecție. Ca atare, termenul *regent* își limitează referința la un segment morfologic (uneori, sintactic - în cazul propozițiilor subiective) din propoziția determinată. Propoziția subordonată, în opoziție cu regentul, este întotdeauna o propoziție secundară.

În legătură cu «gradul de subordonare»¹³⁰, este admisibilă o ierarhizare a propozițiilor subordonate în subordonate de gradul întâi, al doilea etc, prin raportare la elementele regente de gradul întâi (din propoziția regentă, principală, *principală*), la care se referă direct sau indirect, în limba literară modernă¹³¹, care presupune rafinarea mijloacelor de expresie, capabile să reflecte un sistem ideatic complex, frecvente sînt gradele mai mari de subordonare, în opoziție cu limba populară:

Dacă plecăm de la ideea că cuvîntul este și aspirație, ca manifestare a gîndurilor, sentimentelor, tendințelor superioare, și dacă la acest summum de semnificație a lui ne coborîm la alte semnificații ierarhizate în el - exprimarea de stări sufletești mai simple, după ce mai înainte a exprimat mai mult acțiunea și după ce, la origine, trebuie să ni-l închipuim cu caracter afectiv, emotiv - în jurul acestei idei vine să se grupeze o serie de considerațiuni care au importanța lor în interpretarea faptelor lingvistice. (O. Densusianu, *Opere*, I, p. 44).

O «definiție de lucru»¹³² a propoziției *subordonate*, pe care o considerăm avantajoasă, surprinde trăsăturile fundamentale de tip formal ale acestui tip de propoziție, aceasta fiind propoziția introdusă printr-un conectiv subordonator în frază, și depinzînd semantico-gramatical de un regent morfologic (uneori, sintactic). Definirea propoziției secundare drept propoziția care aparține «masei» frazei, indică faptul că ea conține o comunicare care depinde în principiu de comunicarea unui regent, dependență marcată, de regulă, prin conctive subordonatoare și atestă o diferență sensibilă față de definirea subordonatei prin sistemul de opoziții în care intră potrivit celor două tipuri de calificări: principală/secundară, regentă/subordonată. Pe de altă parte, admitînd raportul sintactic apozitiv ca raport distinct de raportul de subordonare, apreciem că propozițiile apozitive aparțin secundarelor, fără a fi subordonate (vezi *infra*).

Propozițiile subordonate, în funcție de „necesitatea lor pe lîngă regenți, pentru realizarea unei comunicări stabile”¹³³ se clasifică, în convergență cu subcategorizarea regenților, în propoziții *indispensabile* regentei, cu regentul insuficient pentru realizarea unei comunicări minime stabile, și propoziții *facultative* (regentul fiind suficient) regentei pentru realizarea unei comunicări complete.

În cadrul clasei subordonatelor s-au propus și alte subcategorizări; cea mai răspîndită clasificare are în vedere distincția¹³⁴ dintre propozițiile circumstanțiale și cele necircumstanțiale (subiectiva, predicativa, completiva directă, completiva indirectă, completiva de agent, atributivă, predicativa suplimentară), clasificare mai puțin convenabilă, deoarece ignoră importanța unei propoziții subordonate în context. De exemplu, la propozițiile necircumstanțiale intră și propozițiile atributive care sînt de mai multe tipuri: explicative (facultative), determinative (obligatorii):

Remarc în treacăt că Epicur, pe care judecata comună îl consideră un soi de propagandist al plăcerii, (atributivă facultativă) *a fost, de fapt, unul dintre gînditorii cei mai angoasați.* (O. Paler, *Aventuri*, p. 78);

¹³⁰ Vezi Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1051.

¹³¹ Pentru limba literară veche, vezi *Istoria limbii române literare. Epoca Veche (1532-1780)*, coordonator: Ion Gheție, Editura Academiei Române, București, 1997, p. 361 sqq.

¹³² Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1053.

¹³³ *Ibidem*, p. 1053.

¹³⁴ *GA*, II, p. 257

...am intrat într-o primăvară în pădurea **ce se chema Bolboceanca**, (atributivă obligatorie) *nu departe de scaunul Sucevii...* (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 283).

La propoziția necircumstanțială se încadrează, de asemenea, după aceeași clasificare și apozitivele, dar, în acest caz, regenta este suficientă la nivel semantic și gramatical, iar apozitia este o secundară facultativă.

De regentele insuficiente depind propozițiile subordonate necesare, indispensabile, care pot fi:

- subiective:

Însă mi se pare că au și femeile suflet și judecată. (M. Sadoveanu, *Romane*, p. 429);

- predicative:

Să fii tânăr înseamnă să crești. (Nina Cassian, *Cele mai frumoase poezii*, p. 44)

- atributive determinative:

Mezinul s-a simțit împovărat de tăcerea ce s-a închis asupra-i. (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 265);

- complete directe:

Învățînd de mult că e bine, cînd iei o hotărîre, să numeri măcar pînă la trei, Melina ajunsese cu numărătoarea pînă la o mie. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p.141);

- complete indirecte (pe lîngă anumiți regenți):

Capacitatea de a percepe gîndul celuilalt provoacă, la oamenii care tind să vorbească atent, o amuțire vecină cu îndobitocirea. (Sanda Golopenția, *Cartea*, p. 107);

- completiva de agent:

A elaborat o teorie atacabilă de către cei ce sînt specialiști.

- unele circumstanțiale:

Loc: *Locuiește unde a locuit și pînă acum.*

Timp: *Accidentul s-a petrecut cînd se întorceau.*

Comp.: *Se comportă cum a fost educat.*

Cz.: *Se înapăimîntă că vede afîta prostie.*

Mijl.: *Ironistul înțeapă cu ce scrie.*

Rel.: *Ei se deosebesc în ceea ce consideră că reprezintă relativitatea.*

Soc: *El face casă bună cu cine se nimerește.*

Măs.: *Cartea nu costă cît mi-a cerut.*

Propozițiile subordonate facultative determină, frecvent, un regent suficient, de tip nominal sau verbal, și, mai puțin frecvent, doi regenți simultan (de tip nominal și verbal) pentru realizarea unei comunicări complete:

• unele complete indirecte:

...tautologicul „nu se încheie pînă nu se încheie” amintește, cui o uită, că nu se știe pînă în ultima clipă de joc cine cîștigă și cine pierde. (Sanda Golopenția, *Cartea*, p. 152);

• circumstanțiale (de timp, de mod, de loc etc):

Vreau să cîștigăm timp, de parcă ne-am asigura astfel o halcă mai mare de eternitate. (Octavian Paler, *Aventuri*, p. 101);

• atributive explicative:

Părea că printre nouri

S-a fost deschis o poartă,

Prin care trece alba regina nopții moartă. (M. Eminescu, *Poezii*, p. 57);

• atributive mixte:

Te îmbeți de feeria un mîndru vis de vară Care-n tine se petrece. (M. Eminescu, *Poezii*, p. 124).

• atributive circumstanțiale:

Iată-l cum vine.

Sintetizînd, dacă avem în vedere caracteristicile enunțate ale propozițiilor care intră în componența frazei, putem considera că este posibilă o subcategorizare în propoziții secundare indispensabile regentei (cu regenta insuficientă) și propoziții secundare facultative regentei. Există, prin urmare, propoziții principale neindependente (a căror existență în fraze, conduce la pierderea într-o

măsură mai mare sau mai mică a independenței lor), în opoziție cu propozițiile principale independente (care realizează o comunicare minimă finită, în afara frazei), subcategorizabile în:

-principale *regentei antecedente* (care au în subordine una sau mai multe propoziții secundare);

-principalele neindependente *coordonate* copulativ și disjunctiv, adversativ sau conclusiv.

În frază pot să funcționeze, în calitate de bază sau intrînd în masa frazei, propozițiile intermediare explicative (care au caracteristici de principale și de secundare) și propozițiile apozitive pe care le considerăm secundare, dar nesubordonate; în sfîrșit, propozițiile secundare subordonate își definesc statutul exclusiv în frază, fie că sînt indispensabile, fie că sînt facultative regentei.

În funcție de raporturile sintactice admise, este operantă clasificarea frazelor în categorii care conțin fraze în cadrul cărora se manifestă a) *un singur raport sintactic*: 1) fraze cu raport de coordonare; 2) fraze cu raport de subordonare; 3) fraze cu raport intențional (de incidență); 4) fraze cu raport explicativ; 5) fraze cu raport mixt; 6) fraze cu raport de dublare; 7) fraze cu raport apozitiv; și (3) fraze numite *amalgamate* (mixte)¹³⁵, în care se combină cel puțin două raporturi sintactice din cele enunțate anterior.

§10. Textul

În unele gramatici mai noi¹³⁶ se consideră *textul* unitatea superioară (enunțului)¹³⁷, fără a se opera, în identificare, cu criterii comune analizei celorlalte unități sintactice.

În opoziție cu opiniile cercetătorilor care susțin că textul nu trebuie abordat ca unitate sintactică¹³⁸, ci exclusiv ca unitate semantică și pragmatică, și care demonstrează că o entitate comunicatională este text dacă răspunde pozitiv la testul „textualizării”¹³⁹ („texticității”¹⁴⁰), unii lingviști¹⁴¹ consideră că se poate constitui, pe lîngă lingvistica textului¹⁴² ca lingvistică a sensurilor (ce are ca obiect textul ca nivel al limbii în general), și o gramatică a textului, transfrastică (care studiază textul ca nivel al structurării unei limbi). Nivelurile structurării unei limbi (pe care le-am putea asimila unităților sintactice), identificate de E. Coșeriu, sînt *elementul minimal*, *cuvîntul*, *grupul de cuvinte*, *clauzula*, *propoziția* și *textul*¹⁴³, iar „caracteristicile” fiecărui nivel (analoage, unele dintre ele, cu raporturile sintactice) sînt *superordonarea* (hiperordonarea), *subordonarea* (hipoordonarea), *coordonarea* și *substituția*. În opinia lui E. Coșeriu, două dintre caracteristici se pot manifesta în afara granițelor propoziției¹⁴⁴ - coordonarea și substituția -, determinînd necesitatea identificării unui nivel superior. Pe de altă parte, configurația textului ca nivel sintactic, distinct, trebuie să fie marcată de trei dintre cele patru caracteristici: *subordonarea* (în cazul vorbirii indirecte sau în stilul indirect liber), *coordonarea* (realizată între serii de propoziții prin diverse procedee distincte de la o limbă la alta) și *substituția*¹⁴⁵.

¹³⁵ Cf. Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1066

¹³⁶ Guțu-Romalo, *Sintaxa*, p. 29, Șerban, *Teoria*, p. 46 (V. Șerban identifică o unitate intermediară situată între frază și text, paragraful.); Ion Diaconescu, în *Sintaxa*, p. 218-242, tratează problematica textului din perspectivă stilistică

¹³⁷ Emanuel Vasiliu, în *Introducere în teoria textului*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1990, p. 21-39, este de părere că textul nu reprezintă o unitate sintactică, ci o unitate care poate fi definită din punct de vedere semantic și pragmatic.

¹³⁸ Vezi Michel, A.K., Halliday, R. Hasan, *Cohesion in English*, London, 1976, Longman, p. 1, S. Stați, *Le Transphrastique*, PUF, Paris, 1990.

¹³⁹ *NDEȘL*, p. 384-391

¹⁴⁰ Mariana Tuțescu, *Du mot au texte*, Editions Cavallotti, București 1996, p. 232. Remarcăm, în subsidiar, că pentru a demonstra că o unitate este propoziție, nu se operează cu testul „propoziționalizării” !

¹⁴¹ E. Coșeriu, *Textlinguistik Eine Einführung*, Herausgegeben und bearbeitet von Jorn Albrecht, Franke Verlag, Tiibingen und Basel, 1994, [=Coșeriu, *Text*.] p. 205.

¹⁴² Orientarea generativ - transformațională inițiază studiul *gramaticii textului* urmat de preocupări asupra *lingvisticii textului*, teorie care elaborează un sistem de reguli capabile să construiască un text și să-l distingă de non-text. Vezi și *DSL*, p. 231-232

¹⁴³ Coșeriu, *Text*, p. 30.

¹⁴⁴ În accepția multor lingviști, mai ales străini, termenului propoziție îi corespund concepte diferite: propoziție și/sau frază; aceeași inconsecvență apare și în cazul termenului frază (= propoziție și/sau frază).

¹⁴⁵ Coșeriu, *Text*, p. 223-225

Pornind de la teoria dezvoltată de E. Coșeriu, în stabilirea unităților sintactice, nu interesează, din punctul nostru de vedere, fenomenul *substituției*, fenomen ce nu se poate cuantifica sintactic (substituția nu este o relație sintactică *marcată* lingvistic, ci un «test») și, de aceea considerăm substituția ca fiind apanajul perspectivei semantico-pragmatice asupra textului¹⁴⁶. Dimensiunea sintactică pentru constituirea unității-text constă, în opinia noastră, în relațiile sintactice prin care se pot combina unitățile inferioare (frazele) în vederea realizării unei continuități semantice în conformitate cu intenția de comunicare a locutorului¹⁴⁷. Stabilim ca premisă pentru demonstrarea ideii că textul este unitate sintactică faptul că relațiile (pe care le vom numi raporturi) sintactice admisibile ca operînd între fraze, în principiu, sînt raportul de *coordonare*, de *incidență*, *explicativ*¹⁴⁸ și *apozitiv*¹⁴⁹.

α) Raportul de *subordonare* în sintaxa limbii române funcționează la nivelul *frazei* și la nivelul *propoziției*¹⁵⁰, raport nonocurent în poziția frază-frază din următoarele considerente :

(a) Raportul de subordonare se instaurează între un element *morfologic* (în calitate de determinat/ regent) și o unitate sintactică (parte de propoziție, propoziție, substituit de propoziție sau frază) în calitate de determinant.

(b) Presupunînd că există *fraze* subordonate (marcate lingvistic printr-un conectiv subordonator) ca în exemplul:

(Fi) *De fapt negustoria ca atare nu i-ar fi plăcut lui Moromete dacă cîștigul ar fi fost lipsit de peripeții, încît insistența lui Bălosu i se păru firească. Moromete nu prevăzuse niciodată latura comercială a produselor pe care i le da pămîntul, iar existența banilor îi pricinuia o furie neputincioasă. [...]*

(F2) *Încît Moromete vedea în priceperea lui Bălosu de a face bani mai mult ceea ce-i plăcea fiului său...* (M. Preda, I, p. 57-58) constatăm că secvențele Fi și F₂ nu sînt în raport de subordonare ; propoziția marcată prin conectivul subordonator - *încît* -se subordonează unui element morfologic dintr-o propoziție a secvenței Fi, constituindu-se în propoziție subordonată acestuia (izolată) și regentă simultan pentru altă subordonată. Rezultă că Fi și F₂ reprezintă în realitate o singură frază, iar nu o unitate superioară - text¹⁵¹.

β) În descrierea raportului de *coordonare* se recunoaște¹⁵² capacitatea frazelor de a se coordona, fără a se face vreo referire la statutul „complexului” rezultat al coordonării. (Complexul constituie o frază, o mega/hiper-frază sau un *text* ?). Admițînd că o unitate sintactică inferioară se integrează (împreună cu unități de același rang) într-un nivel superior din același plan (al comunicării sau al comentariului) și că în cadrul aceluiasi nivel formează structuri organizate conform principiului „stratificării”, rezultă că două sau mai multe fraze aflate într-un anume raport (în cazul nostru, de coordonare) structurează un text.

(F1) *Nu știam că ați primit o scrisoare de la el.[...] Mă mir, zic, că legenda n-au făcut-o mai repede dacă lucrurile reale pe care mi le-ați povestit s-au întîmplat cu mult timp în urmă.*

(F2) *Deci dumneavoastră, Domnule General Marosin, dețineți o scrisoare de la Filip Lăscăreanu-Unulitul primită acum patru ani, iar eu dețin legenda din septembrie acest an.* (Ștefan Bănulescu, *Cartea*, p. 234);

γ) Raportul de *incidență* (considerat, prin analogie, raport sintactic), care este relația dintre *modus* și *dicțum*, niveluri concretizabile în fraze, în virtutea aceluiasi principiu enunțat mai sus, generează texte, precum:

¹⁴⁶ În accepția multor lingviști, mai ales străini, termenului propoziție îi corespund concepte diferite: propoziție și/sau frază; aceeași inconsecvență apare și în cazul termenului frază (= propoziție și/sau frază).

¹⁴⁷ C. Dimitriu, în *Tratat*, II, p. 1092 sqq, inițiază, în lingvistica românească, teoria funcționării *textului* la nivel suprafrastic, *exclusiv* pe baza criteriilor sintactice.

¹⁴⁸ Dimitriu, *GES*, p. 122

¹⁴⁹ Diaconescu, *Sintaxa*, p. 366.

¹⁵⁰ Dimitriu, *GES*, p. 135

¹⁵¹ Diaconescu, *Sintaxa*, p. 227, susține că un mijloc organizator al textului este, alături de coordonare, subordonarea textuală (contextuală), dar în exemplele selectate se pot remarca subordonate izolate și propoziții intermediare explicative. C.Dimitriu, acceptînd că apoziția *determină* regentul, consideră că textul se poate structura și pe baza *raportului de subordonare* (Dimitriu, *Tratat*, II, 1092 sqq.).

¹⁵² Dimitriu, *GES*, p. 126-132, Irimia, *GLR*, p. 495, 498, 501,506

(F1) *Nu pricep eu cum dracu devine chestia asta cu starea de asediu ! (Fi) nu se sfii Dumitru lui Nae să declare.* (Marin Preda, I, p. 139)

Raportul de incidență se instituie între planuri diferite, ce sînt dotate cu *intenții* distincte - de *comunicare* și de *comentare* -, decurgînd, uneori, de la *instanțe*¹⁵³ eterogene, încît sîntem de părere că se poate extinde sfera de acțiune a acestui raport dincolo de limitele unei fraze; cu această nouă accepție, considerăm că termenul *incidență* este perimat și propunem denumirea de *raport intențional*.

A. Raportul *intențional* funcționează între două secvențe din planuri diferite, instanțele - surse fiind una a comunicării personajului și alta a intervenției naratorului:

a) *Văd o străveche mînăstire în preajma anului o mie In care-un scrib extatic scrie Pe-o foaie veche de psaltire, Cu gîndsfios de veșnicie* (1): *E-aproape marea ispășire, M-atîrn de tine, Poezie* (2). (Al. Philippide, *Cele mai frumoase poezii*, p. 121).

Complexul (a) constituie un *text*¹⁵⁴, integrînd unități aparținînd nivelurilor diferite care nu pot structura o frază. Întrucît una dintre secvențe, (1), conține un verb insuficient semantic și gramatical (*scrie*) completabil prin secvența (2).

B. Raportul *intențional* se instituie între secvențe ale aceluiași plan - al comunicării propriuzise -, dar emanînd de la instanțe diferite (personaj /personaj) — în dialog¹⁵⁵ (b)— sau identice dedublate — în monolog(c).

(b) - *Cum, o întrebă domnișoara, dumneata ai văzut Pacificul?* (1)

(2) *Da, răspunse meditativă Caty.* (G. Călinescu, *Scrinul*, p. 526)

(c) *Nu știu, dar rîdși strig cutezător în vînt:!*(1)

(2),, *De ziua de apoi nu mă-nspăimînt - în iad de-ajung*

M-oi bucura de-un colț în el ca de un rai întreg!... " (L. Blaga, *Opere*, II, p.106)

În stadiul actual al cercetărilor, se recomandă restrîngerea investigației la secvențele monologice orale (în care vorbitorul este unic) și la secvențele scrise în totalitate (*DSL*, p. 509), concepție ce necesită emendări, în opinia noastră. Unele texte scrise (aparținînd stilului beletristic) conțin și secvențe dialogice care trebuie, în ipoteza mai sus menționată, considerate în ansamblu, în opoziție cu cele orale, vizate exclusiv monologic. Apreciem că se impune stabilirea unor tipologii¹⁵⁶ de texte care să includă toate structurile sintactice aparținînd limbii și vorbirii. Fără a intra în detalii, vom considera că textele integrale scrise constituie nivelul maxim, al *macrotextelor*, în cadrul cărora, pe baza raporturilor sintactice, funcționează *microtextele*, inclusiv cele dialogice.

Se poate susține, *prin analogie* cu celelalte manifestări ale incidenței, că între secvențele (1) și (2)¹⁵⁷ se instituie un raport sintactic (marcat prin mijloace prozodice și prin intonație), deși legătura este mai ales de natură semantică și pragmatică, avînd funcție discursivă¹⁵⁸, raport generator de texte.

δ) Raportul *apozitiv* și raportul *explicativ* pot avea ca termen secund, implicat în aceste relații, o frază; conform ipotezei de lucru enunțate anterior unitatea superioară structurată reprezintă un text.

(1) Text structurat pe baza raportului apozitiv:

¹⁵³ Preferăm termenul *instanță* celui de *voce* din gramaticile narative. Vezi *NDEȘL*, p. 466.

¹⁵⁴ La Irinia, *GLR*, p. 519, complexul rezultat al relației de incidență este numit enunț complex. Vezi și Magdalena Vulpe, *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980, [=Vulpe,, *Subord.*], p. 66

¹⁵⁵ Cele două comunicări consecutive, produse de emițători diferiți, constituie, după unii cercetători, „perechi de adiacentă” care reprezintă *unitățile minime ale organizării conversaționale*. Vezi Liliana Ionescu-Ruxăndoiu, *Conversația. Structuri și strategii. Sugestii pentru o pragmatică a românei vorbite*, Ediția a II-a (revăzută), AII, 1999, p. 50 sqq.

¹⁵⁶ În lingvistica străină s-au pus bazele constituirii unor tipologii textuale realizate din perspectivă semantică și pragmatică, vezi J.-M. Adam, *Les textes: types et prototypes. Recit, description, argumentation, explication et dialogue*, Paris, 1992. Pentru lingvistica românească, vezi Carmen Vlad, *Textul aisberg*, Casa Cărții de Știință, Cluj, 2000, și o abordare din perspectiva teoriei lui E.Coșeriu, la Emma Tămîianu, *Fundamentele tipologiei textuale. O abordare în lumina lingvisticii integrale*, Clusium, Cluj, 2001.

¹⁵⁷ Cf. Estera Hajoskeleman, *Funcția complexului întrebare- răspuns ca element de legătură contextuală în text*, în *SCL*, XXIX, nr. 6, 1978, p. 665-674.

¹⁵⁸ Vezi, pentru funcția pragmatică a incidenței, Liana Pop, „*Incidența "incidentelor (Din nou despre nivelele discursului)*”, în *SCL*, XLII, 3-4, 1991, p. 73-88.

Profesorul Șerban își făcuse raționamentul pe care și-l făcea de obicei față de abandonul oricărui binefăcător din aceeași tagmă: ori își găsisese un client mai avantajos, ori voia să urce prețul, între fostul și următorul plasînd o foarte judicioasă absență. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 47)

(2) Text structurat pe baza raportului intermediar-explicativ:

Religia - o frază de dînșii inventată Ca cu a ei putere să vă aplece-njug, Căci de-ar lipsi din inimi speranța de răsplată,

După ce-amar muncirăți mizeri viața toată, Ați mai purta osînda ca vita de la plug? (M. Eminescu, *Opere*, p.153)

Existența raporturilor de *coordonare*, *apozitiv* și *intermediar-explicativ* cu termenul secund actualizabil printr-o frază, pe de o parte, și luarea în considerație a raportului *intențional*, ca raport generator de complexe sintactice neasimilabile propozițiilor sau frazelor, pe de altă parte, conduc la ideea că în ierarhia unităților sintactice **textul** este unitatea maximală, unitate *superioară frazei*.

Dezavantajele acestei ipoteze constau în:

1) imposibilitatea de a sesiza organizarea textului prin aplicarea exclusiv a criteriului sintactic;

2) incapacitatea de a identifica limita dintre text, fragment de text, paragraf și de a stabili dimensiunile acestora; soluția propusă de noi este diviziunea **micro/macrotext**;

3) dificultatea distincției dintre text și non-text prin teste exclusiv sintactice.

Apreciem, așadar, că **textul** (*microtextul*) este o unitate sintactică, semantică și pragmatică ¹⁵⁹superioară frazei, unitate segmentabilă în vederea operațiilor de analiză, în unități inferioare și la nivelul căreia se dezvoltă raporturile sintactice de coordonare, apozitiv, intermediar-explicativ și intențional (incidență)¹⁶⁰.

ÎNTREBĂRI ȘI TEME:

1. Definiția frazei; criterii și controverse
2. Ce argumente justifică recunoașterea unei unități sintactice transfrastice?
3. Indicați și comentați dezavantajele teoriei textuale.

---

¹⁵⁹ Perspectiva semantico-pragmatică anulează dezavantajele relevate și determină evaluarea tuturor trăsăturilor definitorii ale textului. Nu fac obiectul cercetării noastre regulile de producere a textului (de repetiție, de progresie, de non-contradicție de relație). Vezi *NDEȘL*, p. 384, ASI, p. 507-510 ș. a.

¹⁶⁰ În concepția noastră, textul definit ca unitate comunicățională autonomă (act finit de comunicare) concretizabilă în plan sintactic prin „părți de propoziții, propoziții, sintagme, fraze” (Diaconescu, *Sintaxa*, p 221) se suprapune conceptului de enunț.

III. RAPORTURI SINTACTICE

Generalități

Există lucrări¹⁶¹ în care prioritatea demersului analitic o constituie raporturile sintactice, chiar dacă se definesc raporturile¹⁶² prin funcții sau funcțiile prin raporturi¹⁶³.

În lingvistica străină, o dată cu ofensiva orientărilor moderne în studiul lingvisticii, accentul cade asupra raporturilor (relațiilor) sintactice¹⁶⁴.

Importanța raporturilor sintactice este relevată și în lingvistica românească, începând cu gramatica lui I. Heliade-Rădulescu: „ca să vorbim și să scriem nu este destul a ști toate formele fiecăreia ziceri ci și *relația*”¹⁶⁵, continuând cu H. Tiktin: „Analiza descompune propozițiunea în elementele ei și arată raporturile dintre acestea”¹⁶⁶. Problema raporturilor (numite și relații), într-o sintaxă extinsă structural, este îmbogățită și nuanțată în lucrările mai noi¹⁶⁷, fiind conexată cu conceptele de unitate și de funcție sintactică.

În accepția noastră, raportul sintactic este un instrument¹⁶⁸ al coeziunii la nivelul expresiei și al coerenței¹⁶⁹ conținutului unei unități sintactice, instrument cuantificabil lingvistic și desfășurat, de regulă, între doi poli.

Apreciem că raporturile admise de noi, în mod convențional, individualizate pe baza notelor intrinsece date de conținutul și forma lor, sînt de coordonare, de subordonare, de dublare, de inerentă, apozitiv, mixt, intermediar-explicativ și intențional.

Există o diversitate de opinii în legătură cu numărul raporturilor sintactice:

- două raporturi: de coordonare și de subordonare (GA, II, p.78-79 și 231-232, Drașoveanu, *Teze*, p.45-51ș.a.);

- trei raporturi: de coordonare, de subordonare și de inerentă (Iordan, *LRC*, p. 533, 688-689) sau de dependență, de adordonare și de superordonare (Diaconescu, *Sintaxa*, p. 252);

- patru raporturi admise de 1) S. Stați (Gh. Bulgăr, S. Stați, *Analize sintactice și stilistice*, București, 1970, p. 28-41 și 100-108): de subordonare, predicativ, de coordonare și apozitiv; 2) Valeria Guțu Romalo (*Sintaxa*, p. 38): de dependență, de coordonare, de echivalență și de repetare;

- cinci raporturi: 1) de interdependență, referențial, de coordonare, de subordonare și cu dublă subordonare (Șerban, *Curs*, p. 45-46, 320-325); 2) de coordonare, de subordonare, apozitiv, zero și relația binară, mixtă (Gh. Trandafir, *Relațiile sintactice în cadrul frazei*, în LR, XXIII, 1974, nr.5, p. 385-391); 3) de interdependență, de dependență, de coordonare, de apozitie, de incidență (Irimia, *GLR*, p. 369-523);

- șase raporturi: 1) inerentă, subordonare, coordonare, mixt, explicativ de incidență (Dimitriu, *GES*); 2) apartenență, subordonare, coordonare, referință, interdependență, constelație

¹⁶¹ Dimitriu, *GES*, p. 112-122 și 145-152, Irimia, *GLR*, p. 369, Stați, *TMS*, p. 132 ș.a.

¹⁶² Vezi Hjelmslev, *Essais*, p. 12, Tesniere, *Elements*, p. 12 și, pentru comentarii, Diaconescu, *Sintaxa*, p. 245.

¹⁶³ L. Hjelmslev, *Prolegomenes à une théorie du langage*, (1943), Les Editions de Minuit, Paris, 1953, [=Hjelmslev, *Prolegomenes*] p. 11

¹⁶⁴ Nu considerăm necesară aici referirea la celelalte accepții ale termenului *relație* în lingvistică. Vezi, în acest sens, *DL*, p. 404 și *NDEȘL*, p. 363.

¹⁶⁵ Heliade Rădulescu, *Gramatica*, p. 319. ¹⁶⁶ Tiktin, *Gramatica*, p. 203. 101

¹⁶⁶ Tiktin, *Gramatica*, p.203

¹⁶⁷ Iordan, *LRC*, p. 210, Dimitriu, *GES*, p. 111, Diaconescu, *Sintaxa*, p. 245, Irimia, *GLR*, p. 330.

¹⁶⁸ Cuvîntul *instrument* este utilizat aici cu accepția de *organon* (dată de Platon și K. Biihler), capabil să producă funcțiile semnului lingvistic (Coșeriu, *Text*, p. 72). Prin analogie, considerăm raporturile sintactice instrumente fundamentale utilizate în structurarea unui act de comunicare.

¹⁶⁹ Diaconescu, *Sintaxa*, p.249. Pentru coeziune și coerență, vezi și J. Dubois, *Presentation*, 1978, în *Langages*, 52, p. 3-7, Daniela Roventă-Frumușani, *Semiotica*, p. 132.

(Șerban, *Teoria*);

- șapte raporturi: C. Dimitriu adaugă, la cele șase raporturi sintactice discutate în *GES* (vezi *supra*), raportul de dublare.

Diversitatea punctelor de vedere relevă deopotrivă complexitatea problemei și interesul pe care-l manifestă specialiștii pentru construirea tipologiilor raporturilor sintactice, opiniile nefiind în relație de contradicție, ci de complementaritate, pentru realizarea unei «analize fără rest».

Pentru recunoașterea unui raport sintactic sînt necesare două criterii: al conținutului și al formei raportului sintactic.

Conținutul vizează două realități: planurile în care se află unitățile sintactice intrate în raport și importanța unității sintactice date în cadrul planului.

Unitățile sintactice ale limbii române se pot afla în următoarele două planuri:

1. *planul comunicării propriu-zise* (dictum);
2. *planul comentariului sau al incidenței* (modus).

În cadrul fiecărui plan, unitățile sintactice pot avea importanță diferită. Există unități sintactice inferioare, ce constituie baza unităților sintactice superioare. Unitățile sintactice inferioare care au importanța cea mai mare în cadrul unităților superioare, se numesc *principale*: părți de propoziție principale, propoziții principale, substitutele de propoziții principale. Unitățile sintactice inferioare, care au o importanță mai mică în unitățile superioare, se numesc *secundare*: părți de propoziție secundare, propoziții secundare, substitutele de propoziții secundare.

Forma raportului sintactic are în vedere mărcile prin care se deosebesc între ele raporturile. Mărcile sînt de natură *fonetică* (pauza și intonația), *morfologică* (regeșu-nea, flexiunea și aderența) și *sintactică* (acordul, juxtapunerea, joncțiunea și topica).

În limba română, o singură marcă poate apărea la două sau mai multe raporturi sintactice, astfel încît, pauza, intonația și juxtapunerea marchează următoarele raporturi sintactice:

- *de inerentă* (de interdependență), atunci cînd verbul copulativ din structura predicatului nominal nu se exprimă:

Religia, o frază de dînșii inventată. (M. Eminescu, *Poezii*, p. 153)

- *de coordonare*, atunci cînd se coordonează două sau mai multe unități sintactice;
- *de subordonare*, în cadrul unei propoziții sau al unei fraze;

La calic slujești, calic rămîi.

- *intențional {incidență}*:

Întreabă-l și pe diac, a adăogat mormăit uncheșul. (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 264);

- *apozitiv*:

Aveau îngăduință să intre acolo și cînii, prietini ai omului... (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 265)

Flexiunea, asociată cu acordul, iar uneori cu pauza și cu intonația, apare la următoarele raporturi sintactice:

- *de inerentă*, unde pentru validarea acordului predicatului cu subiectul este necesar ca părțile de vorbire prin care se exprimă subiectul și predicatul să aibă anumite forme flexionare:

Ar fi interesantă o paralelă între Imperiul roman și Imperiul otoman. (O. Paler, *Aventuri*, p. 145)

Uneori, flexiunea apare¹⁷⁰ și la raportul de coordonare atunci cînd se coordonează mai mult părți de propoziție de același fel care, dacă sînt exprimate prin părți de vorbire flexibile, au, în general, aceleași forme flexionare.

Iar te-ai cufundat în stele

Și în nori și-n ceruri 'naltei (M. Eminescu, *Poezii*, p. 44)

Flexiunea apare și la raportul de subordonare operant la nivelul propoziției, în cazul părților de propoziție exprimate prin părți de vorbire flexibile. Flexiunea este asociată cu acordul la atributul adjectival și la atributul circumstanțial, exprimate prin adjective variabile; pe de altă parte, este

¹⁷⁰ Vezi pentru detalii, Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1137.

manifestă și la nivelul frazei, propoziția secundară fiind introdusă printr-un pronume sau printr-un adjectiv pronominal relativ care apare la diverse forme flexionare:

*N-am **cui** să spun.*

Raportul de dublare se marchează obligatoriu prin flexiune:

*Numai **pe tine te** cunosc în lume.* (Ana Blandiana, *Poezii*, p. 76).

Uneori, flexiunea poate să marcheze și raportul intențional (de incidență), prin asociere cu intonația și pauza:

*Și am azvîrlit asupra-fi, **crudo**, vâlul alb de poezie.* (M. Eminescu, *Poezii*, p. 26).

Joncțiunea se realizează, cu ajutorul verbelor copulative, al prepozițiilor, al conjuncțiilor, al pronumelor și al adjectivelor pronominale relative/interogative/ nehotărâte și al adverbilor relative/nehotărâte, cu distribuție multiplă:

- la raportul de inerentă, dacă predicatul este nominal, joncțiunea se realizează prin verbul copulativ:

*Un irlandez din America **nu e** identic cu un irlandez din Irlanda...* (O. Paler, *Aventuri*, p. 145);

- la raportul de coordonare, joncțiunea se realizează cu ajutorul conjuncțiilor coordonatoare: *Ce e rău și ce e bine Tu te-ntreabă și socoate.* (M. Eminescu, *Poezii*, p. 151)

- la raportul de subordonare, manifestat la nivelul propoziției, joncțiunea se realizează prin prepoziții sintactice și perifrastice, iar prepozițiile, fiind mărci ale cazului, joncțiunea se asociază cu flexiunea. La nivelul frazei, joncțiunea se realizează prin conjuncții subordonatoare și celelalte părți de vorbire cu valoare de jonctive. Joncțiunea apare de asemenea la raportul mixt, eventual asociat cu pauza și cu intonația. Se realizează cu ajutorul unei conjuncții coordonatoare și al unui element subordonator în frază.

- la raportul intermediar-explicativ, unde se realizează cu ajutorul conjuncțiilor mixte: *că, căci* etc.

Nu ne părăsi, măria ta! Căci te-am văzut cine ești în furtuni și în primejdii. (M. Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă*, p. 159);

- La raportul intențional (de incidență), dacă admitem că există propoziții incidente "legate"¹⁷¹ (care încep cu un element coordonator/ subordonator):

*Vede, **cum se pare**, altfel lucrurile.*

Orientarea glosematică impune în știința limbii identitatea conceptuală a termenilor *determinare și dependență unilaterală*¹⁷². În această concepție, *determinarea* este o funcție sau o relație dintre un determinat (o constantă) și un determinant (o variabilă), relație funcțională în diverse compartimente ale structurii lingvistice (între normă și uzaj, la nivel morfosintactic). L. Hjelmslev face distincția necesară dintre *conținutul* relației determinat (termen primar) determinant (termen secundar), manifestat într-o determinare orientată dinspre termenul secundar spre termenul primar și *expresia* acestei relații -

Recțiunea - ca determinare cu orientare opusă (dinspre termenul primar spre termenul secundar)¹⁷³. Prin corelarea conceptului hjelmslevian de *dependență unilaterală* cu teza complementarității, a condiționării reciproce la nivel sintactic, considerăm că *determinarea* este o categorie sintactică operantă în organizarea ansamblului de relații ierarhice care se stabilesc într-o comunicare (vezi *infra*), categorie cu o sferă mai largă, ce depășește limitele determinării nominale. Conținutul categoriei determinării sintactice fundamentează și explică delimitarea și orientarea referinței¹⁷⁴ unui element de natură nominală sau verbală. Consecința funcționării procesului de

¹⁷¹ Vezi Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1139

¹⁷² Hjelmslev, *Essais*, p. 54. 107

¹⁷³ *Idem*, p. 156-157. Remarcăm faptul că recțiunea presupune dependența unilaterală, dar reciproca nu este valabilă datorită existenței dependențelor unilaterale nerecționale (marcate prin aderență). Vezi și E. Ionescu, *Manual de lingvistică generală*, Ediția a II-a revizuită, Editura AII, București, 1997, [= Ionescu, *Manual*], p. 164 și *ELR*, p. 475.

¹⁷⁴ Coșeriu, *Determinare*, p. 209

determinare (nominală și/sau verbală) este saturarea semantică și referențială¹⁷⁵ a celor două componente fundamentale în enunț: nume și verb.

Dacă forma de manifestare a *determinării nominale* (de tip sintactic) se concretizează în *funcția unică* de atribut generată de raportul de subordonare față de nume, prin analogie, putem admite că *determinarea verbală* (de tip sintactic) are drept rezultat un *grup de funcții*¹⁷⁶ generate prin subordonare față de verb (regent verbal). Sintagmele *determinare nominală/verbală* relevă o dinamică a relației *nume/verb* (T) - determinant (T) desfășurată de la periferie spre nucleul grupului (cap de grup)¹⁷⁷, care dinamică polarizează în jurul nucleului suma *indistinctă* din punct de vedere sintactic a elementelor utilizate de vorbitor pentru individualizarea semantică. Concretizarea sintactică a determinărilor numelui/verbului particularizează prin funcții sintactice (atribut/complement sau circumstanțial) dinamica relației opuse, T-T, care permite specialistului descrierea și subcategorizarea sferelor indistincte mai sus menționate. Din această perspectivă se justifică, terminologic, apelul la sintagmele *determinare atributivă*, respectiv *determinare completivă* sau *circumstanțială*.

Conceperea determinării ca o rețea de relații inter/intrasistemice se poate extinde și asupra determinării ca «individualizare semantică» prin sintaxă. Corolarul acestei extrapolări este renunțarea la reducția terminologică hjelmsleviană (relația de determinare nu vizează, așadar, exclusiv relațiile ierarhice). Pornind de la premisa că *orice relație* (raport) „presupune **pierderea**, într-o măsură mai mică sau mai mare, **a independenței**”¹⁷⁸ (s. ns.) termenilor antrenați, apreciem ca superlativă teza funcționării determinării prin intermediul **tuturor** raporturilor¹⁷⁹ sintactice admisibile - inerentă, coordonare, subordonare, dublare, apozitiv, mixt, intențional, explicativ (vezi *infra*).

Sintetizând, extensiunea noțiunii de *determinare în sintaxă* vizează ansamblul *relațiilor de orice tip* dintre componentele enunțului (nu numai cele ierarhice), iar intensiunea determinării o constituie fiecare dintre realizările sintactice ale acestor relații care reflectă raporturile sintactice (și, desigur, consecințele funcționării lor în enunț, adică, generarea /nongenerarea funcțiilor sintactice).

§11. Raportul de inerentă

Determinarea, ca proprietate a tuturor raporturilor sintactice, aspect sesizat încă de T. Cipariu, care găsea că „dependențe se pot zice preste tot încă și predicatul cu referință la subiect” (Cipariu, *Opere*, p.273), acționează și asupra funcțiilor de subiect și de predicat.

În antichitate, dihotomiei logice subiect-predicat îi corespundea distincția nume-verb, cel de-al doilea neavînd înțeles independent: „el este semnul a ceva spus despre altceva”¹⁸⁰ *Gramatica de la Port-Royal* preia distincția subiect-predicat (numit atribut) în cadrul aceleiași ierarhizări: determinat - determinant¹⁸¹. În orientările mai noi, clasificarea cu caracter universal, pe baze logice, după ranguri, a termenilor conferă statut de supraordonat (determinat) subiectului (ca și obiectului) în opoziție cu *verbul* (determinant, de rangul doi)¹⁸² sau cu predicatul care „definește și specializează elementele de rangul întâi”¹⁸³. Raportul determinat-determinant este susceptibil de a constitui criteriul de definire funcțională a părților de vorbire, într-o perspectivă morfosintactică: un cuvînt este adjectiv pentru că *determină* totdeauna un substantiv; adverbul nu poate *determina* decît un adjectiv (sau un verb)¹⁸⁴ (s.ns); verbul nu se concepe fără subiect și subiectul fără o determinare verbală¹⁸⁵.

¹⁷⁵ J. Moeschler, Anne Reboul, *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Editura Echinox, Cluj, 1999, [= DEP], p. 340.

¹⁷⁶ Dimitriu, *Tratat*, I, p. 341

¹⁷⁷ *DSL*, p. 88-89.

¹⁷⁸ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 372

¹⁷⁹ Ferdinand de Saussure, în *Curs*, p. 139 vorbește despre *solidarități sintagmatice* rezultate din faptul că „aproape toate unitățile limbii depind fie de ceea ce le înconjoară în lanțul vorbit, fie de părțile succesive din care se compun ele însele”; o observație similară se relevă în gramatica românească mai veche: T. Cipariu avansa ideea că „încă stricte luînd, toate cuvintele propoziției se pot considera ca dependenți unul de altul, pentru că toate stau în oarecare referință unul către altul, spre a forma totalitatea cugetului și a propoziției.” (Cipariu, *Opere*, II, p. 274)

¹⁸⁰ Aristotel, *Organon* I, Editura Științifică, București, 1957

¹⁸¹ *NDEȘL*, p. 292.

¹⁸² Jespersen, *Syntaxe*, p. 205.

¹⁸³ Jespersen, *La philosophie de la grammaire*, Les Editions de Minuit, Paris, 1971, [=Jespersen, *La Philosophie*], p. 197.

¹⁸⁴ Bally, *Linguistique*, p. 14

¹⁸⁵ *Ibidem*.

Școala pragheză atribuie același rol primar substantivului în nominativ ca nucleu sintactic în opoziție cu adjectivul și cu verbul, care sînt secundare¹⁸⁶. Relația subiectului ca regent pentru termenul predicativ (verbal) subordonat este acceptată și de alți lingviști străini din secolul al XX-lea¹⁸⁷.

Teza contrară, a determinării predicatului de către subiect, este susținută de unii cercetători structuraliști¹⁸⁸ sau de orientare generativistă¹⁸⁹ care conferă *verbului* rolul de nucleu de care depind nu numai complementele, ci și subiectul («complement»¹⁹⁰ obligatoriu): *actanții și circumstanțele* (la L. Tesniere) sau *sateliții (expansiunile)* la A. Martinet (*Syntaxe*, p. 112).

În gramatica generativ-transformațională, grupul subiectului și grupul predicatului din structura de adîncime se află la același nivel, ceea ce înseamnă că există o simetrie în relația dintre subiect și predicat (cores-punzîndu-i în gramaticile tradiționale funcțiile rezultate pe

baza raportului de inerentă).¹⁹¹ Teoria cazurilor, deși acordă înfîietate verbului, după modelul valențelor lui Tesniere, acceptă că există o anumită ierarhie în alegerea subiectului (cazul agentiv are prioritate asupra instrumentalului, iar instrumentalul este superior obiectivului) și, atunci cînd în structura de adîncime apare o singură categorie cazuală, aceasta funcționează ca subiect în structura de suprafață.

Valoare de adevăr, li se poate conferi teoriilor care au o perspectivă logico-semantică și filozofică asupra acestei probleme: subiectul, ca punct de plecare în gîndire (numit și *temă*¹⁹², fără însă ca tema să coincidă cu funcția sintactică de subiect) este preeminent ierarhic, din perspectivă ontică și gnoseologică, predicatului (punctul de sosire, *renta*); dar, prin determinarea realizată de predicat se actualizează caracteristicile semantice ale subiectului, ceea ce înseamnă că „subiectul are abia în predicat determinația sa expresă și conținutul său; de aceea, pentru sine, subiectul nu este decît o simplă reprezentare sau un nume gol... Ce este subiectul se spune abia în predicat”¹⁹³. Cu alte cuvinte, împărtășim opinia specialiștilor care susțin că predicatul are rolul de a actualiza *virtue mele*¹⁹⁴ de la nivelul subiectului în calitate de *determinant semantic*¹⁹⁵ al acestuia, iar, pe de altă parte, se constituie în factor primordial pentru realizarea comunicării și pentru organizarea enunțului. Precizăm că aserțiunea noastră are în vedere propozițiile-tip (prototipul de propoziție), în care subiectul și predicatul sînt realizate pozitiv, nu și propozițiile analogice (monomembre). Reflectarea sintactică a echilibrului logico-semantic dintre cele două elemente esențiale ale propoziției - subiectul și predicatul - se concretizează în constituirea «lanțului elementar» al unei comunicări minime pe baza raportului sintactic de inerentă. Din perspectiva locutorului, subiectul este un termen autonom semantic¹⁹⁶, întrucît sensul său nu este subordonat sensurilor altor componente, neconstituindu-se deci în determinant; subiectul reprezintă „cunoașterea asumată”, în timp ce predicatul este „cunoaștere în devenire”¹⁹⁷. De aici nu rezultă, însă, că la nivel sintactic putem vorbi de crearea unei ierarhii de tip

¹⁸⁶ Vezi S. Stați, *Teorie și metodă în sintaxă*, Editura Academiei, București, 1967, f=Stati, TMSJ, p.50.

¹⁸⁷ R. Jakobson, *A la recherche de l'essence du langage*, în "Diogene", 1965, nr. 51, p. 29 ș. a.

¹⁸⁸ Tesniere, *Elements*, p. 104 ș. a.

¹⁸⁹ N. Chomsky, în Chomsky, *Cunoașterea*, p. 68, apreciază că există o simetrie în relația subiectului și obiectului cu verbul tranzitiv, dar în teoria sa mai nouă se precizează că „rolul semantic al subiectului este determinat compozițional în funcție de sensul unității V-GN”, p. 69.

¹⁹⁰ Vezi Pană Dindelegan, *Sintaxa*, p. 18, W. L. Chafe, *Meaning and the Structure of Language*, Chicago-London, The University of Chicago Press, 1970, [= Chafe, *Meaning*], p. 97: „It is the verb which dictates the presence and character of the noun.” Pentru orientarea semantică, vezi și J. A. Katz /J. Fodor, *The Structure of Language Readings in the Philosophy of Language*, MIT, Prentice-Hall, New Jersey, 1964, p. 511.

¹⁹¹ Ch. Fillmore, *The Case for Case*, în *Universals in Linguistic Theory*, New York, 1968, [=Fillmore, Case], p. 24.

¹⁹² Vezi Lyons, *Introducere*, p. 375-378 ș. a.

¹⁹³ G. W. F. Hegel, *Enciclopedia științelor filosofice. Partea I. Logica*, Editura Academiei, București, 1962, p. 299.

¹⁹⁴ Utilizăm termenul *virtue me* cu o accepție mai largă decît la B. Pottier (seme ce justifică mecanismul conotației), aceea de *restricție selectivă*, din gramaticile generative. Vezi Jerrold Katz și Jerry Fodor, *Structura unei teorii semantice*, în *Antologie de semantică*, București, 1976, p. 325-404 și Cîrâc, *Introducere*, p. 188..

¹⁹⁵ În convergență cu opinia noastră se situează și aserțiunea că „individualizarea sintactică a substantivului” subiect se poate realiza *indirect* prin intermediul copulei: *Studentul este eminent*. (Ana Măria Minut, *Morfosintaxa verbului în limba română veche*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2002, p. 171).

¹⁹⁶ Vezi și Cipariu, *Opere*, II, p. 273, unde se susține că „singur subiectul se poate considera ca mai nedependente de la celelalte cuvinte, fiindcă el este piatra fundamentală a propoziției.”

¹⁹⁷ Oprea, *Filozofia*, p. 60

supraordonat/ subordonat în cazul raportului dintre subiect și predicat: cei doi termeni se implică reciproc, în mintea vorbitorului subiectul fiind gândit împreună cu predicatul său și invers. Corolarul terminologic al acestei asumptii este respingerea sintagmelor utilizate în gramaticile românești (și străine) - raport de interdependență¹⁹⁸ (dependența reciprocă, *dependență* fiind sinonim cu *subordonare*), dependență bilaterală¹⁹⁹, interdependență bilaterală²⁰⁰, guvernare reciprocă²⁰¹ - în favoarea sintagmei mai adecvate conținutului raportual - *raport de inerentă*. Raportul de inerentă se individualizează numai la nivelul propoziției bimembre, deoarece în limitele acestei unități cele două părți de propoziție principale sînt realizate pozitiv. «Conținutul» raportului de inerentă - *implicarea reciprocă* a celor două părți de propoziție principale (cu importanță egală în propoziție) - și «forma» specifică (acordul asociat cu flexiunea) asigură distincția acestui tip de raport de celelalte (subordonare²⁰², coordonare²⁰³ etc).

Opinii divergente (de natură teoretică și termino-logică) apar în legătură cu realizarea funcției de subiect la nivelul frazei. Stabilirea statutului de propoziție subordonată/inerentă/ interdependentă care rezultă din raportul sintactic în care intră cu predicatul, cunoaște două soluții în lucrările de specialitate. Cercetătorii care consideră că raportul dintre propoziția subiectivă și predicat este identic cu cel stabilit între subiect și predicat admit că propoziția în discuție nu este subordonată, pe baza argumentelor de natură semantică - regenta are un conținut insuficient²⁰⁴ -sau formală- predicatul propoziției (regente) se acordă cu predicatul subiectivei²⁰⁵. Semnalăm, pe de o parte, o inconsecvență termino-logică-propozițiile sînt „inerente” / „interdependente” față de *regentă* (regenta este superioară ca importanță în raport cu propoziția subordonată), iar, pe de altă parte, apelul la un argument care nu vizează exclusiv situația în care apare o propoziție subiectivă: conținutul insuficient al regentului caracterizează și subordonarea complementului direct, indirect și a propozițiilor corespunzătoare (vezi *infra*).

Apreciem că, principal, pe baza *formei* raportului dintre subiectivă și regentă, marcat prin jonctive subordo-natoare, propoziția în discuție poate fi considerată o *propoziție secundară*. Din perspectivă logico-semantică, dacă subiectul este punctul de plecare în gândire și predicatul *realizează* determinarea semantică a acestuia, relație transpusă la nivel sintactic prin raportul de inerentă, la nivelul frazei se constată două situații relative la subiectivele «conjuncționale»²⁰⁶ care urmează regentei în «topica dominantă obiectivă» și, respectiv, la subiectivele «pronominale» care precedă regenta în aceleași condiții ale topicii obiective. Subiectivele conjuncționale (*Se știe că a greșit.*) nu corespund, în principiu, subiectului care ar trebui să fie gândit simultan cu predicatul, întrucît unele dintre ele sînt obținute dintr-o structură de adîncime cu bază tranzitivă, prin transformări succesive²⁰⁷ (*Cineva știe că a greșit* *Se știe de către cineva că a greșit.* => *Se știe că a greșit*); în plus, nu impun restricții formale predicatului în măsura în care le-ar impune subiectul corespunzător (compară: *Se știe acest lucru.* *!Se știu aceste lucruri*, cu *Se știe că a greșit și că nu-și cere scuze.*).

Correspondența semantică a propoziției subiective «pronominale» cu subiectul regentei nu poate fi decît aproximativă, din cel puțin două rațiuni: conținutul *propoziției* subiective este relativ mai amplu decît al noțiunii subiectului (parametru comun tuturor subordonatelor), pe de o parte, iar, pe de altă parte, dat fiind faptul că o propoziție (fie ea și subordonată) conține, în principiu, propriul subiect, (*Cine seamănă vînt, culege furtună.*) considerăm că *acesta* este gândit împreună cu predicatul

¹⁹⁸ Hjelmslev, *Prolegomenes*, p. 38, Șerban, *Teoria*, p. 87, Diaconescu, *Sintaxa*, p.254, Irîmia, *GLR*, p.369 ș.a

¹⁹⁹ Diaconescu, *Sintaxa*, p. 254, Guțu-Romalo, *Sintaxa*, p. 38-45.

²⁰⁰ Robu, Iordan, *LRC*, p. 555

²⁰¹ Chomsky, *Cunoașterea*, p. 174.

²⁰² Pentru o discuție a raportului dintre subiect și predicat în cadrul subordonării, vezi Iordan, *LRC*, p. 534, Drașoveanu, *Teze*, p. 205-208.

²⁰³ Vezi, pentru aprofundarea problemei, Dimitriu, *Tratat*, II, p.1 147. sqq.

²⁰⁴ Ecaterina Alexandrescu, *Cu privire la unele probleme ale propozițiilor subiective, predicative și regentele acestora*, în LL, XV, 1967, p. 167 ș. a.

²⁰⁵ Stați, *Elemente*, p. 143-144.

²⁰⁶ Adoptăm, convențional, clasificarea subiectivelor realizată de Ecaterina Teodorescu, *Propoziția subiectivă*, Editura Științifică, București, 1972, [Teodorescu, *Propoziția*], p. 35.

²⁰⁷ Gabriela Pană Dindelegan, *Sintaxa transformațională a grupului verbal în limba română*. Editura Academiei, București, 1974, [= Pană, *Sintaxă*], p. 90.

corespunzător (*Cine seamănă vînt*), urmînd ca printr-o operație ulterioară conținutul întregii propoziții subiective să se raporteze la predicatul regentei.

Pe baza acestor argumente, de natură formală și semantică, apreciem că este mai judicioasă opinia conform căreia propoziția subiectivă (și, *mutatis mutandis*, propoziția predicativă) este o propoziție secundară care *determină* regenta; anticipativ, considerăm justificată ideea funcționării unei determinări de tip *subiectiv* și, respectiv, *predicativ*.

În legătură cu *forma* raportului de inerentă, apreciem că marca cea mai frecventă este acordul gramatical în categoriile gramaticale comune (persoana și numărul), asociat cu flexiunea, dacă avem a face cu prototipul de propoziție: *Studentii citesc*. La predicatele realizate prin forme verbale invariabile²⁰⁸, acordul este blocat, marca fiind juxtaupunerea: *Venind el, noi am plecat*.

Inerenta, într-o propoziție cu predicat nominal sau compus se marchează și prin joncțiune, realizată de verbul copulativ, respectiv semiauxiliar. *El este onest. El poate înțelege. El poate fi onest*. La numele predicativ poate fi antrenat în acord genul, numărul și/sau cazul (vezi *infra*). Pauza și intonația, asociate cu acordul-la predicatul nominal, sau în absența acordului sînt alte mărci ale inerentei:

Religia-o frază de dîșii inventată. (M. Eminescu, *Opere*, p. 47);

Ea, un înger ce se roagă.

El, un demon ce visează. (M. Eminescu, *Opere*, p. 41).

Cu o frecvență redusă, topica poate avea rol dezambiguizator în distingerea unui termen al raportului de inerentă-subiectul, de un alt termen al aceluiași raport -numele predicativ sau al subordonării cu care este omonim funcțional: *Haina face omul; Dușmanul era leahul*.

Avînd în vedere concretizarea predicatului prin interjecție, adoptăm²⁰⁹, în acest caz, opinia conform căreia neexistînd nici un element formal care să indice inerenta, marca raportului sintactic în discuție este sensul verbal echivalent al interjecției. *Iată-l (Privește-l)*.

§12. Raportul de subordonare

Raportul de subordonare, numit și de dependență unilaterală, constituie, pentru unele²¹⁰ orientări în cerce-tarea lingvistică, relația fundamentală (de tip sintagmatic). În lingvistica românească se operează cu conceptul de subordonare de la gramatica lui Cipariu²¹¹. Subordonării i se atribuie valoarea de relație internă propoziției sau frazei (textului²¹²), presupunînd un termen regent și unul subordonat, cu ranguri diferite în realizarea conexiunii, în sensul că primul, termenul regent, nu presupune existența celui de-al doilea (în principiu).

În raportul de subordonare dintre regent și subordonat, subordonatul este omisibil dar regentul este nonomisibil. Rezerva enunțată de noi în descrierea raportului de subordonare are în vedere situațiile în care termenul secund este nonomisibil²¹³. *XnAm văzut cununa* elementul *cununa* constituie în relație cu regentul un termen noncontingent (obligatoriu) pentru realizarea unei comunicări suficiente, ca și *de soare* și *de cale* din *Porni mînat de soare și înghițit de cale* (I. Barbu, *Poeme*, p. 113) și *din bețe, în doage* din *Hai, dați din bețe și din doage* (I. Barbu, *Poeme*, p. 120) sau *pe masă* din *Cartea este pe masă*.

În legătură cu raportul de subordonare, se impun cîteva precizări asupra modului de manifestare a relației și asupra calității polilor conexați. Dacă raportul sintactic de subordonare se manifestă în planul comunicării propriu-zise și implică părți secundare de propoziție (propoziții, substitute de propoziție sau de frază) și anumite unități gramaticale, putem considera că punctul de plecare a relației preexistă (este latentă) în unitatea gramaticală regentă și că atinge punctul de sosire în prezența părții de propoziție (propoziției) secundare, contribuind la structura unității de rang superior (propoziția, respectiv fraza).

²⁰⁸ Cf. Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1159

²⁰⁹ *Ibidem*, p. 1160.

²¹⁰ N. Ruwet, *Introduction a la grammaire generative*, Paris, Pion, 1967, p.401

²¹¹ Cipariu, *Opere*, II, p.269.

²¹² Coșeriu, *Text*, p.223-225 ș. a.

²¹³ Vezi Rodica Nagy, *Determinare*, p. 79 sqq.

Considerăm că se poate vorbi de subtipuri ale raportului de subordonare:

1. subordonare (dependență) unilaterală - în cazul complementului și circumstanțialului;
2. dublă subordonare (dependență) simultană, *echipolentă* și *non-echipolentă* - în cazul unor părți de propoziție secundare cu elemente regente diferite (situația atributului circumstanțial și, cu unele particularizări, a circumstanțialului sociativ, cumulativ, opozițional, comparativ și de excepție); dacă este identic, în fiecare caz, *conținutul* raportului (regentul și/sau regenții domină partea secundară de propoziție), iar *mărcile* se circumscriu sferei generale a „formeii” raportului de subordonare (recțiunea, flexiunea, joncțiunea, topica, pauza, intonația, acordul, aderența) rezultă că nu avem a face cu raporturi distincte, ci cu același tip de raport, cu un singur punct de plecare, în primul caz (*complement/circumstanțial*) și cu două puncte de plecare în cazul atributului circumstanțial, complementului comparativ etc.

Calitate de regent are o parte de vorbire (nume, verb și echivalente) sau o parte de propoziție (predicatul, regent pentru propoziția subiectivă).

Mărcile subordonării sînt specializate în funcție de nivelele la care se manifestă (exclusiv în propoziție și în frază), acoperind toate tipurile posibile (vezi *supra*). În propoziție, funcționează ca mărci ale subordonării:

-flexiunea, asociată cu recțiunea, cînd părțile de propoziție secundare se exprimă prin părți de vorbire flexibile (complement direct neprepozițional, complement indirect în dativ, complement intern, atribute în genitiv și în dativ neprepoziționale, unele circumstanțiale neprepoziționale):

*Am căzut în păcatul **trufiei**,*

*lartă-**mi-l mie**,*

E uman,

*Ia-**ți** ochii și de la celelalte păcate.* (Marin Sorescu, *Puntea*, p. 99);

*Casa de la oraș, împreună cu mobilele ei franțuzești, care costaseră **o avere**, fusese de mult ipotecată.* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 35);

-flexiunea și acordul, cînd părțile de propoziție secundare se concretizează în adjective (atributul și atributul circumstanțial); dacă adjectivele sînt invariabile,

flexiunea și acordul sînt blocate (rochie roz, vine *ferice*):

*Au găsit resurse **extraordinare***

*Ca să lupt cu noaptea **cea veșnică***

*În chinuri numai de ei **știute**.* (Marin Sorescu, *Puntea*, p. 26);

*Și Fibula a înaintat **neobservată** spre inima Umilitului...* (Șt. Bănulescu, *Cartea*, p. 262);

-flexiunea, asociată rar cu topica, exclusiv în cazul omonimiei nominativ/acuzativ, la substantivele, considerăm noi, individualizate morfologic (prin articol hotărît), *animate* sau *inanimate*:

*Părinții iubesc **copiii**/ Haina face **omul**.*

-joncțiunea prin prepoziții sintetice/perifrastice, asociată cu flexiunea (atribut, complement direct/indirect, circumstanțiale, atribute circumstanțiale):

*Hai, iubită, **din poeme***

Vom fugi cu pas de iele

Intr-o margine de vreme. (N. Stănescu, *Argotice*, p. 71);

*L-am luat **drept director**.*

-flexiunea, asociată cu juxtapunerea la funcția exclusiv expresivă a dativului/acuzativului etic²¹⁴:

*Nu-**mi** veni cu scuze. **Le** are cu matematica.*

-aderența (care este, în opinia noastră, marca subordonării în propoziție manifestă în absența constrîngerilor formale impuse de regent²¹⁵, la părțile de vorbire neflexibile-adverbul, în calitate de circumstanțial (determinant facultativ, în principiu) și «pseudoadverbele emfatic»²¹⁶ cu funcție exclusiv expresivă:

²¹⁴ Cf. Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1195.

²¹⁵ Vezi și DSL, p. 22.

²¹⁶ La Dimitriu, *Tratai*, II, p. 1195, în acest caz se acceptă că *juxtapunerea* este marca subordonării, și nu aderența.

*Dar ei au pornit **mai departe**, tot **mai departe***

*Și inimile lor fulgerau, **din când în când**.* (N. Stănescu, *Argotice*, p. 107);

*Am trecut **și** eu prin fața peșterii tale.* (Marin Sorescu, *Puntea*, p. 86);

***Parcă** mă simt vinovat de ceva*

Și-ar trebui să mă căiesc amarnic. (Marin Sorescu, *Puntea*, p. 80);

-pauza și intonația, în cadrul juxtațunerii, marcînd redundant subordonarea, țin asociere cu celelalte mărci (aderența, la circumstanțialele adverbiale, joncțiunea cu prepoziții etc):

***Peste cîteva zile**, trecu, **dis-de-dimineată**, cu blana de samurpe umeri, **prin fața prăvăliei** lui Gheorghe.* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 209).

În frază, subordonarea dispune de un inventar redus de mărci, joncțiunea fiind marca tipică. Sfera joncțiunii include conectivele subordonatoare în frază - conjuncții, pronume (adjective) și adverbe relative, interogative, nehotărîte și este asociată sau nu cu pauza și cu intonația:

*Un fir de praf **de** voi fi*

Și tot voi înnebuni universul

(Și el, săracul, în veșnică fugă)

Cu această nenorocită a mea Neliniște a plecării. (Marin Sorescu, *Puntea*, p. 80);

***Cînd** ai plecat*

Dintr-un megafon răgușit

Curgea o romanță. (N. Stănescu, *Argotice*, p. 107);

*Am păstrat un suflet **de care** n-a avut nimeni nevoie...* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 209).

Rar, joncțiunea în frază are o dublă materializare morfologică, prin *pronume* relative precedate de *prepoziții* (antrenînd și flexiunea) sau prin adverbe relative însoțite de prepoziții:

*Nu știu **pe cine** să chem. Știu **de unde** vine.*

La subordonarea substitutului de propoziție în frază, joncțiunea se concretizează exclusiv în conjuncții:

*Poate că nu iubește niciodată pe cine trebuie, sau poate **că** da.* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 234).

§13. Raportul de coordonare

Raportul de coordonare este prezent la nivelul fiecărei unități sintactice, cu excepția substitutului de propoziție sau frază și a sintagmei: raportul de coordonare apare în interiorul unei părți de propoziție (subiect sau nume predicativ multiplu) sau al sintagmei, în interiorul unei propoziții, între părți de propoziție de importanță egală, în interiorul frazei (între propoziții) și între fraze de aceeași importanță în cadrul nivelului căruia aparțin, textul.

Neomogenitatea raportului de coordonare, problemă abordată pe larg de către sintacticienii români cunoaște variate rezolvări: s-a propus delimitarea a două (coordonarea și coordonarea alternativă)²¹⁷ pînă la șase tipuri de coordonare²¹⁸ (copulativă, disjunctivă, alternativă, adversativă, opozitivă, cumulativă).

Mărcile raportului de coordonare sînt mai puțin controversate, în sensul că se admite că joncțiunea (prin conjuncții coordonatoare), juxtațunerea, asociate cu pauza și intonația constituie, în general, forma raportului în discuție (deosebiri se constată în legătură cu inventarul jonctivelor, eventual).

În funcție de legătura dintre unitățile coordonate și în funcție de elementele jonctive ce marchează coordonarea, optăm, fără alte detalii (vezi, pentru comentarii, Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1162) pentru patru tipuri de coordonare, cu omogenitate relativă, în care se pot identifica subtipuri: *copulativă, disjunctivă, adversativă, conclusivă*.

Coordonarea copulativă se realizează între unități al căror conținut semantic se asociază și are frecvența cea mai mare²¹⁹ în limbă. La coordonarea copulativă a părților de propoziție se relaționează conținutul noțional al acestora (căruia îi corespunde *în realitate* o asociere), iar la coordonarea

²¹⁷ Iordan, Robu, *LRC*, p. 554

²¹⁸ Vezi Iritnia, *GLR*, p. 494.

²¹⁹ Cf. Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1168.

propozițiilor se conexează conținutul comunicărilor de aceeași importanță, pe baza compatibilităților semantice ale nucleelor predicative:

Admira florile și arborii.

Citește și scrie.

Se pot coordona copulativ, în propoziție, elementele componente ale subiectului multiplu, ale numelui predicativ multiplu sau ale părților de propoziție complexe:

Mama și tata n-au avut niciodată ochi s-o vadă pe Marina... (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 271);

De ce-șifi trist?

Că pacea duioasă și blajină

Mă duce ca o luntre prin liniști de lumină. (T. Arghezi, *Cele mai frumoase poezii*, p. 82);

Biserica-n ruină

Stă cuvioasă, tristă, pustie și bătrână. (M. Eminescu, *Cele mai frumoase poezii*, p. 53).

În frază, coordonarea copulativă apare între propoziții de aceeași importanță (principale, intermediare-explicative, secundare) sau între substitute de propoziție:

Eu ridic pumnul

Mă uit la le

Și încep să urlu. (Marin Sorescu, *Puntea*, p. 44);

Dacă se coordonează două sau mai multe fraze (sau substitute), în cadrul textului, coordonarea vizează propozițiile de bază, principale, în principiu:

Colții albi mi i-a înfipt în față,

M-a mușcat leoaica, azi, de față.

Și deodată-n jurul meu, natura

Se făcu un cerc, de-a dura,

când mai larg, când mai aproape,

ca o stigere de ape.

Și privirea-n sus își ni... (N. Stănescu, *Cele mai frumoase poezii*, p.47).

Mărcile coordonării copulative integrează joncțiunea prin conjuncțiile *și*, *și cu*, *cu*²²⁰, *împreună cu*²²¹, *precum și*, *ca și*, *atât...cât și*, juxtapunerea, pauza și intonația. Comutabilă, în general, cu juxtapunerea, joncțiunea de tip copulativ este uneori obligatorie, în cadrul unor sintagme («părți de propoziție cu determinare obligatorie») care indică adițiunea, intensitatea, intervalul etc. (*A venit la două și jumătate/Și plouă, și plouă/Între tine și ceilalți...*).

În cadrul raportului de coordonare se recunoaște o subspecie a relației copulative, numită raport *cumulativ*²²², marcat prin elemente corelative (*nu numai că ...ci și; nu numai că... ...dar și*), care, chiar dacă au în structură un element subordonator (că), marchează coordonarea adversativă:

Nu numai că n-a venit, **dar** nici nu m-a susținut

Coordonarea *disjunctivă* se realizează, de obicei, între doi termeni, conținutul unuia excluzându-l (din perspectiva vorbitorului) pe al doilea (excepțiile vizează antrenarea mai multor termeni: *fie azi, fie mâine, fie anul viitor*). Neomogenitatea coordonării disjunctive, sesizată de specialiști²²³, constă în manifestările nuanțate ale ideii de excludere: 1) excluderea este uneori *propriu-zisă, logică*²²⁴ - *Mergi sau nu mergi?*; 2) *atenuată* («diminuată»), văzută ca ipoteză - *Nu se știe dacă vine ploaie sau nu*; 3) excludere *minimă*, apropiată de ideea de asociere - *Au venit trei sau patru studenți*. (În care disjuncția are și calitate de marcă a aproximației). Mărcile coordonării disjunctive sînt joncțiunea prin conjuncții coordonatoare disjunctive: *sau, ori, fie, dacă nu cumva, au* (din limba veche, de unde a trecut în limba literară²²⁵) și rar, pauza și intonația (*Rîzi, plîngi, mi-e egal*).

²²⁰ Prepoziția *cu*, ca și perifrază *și cu*, convertită în conjuncție, conservă capacitatea de recțiune, impunînd cazul acuzativ numelui care succede, încît, în cazul subiectului binar, de exemplu, cele două elemente au ranguri cazuale diferite: nominativ și acuzativ.

²²¹ Aurelia Merlan, în *Sintaxa*, p. 187, arată că, în cazul raportului semantic de simultaneitate, conjuncțiile *cu*, *și cu*, *împreună cu* marchează valoarea asociativă a raportului de coordonare copulativă.

²²³ Vezi Merlan, *Sintaxa*, p. 188

²²⁴ Merlan, *Sintaxa*, p.202 ș. a.

²²⁵ Vezi Dimitriu, *Tratat*, II, p.1173

Apare cu frecvență redusă în interiorul unei părți de propoziții (multiple):

Unul sau altul va găsi o soluție.

Are frecvență mare în interiorul frazei, între două propoziții sau substitute de propoziții de aceeași importanță:

*Mă voi duce ca să văd ce-i de făcut, **ori**, dacă n-am să pot, îl voi ruga pe amicul meu să rezolve această situație.*

Coordonarea disjunctivă se manifestă și în cadrul textului, între două fraze:

*Voi încerca să găsesc o soluție. **Sau** voi renunța la ideea la care țin.*

Coordonarea adversativă se realizează obligatoriu în doi termeni, conținutul celui de-al doilea termen opunându-se, fără a-l exclude, din punctul de vedere al vorbitorului, conținutului primului termen. Mărcile coordonării adversative sînt joncțiunea prin conjuncțiile sintetice *iar* (care semnalează gradul minim de opoziție, apropiat de noțiunea de asociere), *dar*, *însă*, *ci* (pentru indicarea gradului maxim de opoziție), neologicul *or* și prin conjuncțiile perifrastice *doar că*, *numai că*, *numai cît*, *decît*²²⁶ (în frază), asociată cu pauza și cu intonația. Coordonarea adversativă se întâlnește rar în interiorul unei părți de propoziție:

El este inteligent, dar meschin.

*Parcă e nițel cam **amară**, dar bună.* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 271);

Apare rar în interiorul propozițiilor, între părți de propoziție secundare, dar mai frecvent în interiorul frazei, între două propoziții sau substitute de propoziție de aceeași importanță, sau între două fraze, un substitut de propoziție/frază și o frază, în cadrul textului:

*Se băteau că lupii de la oase, **dar** iată că s-a sculat dintre ei unul din Ghizi. Și de aceea cu scîrba nici gîndesc acum la ceasul ce vine, căci poate să mor și n-am aflat de ce am trecut prin lume. **Ci** poate n-oi muri și-oi afla.* (M. Sadoveanu, *Romane*, p. 327);

*Da, **dar** ceea ce spui tu este mai puțin important.*

Coordonarea conclusivă se realizează obligatoriu între doi termeni, conținutul celui de-al doilea termen reprezentînd *urmare* sau *concluzia* conținutului primului termen. Ideea de „urmare” se realizează la nivel sintactic prin coordonare conclusivă între termeni de importanță egală, dar și prin subordonare, în două ipostaze, opinăm noi: la subordonarea consecutivă (echivalență sesizată începînd cu gramatica lui Tiktin²²⁷) și la subordonarea complementului intern și a unor componente directe («rezultative»), care indică în maniere diferite consecința, rezultatul acțiunii.

Marca principală este *joncțiunea* cu ajutorul conjuncțiilor coordonatoare conclusive: *deci*, *așadar*, *prin (ca) urmare*, *în concluzie*, *în consecință*, pauza și intonația. Uneori, juxtapunerea, asociată cu pauza și cu intonația, marchează raporturi sintactice ambigue: de coordonare conclusivă (*Ai venit, ai aflat.*) sau de subordonare (*Dacă ai venit, ai aflat.*).

Coordonarea conclusivă apare foarte rar la nivelul unei părți de propoziție și, rar, în interiorul propoziției deoarece presupune un raționament, care se actualizează prin structuri sintactice de dimensiuni ample:

*Cu toate că de obicei profesorul sosește la ora opt, **deci** punctual, astăzi totuși a întârziat.* Cel mai frecvent, raportul de coordonare conclusivă apare în interiorul frazei sau între fraze, în cadrul textului:

*Îmi zicea din ce în ce mai des că robotind oricît nu va ajunge niciodată să aibă și el ceva. **Așadar** va trebui să fie veșnic slugă pe la alții, să muncească spre a îmbogăți pe alții.* (Marin Preda, I, p. 165)

Uneori, într-un lanț comunicativ, unitățile coordonate se pot asocia și opune, încît speciile coordonării coexistă prin compatibilizarea semantică a segmentelor conexe:

*Profesorul Șerban ridică de jos carnetul de marochin și-l vîrî în buzunar, **iar** ceașca goală o așeză cu farfuriu cu tot pe noptiera coanei Luța.* (Ileana Vulpescu, *Rămas-bun*, p. 271).

²²⁶ Cf. Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1173

²²⁷ Tiktin, *Gramatica*, p. 220-221.

ÎNTREBĂRI ȘI TEME:

1. Indicați mărcile raportului de inerență; exemple
2. Coordonarea în propoziție; tipuri și mărci
3. Raportul de coordonare în frază; exemple
4. Indicați mărcile subordonării în propoziție, cu exemple
5. Subordonarea în frază, conținut, mărci și exemple

§14. Raportul intențional

Raportul de incidență se instituie între planuri diferite, ce sînt dotate cu *intenții* distincte - de *comunicare* și de *comentare* -, uzînd de funcția *metalingvistică*, intenții decurgînd, uneori, de la *instanțe* eterogene, încît sîntem de părere că se poate extinde sfera de acțiune a acestui raport dincolo de limitele unei fraze; cu această nouă accepție, considerăm că termenul *inci-dență* este perimat și propunem denumirea de *raport intențional* (vezi *supra*); pentru unitățile din planul comentariului, păstrăm, pentru comoditatea excursului, termenii consacrați: propoziție, frază *incidență*.

Raportul *intențional* funcționează între două secvențe din planuri diferite, instanțele - surse fiind una a comunicării personajului și alta a intervenției naratorului:

a) *Ei, ce părere ți-ai făcut de cartel (S₁) o întrebă doamna general Ionescu primind romanul înapoi (S₂)* (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p.284)

Complexul (a) constituie *un text* integrînd unități aparținînd nivelelor diferite care nu pot structura o frază. B. Raportul *intențional* se instituie între secvențe ale aceluiași plan - al comunicării propriu-zise -, dar emanînd de la instanțe diferite (personaj₁/personaj₂) — în dialog (b) — sau identice dedublate — în monolog (c).

b) *-Cum, o întrebă domnișoara, dumneata ai văzut Pacificul?* (1)

-(2) Da, răspunse meditativă Caty. (G. Călinescu, *Scrinul*, p. 526)

c) *Nu știu, dar rîdși strig cutezător în vînt: (1)*

(2) „De ziua de apoi nu mă-nspăimînt -

In iad de-ajung M-oi bucura de-un colț în el ca de un rai întreg!...” (L. Blaga, *Opere*, II, p.106)

Raportul intențional se realizează și prin structuri de tipul «anacolutului generalizat»²²⁸, care provin din suspendări ale unor comunicări inițiale mai ample. În *Inerenta*, cred că e o problemă *dificilă*, ne raliem opiniei conform căreia, respectînd intenția vorbitorului, avem a face cu existența unor elemente care au fost lăsate neexprimate, încît vorbitorul a omis o parte a comunicării care nu era absolut necesară în mesaj. Această secvență are un caracter general:

Inerenta, cred că așa stau lucrurile! așa se poate întîmpla, este o problemă dificilă. Se observă că secvența *cred că* reprezintă "modusul"²²⁹ opus "dictumului", iar, prin elidarea comunicării cu caracter general, jonctivul rămîne suspendat, deci se obține o propoziție incidentă "legată la dreapta" (o falsă joncțiune), ca și în:

Ți-am trimis scrisoarea pe care [desigur că] ai primit-o (desigur că poate fi eliminat, este partea subiectivă, a comentariului).

În afară de propoziția incidentă, raportul intențional se manifestă și la nivel transfrastic, în text, antrenînd fraza incidentă (vezi *supra*). Cele mai multe fraze sînt „nelegate”, dar cu o frecvență redusă, apar și fraze incidente „legate” la stînga (cu jonctiv subordonator sau coordonator):

Afară e frig, și asta se întîmpla în fiecare iarnă care nu se mai sfîrșește, iar noi ne ocupăm de gramatică.

Inerenta, după cum apreciază specialiștii care se ocupă de ea, este o problemă dificilă. Nu există, însă, fraze incidente legate la dreapta.

²²⁸ Dimitriu, *Tratat*, II, p. 1227 sqq

²²⁹ Aurelia Merlan consideră că secvențele avute în vedere se integrează în frază datorită neizolării, egalității intonației și corelării formei modal-temporale a verbului din subordonată cu forma verbului din regentă (*Sintaxa*, p. 271-272). Din punctul nostru de vedere, dacă se integrează în frază, secvențele

Există în limbă și anumite tipuri de cuvinte care se constituie într-un comentariu succint. Sînt totdeauna în raport intențional adverbele care reprezintă un comentariu, adverbele provenite din numerele: *întîi, în al doilea rînd* etc. (vezi *supra*):

Azi ne vom ocupa [în special] de această problemă .

În gramatica academică sînt considerate incidente și alte părți de vorbire: vocativul numerelor (echivalentul unor propoziții *imperative* sau *deziderative*), interjecțiile izolate care sînt, ca unități sintactice, în opinia noastră, *substitute de propoziție/frază* sau *sintagme* (vezi § 6) sau «resturi» de propoziție provenite din unități care, în structura de adîncime, sînt mai ample: *După mine, soluția ar fi alta*.

În limbă, un comentariu poate viza un alt comentariu, printr-o *relație meta-metaligvistică* sau *meta-meta-metaligvistică*. Dacă un comentariu vizează direct un text neincident, admitem că incidența este de gradul întâi; dacă vizează un text incident, incidența este de gradul al doilea:

De ce te încearcă

Un preget și-o uitare

(Cum zicea mama, săraca,

Dumnezeu s-o odihnească.)

În legătură cu mărcile raportului intențional, pauza și intonația constituie mărcile cele mai frecvente. De regulă, unitățile incidente sînt izolate prin pauză și intonație, fie că se află în interior, fie că precedă sau succed comunicarea propriu-zisă. Dacă la începutul sau la sfîrșitul unității incidente se află un jonctiv, acesta nu va reprezenta marca incidenței, el fiind o falsă legătură (suspendată).

§15. Raportul apozitiv (de apozitionare)

Raportul apozitiv este relația care se stabilește între două unități coreferențiale, adică *apozitia* și termenul *antecedent* care vizează aceeași realitate (au același referent). În legătură cu acest raport sînt numeroase controverse: unii specialiști recunosc raportul apozitiv, ca raport distinct de raportul de subordonare sau de coordonare, dar nu este admisă întotdeauna apozitia ca funcție sintactică de sine stătătoare. Dacă gramaticienii mai vechi admiteau că apozitia este o funcție sintactică inclusă în atribut, gramaticienii mai noi consideră că raportul apozitiv nu generează funcții sintactice, deci este un raport asintagmatic și neierarhic. Avînd însă un *conținut* distinct, adică echivalența referentului desemnat prin expresii distincte, și *mărci specifice* admitem că raportul apozitiv este un raport diferit de cel de subordonare, precum și de cel de coordonare, raport generator de funcție sintactică -*apozitia*.

Apozitia îndeplinește, în primul rînd, o funcție semantică, de explicare, de identificare sau de calificare a antecedentului (bazei):

Cu noi ședea și Bodrîngă, un moșneag fără căpățîi. (I. Creangă)

Ilie Zănoagă, tatăl lui Nicu, era frate cu Tănase Zănoagă. _ (I. Creangă)-apozitie cu rol de identificare.

Spre deosebire de subordonare, la care mijlocul principal de semnalare este joncțiunea, raportul apozitiv se marchează prin juxtapunere asociată cu pauza și cu intonația și prin topică. În afară de aceste mijloace de expresie, mai funcționează la raportul apozitiv și mărcile extragramaticale, de ordin grafematic, și mărci semantice (pauza, intonația sînt mărci extragramaticale). Mărcile grafematice apar în limba scrisă și sînt semnele de punctuație care evidențiază apozitia - virgula; [;]; [::]; [()]; [—]; [...]; [=], a căror întrebuintare este condiționată fie de calitatea semantică a apozitiei, fie de context, fie de stilul comunicării:

Însă verii, adică feciorii Craiului și fetele împăratului, nu se văzuseră niciodată. Tot satul: oameni, copii, cîini, făc alai după militari.

Părțile de propoziție principale (subiectul și predicatul) nu sînt comutabile cu zero. Semnul egal apare în stilul științific: *Gros la punga = bogat*.

Mărcile semantice sînt exprimate prin adverbe, locuțiuni adverbiale, propoziții, fraze, care explicitează funcția apozitiei în raport cu antecedentul. În unele lucrări sînt considerate conjuncții (coordonatoare/subordonatoare) sau simple adverbe. Întrucît sunt facultative în enunț, aceste adverbe/locuțiuni adverbiale/propoziții/fraze cu caracter explicativ pot fi considerate elemente care semnalează apozitia și care au fost numite generic apozeme. Apozemele pot fi:

- adverbiale: *anume, bunăoară, altfel spus, cu alte cuvinte, de exemplu, de regulă, mai exact, mai precis, respectiv* etc:

Elementul predicativ suplimentar sau atributul circumstanțial... , lăncu zis Turcu.

-prepoziționale, dacă au structura unei propoziții principale sau secundare incidente. Sînt concretizate în verbe cu funcția de predicat: *aș zice, aș fi spus, aș spune, s-ar putea spune, cum s-ar zice/spune, ca să zic așa* și multe alte variante specifice limbii vorbite;

-frastice, exprimate prin fraze incidente alcătuite dintr-o regentă al cărei predicat este un verb de voință, de posibilitate sau de necesitate și o subordonată: *Ceea ce ai scris tu, vreau să spun poezie, teatru, te onorează.*

§16. Raportul de dublare

În legătură cu «dubla exprimare» în limba română a complementului direct, se vorbește, în literatura de specialitate actuală²³⁰, despre *reluarea și anticiparea* complementului direct (și indirect în dativ). Fenomenul dublării în limba română, considerat de unii specialiști *balcanism*²³¹, a fost motivat nu prin influență reciprocă, ci ca reflex al tendinței comune în evoluția limbilor balcanice (macedoneană, albaneză, română, neogreacă și bulgară)²³² spre analitism, tendință proprie, însă, și tuturor *limbilor romanice*. În privința limbilor romanice, originea fenomenului dublării (cu particularizări în spaniolă, italiană, franceză și română) este situată fie în latina vulgară²³³, fie, mai întemeiat din punct de vedere științific, în procesul de formare a limbilor romanice în discuție, ca „produs al unor anumite condiții obiective reflectate în conștiința vorbitorilor, caz tipic de paralele lingvistice al căror număr este remarcabil în domeniul sintaxei”²³⁴.

Gramatica mai veche (Cipariu, *Opere*, II, p. 273-274) abordează sporadic dubla exprimare a complementului direct (indirect), omisiune explicabilă prin luarea în considerație a limbii contemporane cu autorii respectivelor gramatici: deși procesul dublării complementului direct corelat cu realizarea acestuia prin anumite nume precedate de prepoziția *p(r)e* este anterior apariției primelor texte românești²³⁵, acesta nu constituia o normă, cu atât mai mult cu cît limba română veche avea un caracter neunitar. Sînt înregistrate exemple de tipul:

Iară eu pre alții a înțelepți mă silesc. (Brașoveanu, *Gramatică*, p. 99);

Leul au învins pre urs./Te judecă pre tine rău. („care pun îndoit acuzativul” —Micu, Șincai, *Elementa*, p. 187, 189);

Pre tînărul cel ascultătoriu, lesne-l vei aduce la calea cea bună; Ajută-ne pre noi întru necazurile noastre Doamne. (Diaconovici-Loga, *Gramatica*, p. 149, 160) sau se vorbește despre repetiția complementului direct (indirect) în construcții pleonastice:

Tie’ți aducem Dumnezeule rugăciunile noastre/Pre tine sfîntă Dreptate neîncetat să te chemăm. (Heliade-Rădulescu, *Gramatica*, p. 321).

Considerăm pleonastice exclusiv construcțiile în care forma atonă a pronumelui personal se repetă din rațiuni stilistice, după modelul oferit de limba veche și de graiurile nordice:

Eu n-o voi mai privi-o. (M. Eminescu, I, p. 148)²³⁶

În gramatica lui Tiktin, se înregistrează primele indicații prescriptive în legătură cu obligativitatea de a utiliza prepoziția *pe* la anumite realizări ale complementului direct, însă fără referiri explicite la dublarea complementului direct prin pronume aton, deși autorul citează și situații în care fenomenul dublării este prezent: *Iubiți pe vrăjmașii voștri/Cheamă pe Marial/Nici pe dracul să-l*

²³⁰ Finuța Asan, *Reluarea complementului în limba română*, SG, III, 1961, p. 93-105, GA, II, p. 157, 167-168, Iordan, Robu, *LRC*, p. 652-654, 659-660 ș.a.

²³¹ Kr. Sandfeld, *Linguistique balkanique. Problemes et resultats*, Paris, 1930, p. 192 sqq.

²³² Vezi Daniela Stoianova, *O încercare de interpretare a modelului complementului dublat*, în SCL, XLII, 3-4, 1991, p. 133-150.

²³³ H. Mihăiescu, *Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului Roman*, București, 1960, p. 163 sqq.

²³⁴ I. Iordan, *Quelques paralleles syntaxiques romans*, în *Recueil d'etudes romanes*, București, 1959, p. 122-123

²³⁵ N. Drăganu, *Morfemele românești ale complementului în acuzativ și vechimea lor. Un capitol de sintaxă românească*, București, 1943, [=Drăganu, *Morfemele*], p. 318 sqq, Al. Niculescu, *Asupra obiectului direct prepozițional în limbile romanice*, în SCL, X, 2, 1959, p. 185-205 ș.a.

²³⁶ C. Dimitriu, *Raportul de dublare*, în curs de publicare, [=Dimitriu, *Raportul*], p. 2.

vezi, nici cruce să-ți faci. (Tiktin, *Gramatica*, p.77). Repetarea obligatorie/facultativă a obiectului direct (indirect) sub forma pronumelui personal aton constituie pentru I. Iordan (*LRC*, p. 634-635) tendința limbii vorbite și a celei scrise. Studiile mai noi reflectă preocuparea constantă a specialiștilor în direcția cercetării fenomenului în discuție, în limba veche²³⁷ și contemporană²³⁸, încât teoriile avansate propun soluții variate: dubla realizare a complementului direct (indirect) este considerată *antici-pare/re luare* (vezi *supra*), *repetare*²³⁹, realizare a *apo-ziției*²⁴⁰, sau un caz special al relației de *echivalență* (Guțu Romalo, *Sintaxa*, p. 35-46, Iordan, Robu, *LRC*, p. 652-653). În opinia noastră, faptul că în construcțiile cu dublă exprimare a complementului nu sînt admise apozemele (Diaconescu, *Sintaxa*, p. 340) și, în anumite situații, substituirea cu zero nu este posibilă decît în cazul unuia dintre termeni, constituie argumente suficiente, din perspectivă sintactică, pentru a nu le încadra la raportul de echivalență, numit de noi apozitiv (rolul emfatic pe care îl are adeseori reluarea, mai ales cînd e însoțită de o accentuare specială a celui de-al doilea termen, nu poate fi considerat decît un factor secundar, de natură stilistică, distincții relevate, de altfel, de Valeria Guțu Romalo: ***Te-a lăudat pe tine!***). Plecînd de la observația justă că realizarea dublă a complementului direct (indirect în dativ) „este o inovație cu începuturi anterioare primelor texte românești, iar procesul gramaticalizării ei nu s-a încheiat pe deplin nici în momentul actual al limbii literare” (Dimitriu, *Raportul*, p. 4), adoptăm opinia conform căreia în sintaxa limbii române contemporane este identificabil un raport sintactic distinct instituit între cele două concretizări ale funcției de complement direct (indirect în dativ) în propoziție (frază):

Numai ***pe tine te*** cunosc în lume. (Ana Blandiana, *Poezii*, p. 76);

Umbrei mele i-e frică

De umbrele arborilor

Mai mult decît

Mi-e frică mie de arbori. (Ana Blandiana, *Poezii*, p.57).

Ipoteza existenței raportului de dublare se întemeiază pe constatarea că, în limba română actuală, cele două elemente implicate (ambele cu funcția sintactică de complement direct/indirect în dativ), depinzînd de un singur regent (un verb insuficient completiv), au contri-buții diferite în procesul de determinare completivă (de consumare a insuficienței semantico-gramaticale a ver-bului regent): pronumele personal (rar, reflexiv, dublat numai prin forme accentuate ale aceluiași pronume) aton în acuzativ/dativ este cerut prioritar de insuficiența *gramaticală* a regentului, avînd rol gramatical prim; în determinarea completivă, substantivul (substitutul său) în acuzativ/dativ satisface, în schimb, insuficiența *semantică* a regentului, avînd rol semantic prim. În *Generalul o conduse pe doamna Gregorian lingă soțul ei, mulțumin-du-i maiorului*. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p.299) testul comutării cu zero certifică valoarea gramaticală/semantică a fiecăruia dintre cei doi termeni implicați în raportul de dublare; compară *Generalul conduse pe doamna/ mulțu-mind maiorului* (structuri reperate, dar nereco-mandate în stadiul actual al limbii, deci reprezentînd o abatere de la normă) cu *Generalul o conduse/ mulțumindu-i*, structuri care sînt în conformitate cu normele limbii, dar care rămîn ambigue pentru interlocutor în absența informației semantice aduse de complementul direct/indirect exprimat prin substantiv — care transmit direct informație semantică — sau printr-un substitut al substantivului care trimite indirect la aceeași informație semantică. Este constatabil, totuși, epifenomenul raportului de dublare realizat în structuri de tipul *zero — pe + nume*: de exemplu, dacă insuficiența completivă este saturată prin pronumele nega-tiv *nimeni* sau prin unele pronume nehotărîte, relative-interogative (*oricine, oarecare, cineva, altcineva, cine*), precedate de prepoziția *pe*, în limba română nu se realizează dublarea printr-un pronume aton:

N-am chemat pe nimeni.

Fiecare bucurie rănește pe cineva. (Ana Blandiana, *Poezii*, p. 52)

²³⁷ C. Dimitriu, *Dublarea complementului direct și a complementului indirect în Biblia de la București*, AUI, XXXII, 1986, p. 39 sqq.. *Discontinuitatea în Biblia de la București*, LR, XXXIV, 1985, nr.4, r/ 395 sqq., Niculina Iacob, *Limbajul biblic românesc* (1640-1800), voi. I, Editura Universității „Ștefan cel Mare”, Suceava, 2001, p. 209.

²³⁸ Iordan, Robu, *LRC*, p. 652-654, Avram, *Gramatica*, p. 370-372, Irîmia, *GLR*, p. 412-413, Merlan, *Sintaxa*, p. 99-101, Dimitriu, *Raportul*, p. 1 sqq.

²³⁹ Drăganu, *Elemente*, p. 57-58

²⁴⁰ Dimitriu, *GES*, p. 245-246, 331-333.

Pe cine ai chemat?

Informației semantice negative sau nehotărâte, indistincte în privința referinței, nu-i este necesară asocierea cu informația gramaticală, reprezentată prin pronume aton, cu atât mai mult cu cât pronumele negativ (sau nehotărât) - și nehotărâtele sau relativele-interogative în discuție - substituie nume de animate, și *masculine*, și *feminine*.

Existența, în limba română actuală, a fenomenului dublării²⁴¹ la complementul direct/indirect în dativ (chiar dacă fenomenul în discuție nu s-a generalizat—vezi exem-plele de tipul *Citesc o carte/Cartea pe care am citit-o*) justifică admiterea unui raport sintactic diferit de cele recunoscute habitual (subordonare, coordonare etc.)²⁴², pe baza particularităților de conținut și de formă: sînt implicați trei termeni — verbul regent (rar, o interjecție) insuficient completiv și două complemente (directe /indirecte în dativ) realizate prin pronume personal (reflexiv) aton²⁴³ în acuzativ, respectiv dativ și un substantiv (substituit) în acuzativ sau dativ. *Conținutul* raportului de dublare constă în evaluarea scalară inferioară a complementelor în raport cu regentul și în rolurile diferite (gramatical prim și semantic prim) ale celor două elemente. *Forma* raportului în discuție constă, în opinia noastră, în *paralelismul cazual* (în principiu²⁴⁴) al celor două elemente, unul dintre ele fiind obligatoriu un pronume aton (în acuzativ/dativ); al doilea termen repre-zintă realizarea funcției de complement direct/indirect în propoziție sau în frază (Dimitriu, *Raportul*, p.15):

Comandantul îi chema pe rînd pe coloneii Băncilă și Peiroșanu. / (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 338);

Îl văd pe care vine.

Transpus într-o altă cultură, în alt loc, deseori în alt timp, emigrantul are de ales între a se privi pe sine însuși cu lehamite mai mult sau mai puțin îngăduitoare și a încerca desăvîrșirea. (Sanda Golopenția, *Cartea*, p. 208);

Regele le-a făgăduit pămînt ostașilor. (Ileana Vulpescu, *Carnetul*, p. 192);

§17. Raportul mixt

Validitatea ideii că la nivelul frazei funcționează un raport distinct de coordonare și de subordonare, aspect sesizat de Mioara Avram și de alți specialiști și teoretizat de către C. Dimitriu²⁴⁵, se susține prin argumente care țin de natura legăturii dintre unitățile contractante ale raportului (o identitate de conținut) și a formei specifice. Conținutul raportului *mixt* constă, în opinia noastră, în *amalgamarea* a două tipuri de raporturi, de coordonare și de subordonare, desfășurată, între unități de ranguri diferite, în termenii gramaticii tradiționale²⁴⁶, parte de propoziție și propoziție corespunzătoare coordonate. Identitatea formală este atribuită de succesiunea binară a unui conectiv coordonator și a unui conectiv subordonator în frază:

Am cumpărat cărți și ce-am mai găsit. Accepțînd opinia funcționării structurilor cu «anacolut generalizat, devenite noi norme»²⁴⁷, în cazul raportului mixt, admitem că o propoziție regentă este urmată de o conjuncție coordonatoare și de o propoziție secundară, marcată printr-un conectiv subordonator, ca urmare a eludării unei secvențe din structura inițială care a fost considerată superfluă de către vorbitor (propoziția regentă pentru secundară, egală cu prima propoziție):

Am cumpărat cărți și am cumpărat ce-am mai găsit. Interpretările specialiștilor diferă cu privire la esența relației dintre cele două propoziții și la statutul unității marcate prin conectiv

²⁴¹ Despre frecvența fenomenului dublării în limba română veche și în limba modernă vorbește Valentina Ciobanu în articolul *Dublarea complementului direct și a celui indirect (în sincronie și diacronie)*, *ta „Revistă de lingvistică și știință literară”*, Chișinău, 1998, nr. 6, p. 62-67.

²⁴² Vezi, pentru argumente în favoarea identității raportului de dublare, *D'xm/ixm/Raportul*, p. 12.

²⁴³ Semnalăm faptul că pentru unii specialiști prezintă importanță și ordinea elementelor, în desfășurarea raportului de dublare, ținîndu-se seama de principiul topicii dominante obiective (Dimitriu, *Raportul*, p. 14).

²⁴⁴ Relativizarea vizează «abaterile» de tipul: *I-am chemat pe ai vecinului.* în care substantivul cu funcția de complement direct este în alt caz decît pronumele aton corespunzător, anulîndu-se acțiunea regimului cazual la prepoziția -morfem *pe*.

²⁴⁵ Dimitriu, *Tratat*, H, p. 1198 sqq. *GA*, TL p. 9.

²⁴⁶ Zugun, *Realizarea*, p. 109-111

²⁴⁷ Vezi și opinia Aureliei Merlan, în *Sintaxa*, p. 179. 149

subordonator. C. Dimitriu²⁴⁸ consideră că, în raportul mixt, propoziția cu formă de subordonată este defectivă de funcție sintactică, datorită elipsei termenului regent, secvența rezultată nepreluând și rolul elementului omis. În opinia noastră, a doua secvență, marcată prin conectiv subordonator, nu se sustrage de la îndeplinirea unui rol sintactic în frază, în condițiile în care, prin excludere, nu îndeplinește nici funcție expresivă, nici funcție de marcă și nici nu are autonomia necesară îndeplinirii unei funcții «comunicative» (prezentă la propoziția principală, la frază, la text și la substitutul de propoziție/frază nesubordonat). Pe de altă parte, structura suspendată are mărci specifice subordonării și, prin testul contragerii, se reconstituie realizarea printr-o parte de propoziție a funcției sintactice.

Discutabilă rămîne, însă, situația ce privește desfășurarea raportului mixt între secvențe a căror coordonare are consecințe formale asupra verbului-predicat din propoziția regentă. Mai puțin frecvent, raportul mixt se creează între o propoziție subiectivă și propoziția regentă în care se află un alt termen cu funcția de subiect, exprimat prin pronume de persoana întâi sau a doua, singular sau plural, conexiune care are consecințe de natură formală asupra verbului-predicat din propoziția principală:

Tu și cine mai dorește veniți la spectacol

După unii specialiști²⁴⁹, unitățile sintactice complexe ar conține funcții fundamentale (*tu*) și funcții secundare (*cine mai dorește*) în relație mixtă. În opinia noastră, raportul mixt se creează în cadrul unui «grup sintactic complex»²⁵⁰ cu funcție de subiect, în cadrul căruia se identifică subiectul, în raport de inerentă cu predicatul, și propoziția subiectivă, în raport de subordonare, grupul antrenînd acordul la plural al predicatului, îneîț admitem că analogic acceptării unei sintagme subiect în care cele două elemente sînt de ranguri diferite (în nominativ și în acuzativ *-tu și cu mine*), se poate valida și o structură complexă într-o frază cu raport mixt. În privința mărcilor, raportul mixt se individualizează prin joncțiunea cu elemente de relație eterogene (coordonatoare și subordonatoare) și prin topică fixă, dictată de succesiunea obligatorie a celor două elemente conective.

Raporturile sintactice pot fi clasificate în legătură cu capacitatea generativă de funcții sintactice. În funcție de aceste criterii există o primă clasă care cuprinde *raporturi generatoare de funcții sintactice*: raportul de subordonare care generează funcțiile sintactice de atribut, complement, circumstanțial, atribut circumstanțial și propozițiile subordonate corespunzătoare. Raportul de inerentă generează funcțiile sintactice de subiect și de predikat în propoziție; în frază, corespondentele lor, subiectiva și predicativa, relativă la numele predicativ, nu la predikat, intră în raport de subordonare cu regentele lor. Raportul apozitiv creează o funcție sintactică secundară, distinctă de funcția antecedentului, în opinia noastră, funcția de apozitie. Al doilea grup de raporturi include relațiile sintactice care nu generează funcții sintactice: raportul de incidență, de coordonare, mixt, intermediar-explicativ și de dublare.

ÎNTREBĂRI ȘI TEME:

1. Indicați două argumente în favoarea recunoașterii raportului sintactic de dublare
2. Care sînt elementele novatoare în teoretizarea raportului intențional, față de modul în care se definește anterior relația de incidență?
3. Indicați mărcile raportului sintactic mixt.
4. Identificați raporturile sintactice și mărcile lor din următoarele enunțuri:

Noi ne definim nu prin ceea ce revelăm, ci prin ceea ce ascundem.

Știința sufletului a avut tentative de a introduce măsurarea și cuantificarea, odată ce metafizicul era din ce în ce mai expulzat din domeniul psihologiei savante.

²⁴⁸ Dimitriu, *Tratat*, H, p. 1198 sqq.

²⁴⁹ Avram, *Observații*, p. 151.

²⁵⁰ Diaconescu, *Sintaxa*, p. 298.

BIBLIOGRAFIE

- Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Enciclopedia limbii române [ELR]*, coordonator: Marius Sala, Univers Enciclopedic, București, 2001
- Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan”, *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532-1780)*, coordonator: Ion Gheție, Editura Academiei Române, București, 1998
- Alexandrescu, Ecaterina, *Cu privire la unele probleme ale propoziției subiective, predicative și regulile acestora*, în LL, XV, 1967, p. 167. Anderson, John, M., *La grammaire casuelle*, în *Languages*, nr. 38, 1975, p. 18 - 64
- Anghelescu, Nadia, [Anghelescu, *Conceptul*], *Conceptul de determinare în lingvistica modernă*, în AUBLC, 18, 1969, p. 93- 107
- Ardeleanu, Sanda-Maria, Manolache, Simona, *Syntaxe fonctionnelle du français contemporain*, Editura Fundației „Chemarea”, Iași, 1998
- Aristotel, *Organon*, I, Editura Științifică, București, 1957 Asan, Finuța, *Raportul dintre diateze și tranzitivitate*, în SCL, XI, 1960, nr. 3, p. 41 -48
- Asan, Finuța, *Reluarea complementului în limba română*, SG, III, 1961, p. 93- 105
- Avram, Mioara, *Despre corespondența dintre propozițiile subordonate și părțile de propoziție*, în SG, I, 1956, p. 141 - 164
- Avram, Mioara, [Avram, *Observații*], *Observații asupra coordonării*, în SG, II, 1957, p. 151 - 159
- Avram, Mioara, [Avram, *Evoluția*], *Evoluția subordonării circumstanțiale cu elemente conjuncționale în limba română*, București, Editura Academiei, 1960
- Avram, Mioara, [Avram, *Agent*], *Cu privire la definiția complementului de agent și a complementului sociativ*, în LR, XVIII, 1968, nr. 5, p. 468 - 471
- Avram, Mioara, [Avram, *Gramatica*], *Gramatica pentru toți*, Editura Humanitas, București, 1997
- Bally, Ch., [Bally, *Linguistique*], *Linguistique generale et linguistique française*, Quatrieme edition revue et corigee, Editions Francke, Berne, 1965
- Barbu, Ana Măria, Ionescu, Emil, [Barbu, *Teorii*], *Teorii gramaticale contemporane: gramatica centrilor de sintagmă*, în LR, XLV, 1996, nr. 1 - 6, p. 31 - 55
- Bărbuță, I., *Structura semantico-valențială a verbului și diateza*, în „Revistă de lingvistică și știință literară”, nr. 4, 1992, Chișinău, p. 49 - 59
- Bejan, D., [Bejan, *Relația*], *Relația internă frecventă în sintaxa limbii vechi*, St. UBB, 1972, 17,1, p. 93 - 99
- Benveniste, E., *Problemes de linguistique generale*, Editions Gallimard, 1966
- Berceanu, B., B., *Sistemul gramatical al limbii române, {reconsiderare}*, Editura Științifică, București, 1971
- Bidu-Vrâncănu, Angela, Călărașu, Cristina, Ionescu Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela, [DSL] *Dicționar General de Științe. Științe ale Limbii*, Editura Științifică, București, 1997
- Blackburn, Simon, [Blackburn, *Dicționar*], *Dicționar de fdozofie*, Univers Enciclopedic, București, 1999
- Bloomfield, L., *Language*, Paris, Payot, 1970
- Borchin, Mirela-Ioana, [Borchin, *Lingvistica*], *Lingvistica în știința secolului alXX-lea*, Excelsior, Timișoara, 2001
- Bulgăr, Gh., *Limba română. Sintaxă și Stilistică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1968

- Bulgăr, Gh., Stați, S., *Analize sintactice și stilistice*, București, 1970
- Biihler, K., [Biihler, *Sprachtheorie*], *Sprachtheorie*, (1934), Frankfurt, Ullstein
- Cârâc, S., Ioan, [Cârâc, *Introducere*], *Introducere în semantica propoziției*, Editura Științifică, București, 1991
- Caragiu-Marioțeanu, Matilda, *Moduri nepersonale*, în SCL, XIII, nr. 1, 1962, p. 16-63
- Cervoni, Jean, [Cervoni, *Prepositions*], *Prepositions et complements prepositionnels*, în „Langue française”, mai, 1990, nr. 86, Larousse, Paris, p. 85 - 89
- Chevalier, J., Claude, Arrive, Michel, Benveniste, Claire Blanche, Peytard, Jean, *Grammaire Larousse du Français contemporain*, Librairie Larousse, Paris, 1964
- Chomsky, N., [Chomsky, *Structures*], *Structures syntaxiques*, (1957), Editions du Seuil, Paris, 1969
- Chomsky, N., [Chomsky, *Aspects*], *Aspects de la theorie syntaxique*, (1965), Editions du Seuil, Paris, 1971
- Chomsky, N., [Chomsky, *Questions*], *Questions de semantique* (1972), Editions du Seuil, Paris, 1975
- Chomsky, N., [Chomsky, *Cunoașterea*], *Cunoașterea limbii*, traducere de Alexandra Cornilescu, Ileana Baci și Tatiana Duțescu Colibau din engleză (*Knowledge of Language: Its Nature Origins and Use*, volumul VII în Seria *Convergence*, USA, 1985), Editura Științifică, București, 1996
- Ciobanu, Valentina, *Dublarea complementului direct și a celui indirect (în sincronie și diacronie)*, în „Revista de lingvistică și știință literară”, Chișinău, 1998, nr.6, p. 62/67
- Ciobanu, Valentina, *Funcția sintactică de complement și circumstanțial*, în *Analele Științifice ale Universității de Stat din Moldova*, Seria „Științe filologice”, voi. III, Chișinău, 2001, p. 42 - 44
- Ciompec, Georgeta, [Ciompec, *Adverbul*], *Morfosintaxa adverbului românesc - sincronie și diacronie*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985
- Cipariu, T., [Cipariu, *Opere*, II], *Opere*, II, Ediție îngrijită de Carmen-Gabriela Pamfil, Editura Academiei, București, 1992 –
- Coja, Ion, [Coja, *Preliminarii*], *Preliminarii la gramaticarațională a limbii române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983 Constantinescu-Dobridor, Gh., [Dobridor, *Sintaxa*], *Sintaxa limbii române*, Editura Științifică, București, 1998
- Copceag, D., *Tipologia limbilor romanice/în opoziție cu limbile germanice și slave/și alte studii lingvistice*, Editura Clusium, Cluj, 1998
- Coșeriu, E., [Coșeriu, *Lingvistica*], *Lingvistica integrală*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1966
- Coșeriu, E., [Coșeriu, *Teoria*], *Teoria del lenguaje y lingüística general*, Gredos, Madrid, 1967
- Coșeriu, E., [Coșeriu, *Determinare*], *Determinare și cadru. Două probleme ale unei lingvistici a vorbirii* (1962) în voi. *F. de Saussure. Școala geneveză. Școala sociologică. Direcția funcțională. Școala britanică. Lingvistica saussuriană și postsaussuriană*. Texte adnotate, București, 1985
- Coșeriu, E., [Coșeriu, *Principios*], *Principios de semantica estructural*, Gredos, Madrid, 1986
- Coșeriu, E., [Coșeriu, *Prelegeri*], *Prelegeri și conferințe*, în *Anuar de lingvistică și istorie literară*, Editura Academiei Române, Iași, Tomul XXXIII, 1992 -1992
- Coșeriu, E., [Coșeriu, *Text*], *Textlinguistik. Eine Einführung*, Herausgegeben und bearbeitet von Jorn Albrecht, Franke Verlag, Tübingen und Basel, 1994
- Coșeriu, E., [Coșeriu, *Sincronie*], *Sincronie, diacronie și istorie. Problema schimbării lingvistice*, Editura Enciclopedică, București, 1997
- Coșeriu, E., [Coșeriu, *Lecții*], *Lecții de lingvistică generală*, Editura ARC, Chișinău, 2000
- Coteanu, I., [Coteanu, *Contribuții*], *Contribuții la teoria articolului*, în SCL, IX, nr.1, 1958, p. 17-44
- Coteanu, I., [Coteanu, *Gramatica*], *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Garamond, s. a.
- Crașoveanu, D., [Crașoveanu, *Complementul*], *Limba română contemporană - curs*, Fascicula a II-a, *Sintaxa propoziției, Complementul*, Ediția a II-a, 1973, Tipografia Universității din Timișoara
- Creția, P., [Creția, *Intern*], *Complementul intern*, în SG, I, 1956, p. 115- 180

- Curteanu, Neculai, Popârda, Oana, Oprea, Ioan, *Analiza limbajului fondată pe strategia de parsing SCD și pe execuția procedurală a șabloanelor verbale*, în *Lucrările primului colocviu național de limbaje, logică, lingvistică matematică*, Brașov, 1986, p. 89-96
- Curteanu, Neculai, Popârda, Oana, Oprea, Ioan, *An algorithmic description of the syntactic behaviour of noun groups*, în *Computers and Artificial Intelligence*, Vol.6 (1987), No. 1, Slovenská Akademia Vied, p. 7-34.
- Dagneaud, Robert, *Le vocabulaire grammatical. Technologie scolaire de l'analyse et du style. Du cycle d'observation à l'interprétation*, Sedes. Paris, 1965
- Diaconescu, Ion, [Diaconescu, *Sintaxa*], *Sintaxa limbii române*, Editura Enciclopedică, București, 1995
- Diaconescu, Paula, [Diaconescu, *Un mod*], *Un mod de descriere a flexiunii nominale cu aplicație la limba română contemporană*, în *SCL*, XII, 1961, nr. 2. P. 163-188
- Diaconescu, Paula, [Diaconescu, *Agent*], *Exprimare complementului de agent în limba română*, în *LR*, 1959, nr.2, p.4-5
- Diaconovici-Loga, Constantin, [Loga, *Gramatica*], *Gramatica românească (pentru îndreptarea tinerilor)*, text stabilit, prefată, note și glosar de Olimpia Șerban și Eugen Dăncescu, Editura Facla, Timișoara, 1970
- *** [Dicț. Filoz.], *Dicționar de filozofie*, Editura Politică, București, 1978
- *** [DLRL], *Dicționarul limbii române literare*, voi. al II-lea, D - L, Editura Academiei, 1956
- *** [DLRM], *Dicționarul limbii române moderne*, Editura Academiei, București, 1958
- Didilescu, Ion, Botezatu, Petre, *Silogistica. Teoria clasică și interpretările moderne*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1976
- Dimitriu, C, [Dimitriu, *GEM*], *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Editura Junimea, Iași, 1979
- Dimitriu, C, [Dimitriu, *GES*], *Gramatica limbii române explicată. Sintaxa*, Editura Junimea, Iași, 1982
- Dimitriu, C, *Discontinuitatea în Biblia de la București*, în *LR*, XXXIV, nr. 5, 1985, p. 395-400
- Dimitriu, C, *Dublarea complementului direct și a complementului indirect în Biblia de la București*, în *AUI*, XXXII, 1986, p. 39
- Dimitriu, C, *Actualitatea sintaxei lui Timotei Cipariu*, în *LR*, nr.2, 1988, p.155-162
- Dimitriu, C, *Valențele, obligatorii și valențele facultative ale verbelor românești*, în vol. *Limbaje și comunicare*, Institutul European, 1997
- Dimitriu, C, [Dimitriu, *Tratat, I*], *Tratat de gramatică a Limbii Române, I, Morfologia*, Institutul European, Iași, 1999
- Dimitriu, C, [Dimitriu, *Tratat, II*], *Tratat de gramatică a Limbii Române, II, Sintaxa*, Institutul European, Iași, 2002
- Dimitriu, C, [Dimitriu, *Raportul*], *Raportul de dublare*, încurs de publicare Dobrovie-Sorin, Carmen, [Dobrovie, *Sintaxa*], *Sintaxa limbii române. Studii de sintaxă comparată a limbilor romanice*. Editura Univers, București, 2000
- Dospinescu, Vasile, *Le Verbe en Roumain contemporain. Morphématique. Sémantique. Mode, temps, aspect et voix*, avec une préface de Henri Portine, Editura Junimea, Iași, 2000
- Dragomir, Camelia, *Obiectul direct în perspectiva gramaticii cazurilor în Analele Științifice ale Universității „Ovidius” Constanța*, secția Filologie, Tom I, 1990. p. 68-78
- Guțu Romalo, Valeria, *În problema clasificării verbelor, încercare de clasificare sintagmatică*, în *CL*, XVI, 1963, nr.1, p. 29-43
- Guțu Romalo, Valeria, *Articolul și categoria determinării în limba română*, în voi. *Elemente de lingvistică structurală*, București, 1967
- Guțu Romalo, Valeria, [Guțu Romalo, *Sintaxa*], *Sintaxa limbii române. Probleme și interpretări*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1973
- Hajoskeleman, Estera, *Funcția complexului întrebare - răspuns ca element de legătură în text*, în *SCL*, XXIX, nr. 6, 1978, p. 665 - 674 Halliday, Michael, A.K., Hasan, R., *Cohesion in English*, Longman, London, 1976 Hâzy, Ștefan, *O parte de propoziție în discuție*, *CL*, IX, nr. 2, 1964, p.233-238 Hâzy, Ștefan, *Predicativitatea: determinare contextuală analitică*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1997

- Hegel, G., W., F., *Enciclopedia științelor filozofice. Partea I. Logica*, Editura Academiei, București, 1962
- Heliade-Rădulescu, Ion, [Heliade-Rădulescu, Gr#m<3/7ctf], *Gramatica românească*, Ediție și studii de Valeria Guțu Romalo, Editura Eminescu, București, 1980
- Herslund, Michael, Baron, Irene, *Dimensions spatiales du verbe avoir*, în *Theorie linguistique et applications informatiques*, Actes du 16^e Colloque europeen sur la grammaire et le lexique compares (24-27 septembre 1997), edites par Jean Rene Klein, Beatrice Larniroy, Jean-Marie Pierret, Volume II, Louvain-la Neuve, 1999
- Heuer, Knut, *Untersuchung zur Abgrenzung der obiigatorischen und fakultativen Valenz des Verbs*, Hoară Lăzărescu, Luminița, [Hoard, Probleme], *Probleme de sintaxă a limbii române*, Editura Cermi, Iași, 1999
- Hoard Lăzărescu, Luminița, [Hoard, Pragmatica], *Lingvistica pragmatică*, Editura Cermi, Iași, 1999
- Hoberg, Rudolf, Hoberg, Ursula, [Hoberg, Duden], *Der Kleine Duden. Gramatica limbii germane*, Polirom, Iași, 1998
- Hodiș, Viorel, *Dintr-un viitor lexicon de terminologie sintactică: funcția*, St.UBB, *Philologia*, 1976, p. 32 - 42
- Hodiș, Viorel, *Apoziția și propoziția apozitivă*, Editura științifică, București, 1990
- Ionescu, Emil, [Ionescu, Manual], *Manual de lingvistică generală*, Ediția a II-a revizuită, Editura AII, București, 1997
- Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, *Conversația. Structuri și strategii. Sugestii pentru o pragmatică a românei vorbite*, Ediția a II-a (revăzută), Editura AII, București, 1999
- Iordan, Iorgu, [Iordan, LRC], *Limba română contemporană*, București, 1956 Iordan, L, *Quelques paralleles syntaxiques romans*, în *Recueil d'etudes romanes*, București, 1959, p. 122 -123
- Iordan, Iorgu, *Toponimia românească*, București, 1963
- Iordan, Iorgu, *Stilistica limbii române*, București, Editura Științifică, 1975
- Iordan, Iorgu; Guțu Romalo, Valeria; Niculescu, Alexandru, [SMLRC], *Structura morfologică a limbii române contemporane*, Editura Științifică, București, 1967
- Iordan, Iorgu; Robu, Vladimir, [Iordan, Robu, LRC], *Limba română contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1978
- Irimia, Dumitru, *Curs de lingvistică generală*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1986
- Irimia, Dumitru, *Funcții sintactice realizate prin constituenți multipli*, în „Collegium”, nr. 4, 1988, p.128-136. '
- Irimia, Dumitru, *Gramatica limbii române*, Editura Polirom, Iași, 1997
- Ivănescu, G., [Ivănescu, **Istoria**], *Istoria limbii române*, Editura Junimea, Iași, 2000
- Ivănescu, G., *Formarea cuvintelor în limba română*, în LR,XIV, 1965, p. 31-38
- Ivănescu, G., *Gramatica si Logica*, (I), în AUT, An I,1963, p. 255-267
- Ivănescu, G., *Gramatica și logica*, (II), în AUT, p. 193 -219 Jakobson, Roman, *A la recherche de Vessence du langage*, în „Diogene”, 1965, nr. 51
- Jespersen* Otto, *Essentials of English Grammar*, New York, 1939
- Jespersen, Otto, [Jespersen, *La philosophie*], *La philosophie de la grammaire*, (1924), Les Editions de Minuit, Paris, 1971
- Jespersen, Otto, [Jespersen, *Syntaxe*], *La syntaxe analitique*, (1937), Les Editions de Minuit, Paris, 1971
- Katz, J. A., Fodor, J., *The Structure of Language. Readings in the Philosophy of language*, MIT, Prentice - Hall, New Jersey, 1964
- Katz, Jerrald, Fodor, Jerry, *Structura unei teorii semantice*, în voi. *Antologie de semantică*, București, 1976, traducere în limba română de Narcisa Ceaușu și Teofania Tripcea Kripke, Saul, *La Logique des noms propres*, Les Editions de Minuit, Paris, 1982
- Lamiquiz, Vidai, [Lamiquiz, *Linguistica*], *Linguistica Espahola*, Universidad de Sevilla, 1975
- Lazard, Gilbert, *Pour une terminologie rigoureuse*, în *La terminologie linguistique*, Memoires de la Societe de Linguistique de Paris, Nouvelle Serie, Tome VI, Editions Peeters, 1999
- Le Goffic, Pierre, [Le Goffic, *Grammaire*], *Grammaire de la Phrase Française*, Hachette, Paris, 1993
- Lombard, Alf, *Le Verbe roumain*, I-II, Lund, 1954-1955

- Lyons, John, [Lyons, *Introducere*], *Introducere în lingvistica teoretică*, Editura Științifică, București, 1995
- Manea, Dana, [Manea, *Intern*], *Probleme ale tranzitivității în română (I). Verbele cu complement intern*, în - SCL, XLI, nr. 5 - 6, 1990, p. 447 - 461
- Manoliu, Măria, *Asupra categoriei comparației în limba română*, SCL, XIII, 1962, nr. 2, p. 205 -211
- Manoliu, Măria, *Asupra claselor pronominale din limba română*, SCL; XV, 1964, nr. 2, p. 187 - 193
- Martinet, Andre, *Elemente de lingvistică generală*, (1967), Editura Științifică, București, 1970
- Martinet, Andre, *Syntaxe generale*, Armând Colin, collectionU, 1985 Măinea, Mihaela, *Un tip special de determinare verbală*, în LR, XIII, 1969, nr. 6, p. 627 - 536
- Merlan, Aurelia, [Merlan, *Discontinuitatea*], *Sintaxa și semantica - pragmatica limbii române vorbite. Discontinuitatea*, Editura Universității „Al. I. Cuza” Iași, 1998
- Merlan, Aurelia, [Merlan, *Sintaxa*], *Sintaxa limbii române* Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 2001
- Micu, S., Șincăi, Gh., [Micu, Șincăi, *Elementa*], *Elementa linguae daco-romanae sive valachicae*, Ediție de Mircea Zdrenghea, Editura Dacia, Cluj, 1980
- Mihăiescu, H., *Limba latină în provinciile dunărene ale Imperiului Roman*, București, 1960
- Minut, Ana Măria, *Morfosintaxa verbului în limba română veche*, Editura Universității „Al. I. Cuza” Iași, 2002
- Moeschler, J., Reboul, Anne, [DEP], *Dicționar enciclopedic de pragmatică*, Editura Echinox, Cluj, 1999
- Moîdoveanu, C, Gheorghe, *Nume de locuri din Valea Milcovului*, Editura Neuron, Focșani, 1996
- Moîdoveanu, C, Gheorghe, *Crîmpeie de limba română*, Editura Bucovina Viitoare, Suceava, 1999
- Mounin, Georges, *Clefs pour la linguistique*, Seghers, Paris, 1971
- Munteanu, Eugen, *Componenta aristotelică a gândirii lingvistice coșeriene, în voi. Omul și limbajul său. Studia linguistica in honorem Eugenio Coșeriu*, Editura Universității "Al. I. Cuza", Iași, AUI, sect. III-e, Tom XXXVII / XXVIII, 1991-1992
- Neamțu, G. G., [Neamțu, *Predicatul*], *Predicatul în limba română*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1986
- Niculescu, AL, *Asupra obiectului direct prepozițional în limbile romanice*, în SCL, X, 2, 1959, p. 185 - 205 Oiță, I., *Despre propozițiile explicative*, LR, X, nr. 5, 1961, p. 445-461
- Oprea, Ioan, [Oprea, *Lingvistică*], *Lingvistică și filozofie*, Institutul European, Iași, 1992
- Oprea, Ioan, [Oprea, *Terminologia*], *Terminologia filozofică românească modernă*, Editura Științifică, București, 1996
- Oprea, Ioan, *Elemente pentru determinarea trăsăturilor formării, existenței și devenirii limbajelor de specialitate românești*, în voi. *Limbaje și .comunicare*, IV, Editura Universității „Ștefan cel Mare” Suceava, 2000
- Oprea, Ioan, [Oprea, *Filozofia*], *Curs de filozofia limbii*, Editura Universității Suceava, 2001
- Pană Dindelegan, Gabriela, [Pană, *Determinant*], *eterminant obligatoriu vs. determinant facultativ: paralelă sintactică între verb și substantiv*, în CL, nr. 5, 1978, p. 593-596
- Pană Dindelegan, Gabriela, *Tranzitivitate > și diateză*, în CL, XV in, 1967, nr. 1
- Pană Dindelegan, Gabriela, [Pană, *Sintaxa*], *Sintaxa ransformațională a grupului verbal în limba omână*. Editura Academiei, București, 1974
- Pană Dindelegan, Gabriela, [Pană, *Semantica*], *Sintaxă și emantica*, Universitatea București, 1992
- Pană Dindelegan, Gabriela, [Pană Dindelegan, *Teoria*], *Teorie și analiză gramaticală*, Editura Coresi, ucurești, 1994
- Pedestrasu, A., *Relația „determinat - determinant” în sintaxă*, în LMS, voi. I, București, 973
- Philippide, AL, *Gramatica elementară a limbii române*, k *Iași, 1897
- Philippide, AL, *Opere alese. Teoria limbii*, Editura Academiei București, 1984
- Pop, Liana, *"Incidența" incidentelor. (Din nou despre nivelele discursului)*, în SCL, XLII, nr. 3 - 4, 1991, p. 73 - 88
- Popescu, Rodica, [Popescu, *Tranzitivitatea*], *Tranzitivitatea - categorie morfologică motivată de context*, în AUT, seria Științe Filologice, XXXIII, 1995, p. 241-248

- Popescu, Th. Constantin, [Popescu, *Sintaxa*], *Gramatica limbii române*, II, *Sintaxa propoziției*, Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, 1997 *...*Pottier, B., *Presentation de la linguistique*, Klincksieck, Paris, 1967
- Pottier, B., *Semantique generale*, PUF, Paris, 1992 Pușcariu, Sextil, [Pușcariu, *LR*], *Limba română*, voi I, *Privire generală*, Editura Minerva, București, 1976 Radford, Andrew, [Radford, *Syntax*], *Syntax. A minimalist introduction*, Cambridge University Press, 1999
- Rață, Georgeta, *Le verbe et le groupe verbal en français contemporain*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1997 Rădulescu, Marina, *Complementul indirect în genitiv și regentul său*, în *LR*, XLI, 1992, nr. 1-2, p. 95-99
- Riegel, Martin, Pellat, Jean-Cristophe, Rioul, Rene, *Grammaire Methodique du Francais*, PUF, Paris, 1998
- Rizescu, Ion, *Note asupra subordonatelor explicative*, în *LR*, IX, 1960, nr. 1, p. 21-26
- Rizescu, Ion, *Complementul indirect sau al atribuirii*, în *LR*, X, 1961, nr. 5, p. 432-444 Rosetti, AL, Byck, J., [Rosetti, *Gramatică*], *Gramatica limbii române*, București, Editura Ziarului „Universul”, 1945
- Roventă-Frumușani, Daniela, *Semiotica discursului științific*, Editura Științifică, București, 1995
- Ruwet, N., *Introduction à la grammaire generative*, Pion, Paris, 1967 Sala, Marius, *Cu privire la unele determinative din toponimia românească*, în *LR*, XVIII, nr. 5, 1969, p. 62-69
- Sandfeld, Kr., *Linguistique balkanique, Problemes et resultats*, Paris, 1930
- Sandfeld, Kr., Olsen, Hedwig, *Syntaxe roumaine*, I-II-III, Librairie Munksgaard, Copenhagen, 1936, 1960, 1962
- Saussure, Ferdinand, de, [Saussure, *Curs*], *Curs de lingvistică generală*, Polirom, Iași, 1998 Săteanu, C, *Coordonarea explicativă*, LL, XI, 1966, p. 375-385
- Secieru, Mihaela, [Secieru, *Elemente*], *Elemente de sintaxă sincronică comparată*, Editura Universitas, XXI, 2000
- Spitzer, Leo, *The Romanian Vocatives again*, în *BL*, XIII, 1945
- Stați, Sorin, *Le Transphrastique*, PUF, Paris, 1990 -1995, p. 241 -248
- Popescu, Th. Constantin, [Popescu, *Sintaxa*], *Gramatica* Pottier, B., *Semantique generale*, PUF, Paris, 1992 Pușcariu, Sextil, [Pușcariu, *LR*], *Limba română*, voi I, *Privire generală*, Editura Minerva, București, 1976
- Radford, Andrew, [Radford, *Syntax*], *Syntax. A minimalist Introduction*, Cambridge University Press, 1999 Rață, Georgeta, *Le verbe et le groupe verbal en français contemporain*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1997
- Rădulescu, Marina, *Complementul indirect în genitiv și regentul său*, în *LR*, XLI, 1992, nr. 1-2, p. 95-99
- Riegel, Martin, Pellat, Jean-Cristophe, Rioul, Rene, *Grammaire Me'todique du Frangais*, PUF, Paris, 1998
- Rizescu, Ion, *Note asupra subordonatelor explicative*, în *LR*, IX, 1960, nr. 1, p. 21-26 Rizescu, Ion, *Complementul indirect sau al atribuirii*, în *LR*, X, 1961, nr. 5, p. 432-444
- Rosetti, AL, Byck, J., [Rosetti, *Gramatică*], *Gramatica limbii române*, București, Editura Ziarului „Universul”, 1945
- Roventă-Frumușani, Daniela, *Semiotica discursului științific*, Editura Științifică, București, 1995
- Ruwet, N., *Introduction à la grammaire generative*, Pion, Paris, 1967 Sala, Marius, *Cu privire la unele determinative din toponimia românească*, în *LR*, XVIII, nr. 5, 1969, p.62-69
- Stați, Sorin, *Problema diatezelor*, în *LR*, VII, 1958, nr. 2, p. 39-45 Stați, Sorin, *Valorile participiului*, în *LR*, VII, 1958, nr. 5, p. 27-39
- Stați, Sorin, *Sintagma și locul ei în structura limbii române*, în *Elemente de lingvistică structurală*, [ELS], Editura Științifică, București, 1967
- Stați, Sorin, *Noțiunea de „funcție” în gramatică*, în *LL*, XIV, 1967, p.127-134 Stați, Sorin, [Stați, *TM\$*], *Teorie și metodă în sintaxa*, Editura Academiei, București, 1967

- Stați, Sorin, [Stați, *Elemente*], *Elemente de analiză sintactică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972
- Stoianova, Daniela, *O încercare de interpretare a modelului complementului dublai*, în SCL, XLII, nr.3-4, 1991, p.133-150
- Șăineanu, Lazăr, [Șăineanu, *DULR*], *Dicționar universal al limbii române*, Litera, Chișinău, 1998
- Șerban, Vasile, [Șerban, *Curs*], *Sintaxa limbii române – curs practic*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970
- Șerban, Vasile, [Șerban, *Teoria*], *Teoria și topica propoziției în româna contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974
- Șotropa, C, [Șotropa, *Gramatica*], *Gramatica limbii române*, Ediția a V-a, Editura „Cartea Românească”, București, s.a.
- Șotropa, C, Grecu, V., [Șotropa, Grecu, *Gramatica*], *Gramatica limbii române*, București, 1946
- Tămăianu, Emma, *Fundamentele tipologiei textuale. O abordare în lumina lingvisticii integrale*, Clusium, Cluj, 2001
- Teodorescu, Ecaterina, [Teodorescu, *Propoziția*], *Propoziția subiectivă*, Editura Științifică, București, 1972
- Tesniere, L., [Tesniere, *Elements*], *Elements de syntaxe structurale*, Klincksieck, Paris, 1959
- Tiktin, H., [Tiktin, *Gramatica*], *Gramatica română pentru învățământul secundar. Sintaxa*, ediția a III-a, București, 1945
- Tomescu, Domnița, [Tomescu, *Gramatica*], *Gramatica numelor proprii în limba română*, Editura AII, București, 1998
- Trandafir, Gh. D., *Considerații asupra diatezelor*, în LL, VI, 1962, p. 123-132
- Trandafir, Gh. D., *Relațiile sintactice în cadrul frazei*, în LR, XXIII, 1974, nr. 5, p. 385-391
- Trandafir, Gh. D., [Trandafir, *Probleme*], *probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*, Craiova, 1982
- Trandafir, Gh. D., *Observații asupra coordonării*, I, LR, XXXV, 1986, nr. 5, p. 391-400; nr. 6, p. 474-483.
- Tușescu, Mariana, *Du mot au texte*, Editions Cavallotti, București, 1996
- Vlad, Carmen, *Textul aisberg*, Casa Cărții de Știință, Cluj, 2000
- Vasiliu, Emanuel, *Introducere în teoria textului*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1990
- Vasiliu, Emanuel, [Vasiliu, *Elemente*], *Elemente de filosofie a limbajului*, Editura Academiei, București, 1995
- Vasiliu, E., Golopenția Eretescu, Sanda, [Vasiliu, Galopenția, *Sintaxa*], *Sintaxa transformațională a limbii române*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1969
- Stați, Sorin, *Problema diatezelor*, în LR, VII, 1958, nr. 2, p. 39-45
- Stați, Sorin, *Valorile participiului*, în LR, VII, 1958, nr. 5, p. 27-39
- Stați, Sorin, *Sintagma și locul ei în structura limbii române*, în *Elemente de lingvistică structurală*, [ELS], Editura Științifică, București, 1967
- Stați, Sorin, *Noțiunea de „funcție” în gramatică*, în LL, XIV, 1967, p.127-134
- Stați, Sorin, [Stați, *TMȘ*], *Teorie și metodă în sintaxa*, Editura Academiei, București, 1967
- Stați, Sorin, [Stați, *Elemente*], *Elemente de analiză sintactică*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972
- Stoianova, Daniela, *O încercare de interpretare a modelului complementului dublai*, în SCL, LII, nr. 3-4, 1991, p.133-150
- Șăineanu, Lazăr, [Șăineanu, *DULR*], *Dicționar universal al limbii române*, Litera, Chișinău, 1998
- Șerban, Vasile, [Șerban, *Curs*], *Sintaxa limbii române - curs practic*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1970
- Șerban, Vasile, [Șerban, *Teoria*], *Teoria și topica propoziției în româna contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1974
- Șotropa, C, [Șotropa, *Gramatica*], *Gramatica limbii române*, Ediția a V-a, Editura „Cartea Românească”, București, s.a.
- Șotropa, C, Grecu, V., [Șotropa, Grecu, *Gramatica*], *Gramatica limbii române*, București, 1946

- Tămăianu, Emma, *Fundamentele tipologiei textuale. O abordare în lumina lingvisticii integrale*, Clusium, Cluj, 2001
- Teodorescu, Ecaterina, [Teodorescu, *Propoziția*], *Propoziția subiectivă*, Editura Științifică, București, 1972
- Tesniere, L., [Tesniere, *Elements*], *Elements de syntaxe structurale*, Klincksieck, Paris, 1959
- Tiktin, H., [Tiktin, *Gramatica*], *Gramatica română pentru învățământul secundar. Sintaxa*, ediția a III-a, București, 1945
- Tomescu, Domnița, [Tomescu, *Gramatica*], *Gramatica numelor proprii în limba română*, Editura A II, București, 1998
- Trandafir, Gh. D., *Considerații asupra diatezelor*, în LL, VI, 1962, p. 123-132 Trandafir, Gh. D., *Relațiile sintactice în cadrul frazei*, în LR, XXIII, 1974, nr. 5, p. 385-391
- Trandafir, Gh. D., [Trandafir, *Probleme*], *Probleme controversate de gramatică a limbii române actuale*, Craiova, 1982
- Trandafir, Gh. D., *Observații asupra coordonării*, I, LR, XXXV, 1986, nr. 5, p. 391-400; nr. 6, p. 474-483.
- Tuțescu, Mariana, *Du mot au texte*, Editions Cavalloti, București, 1996 Vlad, Carmen, *Textul aisberg*, Casa Cărții de Știință, Cluj, 2000
- Vasiliu, Emanuel, *Introducere în teoria textului*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1990
- Vasiliu, Emanuel, [Vasiliu, *Elemente*], *Elemente de filosofie a limbajului*, Editura Academiei, București, 1995
- Vasiliu, E., Golopenția Eretescu, Sanda, [Vasiliu, Galopenția, *Sintaxa*], *Sintaxa transformațională a limbii române*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1969
- Vater, H., [Vater, *Einführung*], *Einführung in die Textlinguistik*, 2 Auflage, Wilhelm Fink Verlag, München, 1994 Vrăjitorii, Ana, [Vrăjitorii, *Nominalitatea*], *Nominalitatea în limba română*, Editura Vasiliana '98, Iași, 1998
- Vrăjitoru, Ana, [Vrăjitorii, *Interferențe*] *Interferențe categoriale la substantivele românești*, Editura Vasiliana '98, Iași, 1999
- Vulpe, Magdalena, [Vulpe, *Subordonarea*], *Subordonarea în frază în dacoromâna vorbită*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980
- Wald, Henri, *Propoziția și judecata*, în LR, X, 1961, nr. 6, p. 521-528 Wald, Henri, *Limbaj și valoare*, Editura Enciclopedică Română, București, 1973
- Wartburg, von Walther, Zumthor, Paul, [Wartburg, *Precis*], *Precis de syntaxe du français contemporaine*, Editions Francke, Bern, 1973
- Wilmet, Marc, [Wilmet, *La détermination*], *La détermination nominale*, PUF, Paris, 1986 Wilmet, Marc, [Wilmet, *Grammaire*], *Grammaire critique du français*, Duculot, Paris, 1997
- Zugun, Petru, *Părțile de propoziție*, în CL, XXIII, 1978, nr. 1, p. 103-104
- Zugun, Petru, *Realizarea suficientă și realizarea insuficientă a funcțiilor sintactice*, în LR, XLI, 1992, nr. i-2, p. 109-111
- Zugun, Petru, *Funcțiile sintactice ale numelui la cele cinci cazuri*, în „Limba română”, Chișinău, III (1993), nr. 3-4, (11-12), p. 38-43

ABREVIERI

NALR	<i>Noul atlas lingvistic român pe regiuni: Mold Moldova și Bucovina. Texte dialectale culese Bucov. de Stelian Dumitrăcel și publicate de Doina Hreapcă și Ion Horia Bîrleanu, Editura Academiei Române, Iași, voi. I, Partea I, 1993 și Partea a 2-a, 1995</i>
LR	<i>Limba română, București, 1952 ș.u.</i>
SCL	<i>Studii și cercetări lingvistice, București, I, 1950 ș.u.</i>
CL	<i>Cercetări de lingvistică, Cluj, I. 1956 ș.u.</i>
StUBB	<i>Studia Universitas "Babes Bolyai", Series Philologia, Cluj, 1,1959 ș.u.</i>
AUI	<i>Analele Universității "Al.I. Cuza", Iași, I, 1955 ș.u.</i>
LL	<i>Limba și literatură română, București, I, 1955 ș.u.</i>
BL	<i>Buletin de linguistique, Publie par A. Rosetti, Faculte des Lettres de Bucarest, Institutul de Linguistique Roumaine, Paris-Bucarest, 1939</i>
AUT	<i>Analele Universității Timișoara, I, 1963 ș.u.</i>
SG	<i>Studii de gramatică, I -III, București, 1956-1961</i>
AUBLC	<i>Analele Universității București, Limbi clasice, București, 1954</i>